

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.7, november 2015

Ændret i version 1.13 og 1.15, november 2019

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Ændret i version 1.13 og 1.15, november 2019

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1815 (SJ: 248)

Teksten er etableret af Vanja Thaulow

Punktkommentarer og indledning er skrevet af Vanja Thaulow, redigeret af Jon Tafdrup og Steen Tullberg

Tekstredigering er skrevet af Vanja Thaulow, redigeret af Klaus Nielsen og Jon Tafdrup

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning dr.theol. Troels Nørager

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

[[A:1]]

Imod den lille Anklager,

det er

Prof. H. C. Ørsted,

med Beviis for at Schellings Philosophie er

uchristelig, ugudelig og løgnagtig.

Ved

N. F. S. Grundtvig,

Præst.

Kjøbenhavn 1815.
Forlagt af Andreas Seidelin.
Trykt hos C. Græbe.

[A:2] [A:3]

Fortale.

Tandem aliquando, eller, gid han faae Skam paa sin Mund, han maatte have tiet stille! saaledes tænker jeg, mine Læsere sige, alt eftersom de er til, naar de see denne liden Fortale og saa videre fort. Dem jeg kommer for tidlig, ihvor seent jeg kommer, har jeg ingen Undskyldning til, uden det skulde være at skyde Skylden paa dem selv, at de solgte Huden før de vog Bjørnen og glemte at den leer best som leer sidst. Dem derimod, der gierne havde seet mig før, vil jeg gjøre rigtigt Regnskab, thi det siger Man gjør længst Venskab, og er deres Tal end ikke ret stort, saa mener jeg dog, at hvad der er godt nok, er ogsaa stort nok, og ydermere, at det ikke alt er godt hvad stort er, som for Exempel Professorens store Hærskare, som jeg nys loe ud, og hans store Ord, som jeg nu skulde tale om, og som jeg, imellem os sagt, blæser ad. See dermed har jeg nu egentlig sagt, hvi jeg kommer saa seent; thi det er i Grunden dog ikke nær saa fornøieligt et Arbeide at blæse som at læse, for Exempel gamle Snorros Krønike og Rimberts kostelige Saga om den hellige Ansgar og de to er det egenlig jeg har ladet holde mig, til den Tredie kom, [A:4]og den Tredie sagde: svar en Daare paa hans Tale, at han ikke skal troe sig viis! Saa sagde jeg, som Hellig Olav: vi maae holde til Raade med vore Vaaben, ikke gjøre Vandet Uskiel eller stikke Luften ihjel, men saa sagde han: blæs! og nu vil jeg blæse saa Luften enten skal gaae sin Vei eller faae Skam i sine Øren. Der kan vel være dem der vil sige, at det er ligesaa forloret et Arbeide at udlægge Heimskringla for vore Nordmænd og Ansgars Levnet for vor Tids Danske, som at strides om Christendom med Professor Ørsted, men det skal de endda ikke sige, og de faae der bryde sig om Sligt vil jeg dog sige med det Samme, at Rimberts velsignede Tale om Nordens Apostel paa Latin har jeg udlagt paa bredt og efter mine ringe Tanker godt Dansk, og med gamle Snorro er jeg kommen saavidt, at jeg er kommet hardtad midt ind i Hellig Olavs Saga, dertil, hvor Kong Olav Svensker, der, som Snorro siger, ellers ikke feilede for

store Ord, var kommet saavidt, at han gjerne lod Hellig Olav beholde Norge naar han kunde beholde Sit, som han da ogsaa sagde til sine snilde Raadgivere: Arnvid Blinde og Thorvid Stamme og Freyvid Døve: hither nu paa Raad, I gode Herrer! sagde han, saa jeg kan beholde mit eget Kongerige!¹ Men for nu at komme til Professoren igien, uden dog at løbe fra Snorro, som jeg paa ingen Maade vil, thi her er det ingen Løgn, at Bytte er gjort paa Bedrag; saa vil jeg sige, hvad der heller ingen Løgn er, at jeg troer, Snorro har netop lært mig at blæse Professoren det Stykke han skal have, og saa stadfæster sig her igien et gammelt Ord, |A:5 som siger: det sinker ikke at bede og at smøre, og jeg vil sætte til, at i Snorros Krønike er der just ogsaa gode Herberger at bede i, og det fornemste af dem alle er Hellig Olavs Herberge; thi der er det deilige Kors tillige som stod ved de Gamles Bedestæder og hjalp dem baade til Navn og Næring, og maatte jeg raade, skulde alle Pillegrime baade fra Dannemark og Norge tage derind, naar de reisde til Jerusalem. Nu kan man vel svare mig og sige, for det Første, at det er af de Dage, man reiser til Jerusalem, og for det Andet, at om man ogsaa vilde dertil, saa gaaer Landeveien ikke længere derom ad, og at Hellig Olavs Herberge er et gammelt Bislag ligesom Flaskekroen; men saa svarer jeg igien paa det Første, at hvem der ikke vil til Jerusalem, de kan for mig gaae hvad Vei de vil, de kommer nok til Veiende, men om Herberget bliver saa godt som hos Hellig Olav det faaer de at fornemme, og paa det Andet svarer jeg, at det dog er bedre at drikke Roeskildevand i Hellig Olavs Flaskekroe, end Brakvand i vor Tids fornemme Auberge, som kalder sig Roeskildkroe, og er i Grunden et Krebshuus og en Veirmøllekroe, og siger end, at hvor Hellig Olavs Herberge staaer, der gaaer Kongeveien alle sine Dage, om de saa bygge tusinde Chausseer over Valdemar Atterdags Hængedynd, ikke at tale om den deilige ny Landevei i Luften, som Somme vil bygge af lutter Paralelogrammer. Vel klinger det ganske artig at gjøre Bibelen til en Luftmaskine, fylde den med alle Philosophiens Gasarter, og da salig giennemsvæve en Planetbane efter Diagonalen i Kræfternes Paralelogram, men deels maae jeg tilstaae, at |A:6 jeg er ikke høilærd nok til at forstaae, hvorledes man skulde gjøre Kameradskab med Centrifugalkraften og dog komme til Centret, eller som Mester Schelling siger, netop drives af den til at vende Næsen hjem, naar man var kommet til det yderste Mørke; deels synes mig ikke engang det er et ordentligt Planetløb, men en slangeagtig Cometbane man aftegner, og endelig tør jeg vædde, at hvem der vil have vor Herre med sig giver sig aldrig paa den Galei, thi kiender jeg vor Herre ret, da lærer Han alle Sine, at hvor Aanden er, behøves hverken Vind eller Spiritus, og at de bliver aldrig til Aand om de saa pompes og destilleres til Verdens Ende. Han lærer dem ydermere, at Bibelen skal ikke rives itu og klistres sammen med Gummi og pustes op som

en Blære, naar man vil reise med den til Jerusalem, men man skal smukt tage den under sin Arm og vandre sin mødige Gang som en ydmyg Pillegrim over Torne og Bjerge, kun da, naar den bæres i Hjerte og lydes af Øie og Fod, kun da styrker den, i det den udmatter, og letter i det den tynger, kun da sammenvoxe vi med den, kun da udvoxe dens Blade i Løn til herlige Vinger, som løfte os selv, naar vi komme til Havet, kun da udtoner dens Aand giennem os sin himmelske Jubel, saa vi under Svanesangen opsvinges til det evige Jerusalem at juble med forklaret Stemme hvad vi nynnede i Støvet:

Et Barn er født i Bethlehem
i Bethlehem
Thi glæder sig Jerusalem
Halleluja, Halleluja!

Jul efter gammel Stil
5 Januar 1815.

N. F. S. Grundtvig.

1

Hellig Olavs Saga Kap. 96.

|A:7

En ny lystig Historie om den lille Anklager.

Der er en gammel Talemaade der lyder saa: han sprang op som en Løve og faldt ned som et Faar, og det er en fri Oversættelse af Latinerens: parturiunt montes nascitur ridiculus mus, to Talemaader som synes at blive mere fortrolige med Verden, jo længere de leve, og seer jeg ikke feil, da anvendes de ei heller urettelig paa den bevidste lille Anklager, skiondt jeg derved ei vil foregribe Læseren, eller nægte at der kan være andre Talemaader, der gribe fastere i den Samme.

Kort at fortælle, da forholder Sagen sig saaledes: Prof. Ørsted har, som hver Mand kan see i den Recension han gjorde meget vel i, |A:8 som paa mine Vegne, at sætte til Controlleur med sin sidste Snighandler, beskyldt mig for, at jeg forvirrede Folket i Religionens hellige Sag, ved at føre en Lærdom under Navn af luthersk Christendom, som hverken var Christi eller Luthers Lærdom, hvorfor han opmaner alle Sandhedens Venner til at gribe til Vaaben og udrydde min Ihukommelse af alle Hjerter, og slaae den paa Kagen andre til et godt Exempel. I den samme smukke Recension

gjorde han mig adskillige Complimenter, der blandt slige Folk slet ikke ere saa usædvanlige som han siger, for Dumhed og Snedighed, Had til Videnskaberne og Lyst til at arve de Mænds Roes jeg nedrev, og saa videre, som Enhver, der har Lyst, til egen Opbyggelse kan efterlæse.

Jeg tog mig den Frihed at svare, Noget, der heller ikke er saa usædvanligt ved slige Leiligheder, men som dog maae have ligget udenfor Professorens Beregning, thi Talen var aabenbar beregnet paa at jeg var død eller dog stum. Det var jeg nu just ikke, og altsaa var Beregningen hvad man pleier at kalde en Regning uden Vært, og mit Svar var en Streg i Regningen, som skamferede den reent og ved ingen chemisk Proces lod sig udslette. Jeg brugde nemlig den Methode, som høilig anbefales af vore Dages exegetiske Methodister, og som de kalde disputare e concessis, og som er ret brav, naar man derved ei fører Løgn til Torvs for gode Vare, som de samme Methodister, gid de faae Skam! be|A:9skylder vor Herre og hans Apostler for, men kun fører Løgn til Galgen og klynger den op i den Sandheds Snor den vilde bære sin Bylt i. Det vil da her sige, jeg bad Folk lægge Mærke til at Professoren indrømmede Bibelens Guddommelighed og sagde at Luther havde udlagt den rettelig, og nu sluttede jeg saaledes: enten skal nu Professoren, som siger, at jeg forvirrer Folket i Religionens hellige Sag og prædiker en anden Christendom end Christus og Luther, bevise at det er sandt, eller han skal være en Løgner. See, det var rene Ord for Penge, mener jeg, men ingen af Delene havde Professoren Lyst til, og hvor dum jeg end er, kan jeg nok begribe hvorfor, thi naar han skulde beviist at jeg prækede en anden Lærdom end Luther, da maatte han først reist til Wittenberg og gravet Luther op, og sat ham sammen og blæst Liv i ham, og sæt ogsaa det var lykkedes ham, som en habil Physicus, saa var det dog en stor Uleilighed, og det var endda ikke dermed gjort, thi saa skulde han endnu faae gamle Morten til at afsværge sin hele gamle Lærdom, og lære Naturphilosophie, og det Sidste blev kanske værre end det Første, og det kan jeg slet ikke fortænke Professoren i, at han begav den Reise. Nu det Andet, at slaae sig selv paa Munden, ja det var rigtig nok nemt gjort, naar man havde Sind til det, men det er dog saa en egen Sag, naar man har nogen honet Ambition, og Substantivet, som jo dog er det fornemste, vil jeg ingenlunde nægte Professoren, |A:10og saamæn Adjectivet ikke heller, at sige i dansk Courant. Kort sagt, Professoren var i en hæslig Klemme, der stod nu, kan jeg tænke, en heel Legion drabelige Karle med lange Penne bag de lange Øren og store Bimble Blæk vel forsæt med Galdeæbler, ret en Æreslegion de la nature et de la verité naturelle, som han havde sukket paa Folkeforvirrerens, og Fandens Fyrbøder, som da skulde være mig; nu at sige til dem: gaaer hjem godt Folk til en anden Gang! det var ikke saa lige, thi de var kanske lidt i Slægt med ham, der kommer, naar man læser i Cyprianus, og

Folk siger at han plustrer Maneren, naar han ikke kan give ham noget Arbeide, der var da vel ikke andet for end han maatte bilde de Karle ind at jeg var en Lovtrækker, som havde snoet mig fra den første Stævning, og saa sætte sig ned og skrive en ny, dobbelt og dobbelt og dobbelt saa tyk, og give dem den at løbe med, og skrive uden paa med store Bogstaver: **imod den store Anklager**. Det var rigtig nok April han lod dem løbe, og skulde de gaae efter Adressen maatte de løbe Fanden i Vold, thi han er, som man veed, den store Anklager, men det var kanskee ogsaa det han vilde, thi han er ikke saa dum, som han løber **avet om** til, og det bestyrker mig i den Formodning at Legionen var i Slægt med ham vi talde om før, thi Folk sige, at naar man er i Labeet med ham, skal man give ham et Ærende han ikke kan røgte, saa bliver han borte, og i saa Fald var det et snildt Raad af Professoren, |A:11|som beviser han forstaaer sin magia naturalis, thi han var vis nok paa af mange Grunde, at de bar ikke hans Stævning til Helvede med deres gode Villie, og hvor de saa ellers gik, kunde han med en frelst Samvittighed sige de gik feil. De Karle kom nu ogsaa til mig, jeg viisde dem den rette Vei efter Adressen, det vilde de ikke høre, men blev ved, og vilde binde mig den Løgn paa Ærmet, saa sagde jeg, at jeg blæste ad den Stævning, det kunde de da aldrig troe, og spurgde om jeg turde give dem det skriftlig; hvorfor ikke det, svarede jeg, naar jeg engang faaer gode Stunder. Siden har de da hængt mig paa Dørrene, og saalænge det var lidt varmt i Veiret tænkte jeg, lad hænge dem, det skader ikke de vænne sig til, siden da det blev koldt, tænkte jeg, ja lad fryse dem, de kunde blevet hjemme, og de kan desuden faae det hedt nok naar de skal videre med Stævningen, men nu da det begynder at fryse, ynkes jeg dog hardtad over de arme Skielmer, og, sandt at sige, vilde jeg ikke heller de skulde døe i Synden og lugte for min Dør. Jeg satte mig da altsaa ned og gav dem Sort paa Hvidt for at jeg blæste ad den Stævning, men saa meende de, det kunde dog umulig være Svar nok paa saa tyk en Stævning, og det hjalp ikke at jeg sagde dem, den var slet ikke saa tyk som den saae ud, og at naar hver fik sit, var den tvertimod gruelig tynd, det vilde de ogsaa have ført til Protokols og udlagt i en ordentlig Syllogisme, og jeg er sommetider føie|A:12|lig af mig, ja var ikke baade Tid og alt Andet saa kostbart nutildags, da kunde jeg have Lyst til at give de Karle et Læs, saa det skulde knage i deres Skuldre, naar de fik det op, og i Professorens Mellemgulv naar de læssede af. Nu vil jeg derimod beflitte mig, om ikke just paa Tyndhed, saa dog paa Korthed, forstaaer sig til Maade, thi det kan gjerne hænnde sig at min korte Protest, ligesom min korte Verdenskrønike vil synes Professoren saameget for lang, som den maatte være kortere, for at han kunde bukke begge Ender sammen paa den; men det er nu saa gammelt at vi ere ikke saa ganske enige og var vi det, var da ogsaa den korteste Protest sin hele Længde for lang.

Professorens Stævnemaal har et rart Skilt, thi der sidder Moses og siger: du skal ikke sige falsk Vidnesbyrd imod din Næste, og under neden sidder Morten Luther og udlægger det fiint og flittelig, og det er godt nok til ham den store Anklager, men hvorledes det Skilt er kommet her, er ikke saa let at begribe, med mindre man turde antage, at Titelbladet var skrevet sidst, som en Fortale til Bogen selv. I det mindste mener jeg, at dersom det er omtrent Eet at fortale og at bagtale Folk, da bagtaler allerede Fortalen stygt, og at der allerede siges falsk Vidnesbyrd imod Næsten, det er vist. Der staaer nemlig, at jeg har fremsat, **som rene Udsagn af den hellige Skrift**, de urimelige Anvendelser jeg deraf gjorde paa de store Verdensanliggender, især **A:13**paa alt det, der ved Siden af Religionen er bleven udrettet til Menneskets aandelige Udvikling formedelst Kunster og Videnskaber. Det synes klart, at enten maae Professoren bevise jeg har forfalsket Bibelen, eller taale at jeg siger, at hans Poesie er Sandheden ligesaa fiendsk som min, efter hans Sigende, skal være Fornuften, men forresten vedkjender jeg mig, ei at vurdere det synderlig høit, der er udrettet **ved Siden** af Religionen, altsaa ikke i dens, ikke i Sandhedens, ikke i Guds Tjeneste, skøndt det vist nok er en stor Videnskab at vide og en stor Kunst at kunne noget Sligt. Der staaer, at jeg med en skammelig Iver har stemplet til Guds Fiender saa mange herlige Mænd, som alle Venner af sand Gudsfrygt hidindtil havde glædet sig ved at henregne til deres Samfund; som for Exempel: jo tag mig ham! nei, veed Professoren end mangengang ikke hvad han siger, saa veed han dog nok hvad han ikke siger, de Beviser nemlig han ikke har. Det vilde blive ham et suurt Arbeide imellem alle dem jeg har betegnet som Guds Fiender, i anden Forstand end vi af Naturen alle ere det, at finde een, end sige mange, som Gud og hans Venner vilde kiendes ved, derfor nævner han ganske klogelig slet Ingen, og tænker vel, naar du siger **mange**, saa troer Folk, der maae i det mindste være **nogen**, og den Regning er udentvivil rigtig; men naar jeg nu siger: der er ikke en eneste, og Professoren saa endda ingen nævner, hvad troer Folk saa? Udentvivil troe **A:14**de da Sandheden, om de end ei troe den er i Professorens Ord, som ei heller gøres nødvendig. Der staaer, at jeg er besjælet af et vildt Fornufthad. Det er en forunderlig Talemaade: thi at en Dosmer, en Tyran o. s. v. kan hade fornuftige Folk, det kan jeg nok begribe, men for at hade Fornuften maatte man sætte en Ære i at være en Dosmer og at snakke i Taaget, og det veed jeg i det mindste mig frie for, men rigtig nok tænker jeg som de Danske til hvem Urian sagde:

Vernunft, was man nie läugnen mußte,
War je und je ein nützlich Licht,
Indeß was sonsten sie nicht wußte,
Das wußte sie doch sonsten nicht,

Nun sitzt sie breit auf ihrem Steiss
Und weiß nun auch was sie nicht weiß!²

Forresten mener jeg i min lille Afhandling om Troe og Fornuft at have viist hvorledes jeg hader Fornuften. Der staaer endelig at jeg har forventt Stridspunkten og med en mageløs Dristighed fordreiet Professorens Ord, og det er vist nok, en af os har gjort noget Sligt, men at det just skulde være mig, kan jeg ikke troe paa Professorens Ord, thi saavidt jeg kiender dem er de selv Dele af et perpetuum mobile, og har altsaa udentvivil dreiet sig selv, kanskee ogsaa, da de kom i Klemme, **fordreiet** sig, men om jeg nu end ved at klemme blev Aarsag til Fordreielsen, synes mig dog min Skyld er ei større end saamangen ærlig Mands, der klemmer Mikkel saalænge til han for|A:15dreier sin Hals og faaer den aldrig mere i Led. Skikkelige Folk kan jo desuden dømme os imellem, og dertil skal jeg strax hjælpe dem, naar jeg først har takket Professoren for den Ære han gjør mig ved at kalde mig en Ordkiæmpe, thi vel kalder han mig en fordærvelig Ordkiæmpe, men efter hans Forlangende vil jeg tage alle Ting i den bedste Mening, Ordet er det Sværd som er os givet af vor Mester og kan vi føre det kiæmpelig, da er det sandelig godt, at vi ere fordærvelige skader ikke, naar vi kun ere det for Løgn og Ondskab. Hvad Professoren taler om, at drive mig ud af mit sidste Smuthul, er vel kun saa en talerisk Figur, der tager sig ganske godt ud ved Siden af Kiæmpen, men jeg vil dog betro ham ganske i Fortrolighed, at jeg rigtig nok har et Smuthul, men om hans Arme skulde være lange nok til at naae mig, det skulde jeg hartad omtvivle, thi sandt at sige er det hos vor Herre. Det skulde da være i en Luftmaskine, men jeg kan dog ikke vide om den transcendentale Physik ogsaa virkelig skulde have forsteget sig saavidt, at den kunde faae sin Galei igiennem Jordens Atmosphære, i saa Fald er jeg beet, det er en reen Sag, men jeg skulde dog vel aldrig troe, det er kommet saavidt, ihvor **gigantiske** end de Kiæmpeskridt maae være, Videnskaben har gjort, siden den kom ud af vor Herres Ledebaand. Imidlertid, jeg vover det paa det samme, slaaer de vor Herre ihjel, er det i Grunden ikke værd at leve længer, og jeg skal ikke nægte, jeg har den Troe Han staaer sig endnu dennegang, |A:16og det veed jeg, saalænge Professoren ikke faaer Bugt med Ham, kan han skyde en hvid Pind efter mig; naar det kniber, søger jeg mit Smuthul og lader ham staae udenfor med en lang Næse.

Nu om Forvendthed og Fordreielse at tale, da veed alle som har seet min lille Bog, at den strax siger hvad den anseer for Stridspunkten, i det den spørger: hvem er den falske Prophet? hvem forvirrer Folket? At den nu fra først til sidst behandler dette Spørgsmaal som Hovedsagen og alt andet som Bisag, det veed enhver, som har læst Bogen og veed hvad han har læst. At det ogsaa var og maatte være Hovedsagen, dersom ellers Professoren virkelig

har beskyldt mig for at forvirre Folket i Religionen, det er aabenbart, med mindre man vil nægte, at Menneskets Saligheds Sag bør være hans Hovedsag, og at der ei kan gøres nogen grueligere Beskyldning imod en Præst som kaldtes til at oplyse Folket i Religionen og veilede dem til Guds Rige, end at han forvirrer og forvilder dem. Spørgsmaalet er da kun: har Professor Ørsted beskyldt mig for at forvirre Folket i Religionen? Han nægter det nu dristig, men kunde Sandhed fældes ved at nægtes, da var Gud for længe siden ikke mere, og enten forstaaer jeg ikke Dansk, eller og har Professoren gjort den Beskyldning saa udtrykkelig, som det vel er mueligt. Dette burde alle Recensionens Læsere kunne sige sig selv, men for en Sikkerheds Skyld vil jeg dog minde dem om, hvad der staaer at læse.

|A:17 At jeg har forvirret mange Hoveder, det paastaaer Prof. strax (Lin. 7.) at det især maatte være i Religionen følger allerede deraf, at jeg, som vitterligt er, har i min Skrift henført Alt til at anprise en bestemt Troe og bestride det Modsatte, og har min Skrift forvirret Nogen, maae det vel dog være ved det den handlede om og behandlede som Hovedsag, ja som det ene Vigtige. Det følger ogsaa deraf, at Prof. i det han vil beskrive de Omstændigheder, under hvilke jeg fremtraadte, og oplyse hvorledes jeg kunde komme til at forvirre de mange Hoveder, lægger, endogsaa fortrinlig, Vægt paa Religionens Tilstand i den nærværende og nærmest forbigangne Tid, hvilket jo var heel urimeligt, naar han ei vilde beskyldte mig for at have forvirret Folk i *Religjonen*. Han taler (Lin. 37-45) om den overmodige Indbildning, at Man maatte være i Stand til at forstaae Alt og at Intet kunde være Sandhed, hvortil vor Snildhed ei kunde finde Magen, som greb om sig paa en farlig Maade og parrede sig med en sørgelig Letsind i alt det der angaaer Menneskets høieste Anliggender. Han taler (Lin. 65-67) om de *Religjionshemmeligheder* en overilende Forstandsbrug havde forført til at forlade, og som en sig selv bedre forstaaende Fornuft nu viisde Menneskene tilbage til. Han taler (Lin. 68-129) om de Mange som indblandede sig i den ny aandelige Gjæring og gave den en skjæv Retning og **|A:18** byggede Systemer af umodne og mishandlede Ideer. Han taler (Lin. 129-157) om de Mange som lade sig henrive fordi de fælde Trang til noget Høiere, men manglede Kraft og Mod til selv at prøve, og modtog villige de ny Systemer Man bød dem, tildels ogsaa af Beskedenhed da de formodede at den Mand der dristig talde, som om han var i Besiddelse af en høiere Gave, virkelig maatte have noget forud for dem, og, heder det, hvad endelig *Religjionsforvildelserne* især angaaer, saa havde disse en endnu virksomere Forberedelse end nogen af de andre derved, at de fleste Mennesker af den yngre Slægt ikke have læst Bibelen, endnu mindre ere fortrolige dermed. Naar det nu umiddelbar herefter (Lin. 158-59) heder: under *disse* Omstændigheder fremstod Grundtvig to Gange som Partihøvding,

da mener jeg det er aabenbart, at enten vidste Prof. ikke hvad han selv vilde, eller ogsaa han vilde beskyldte mig for at have forvirret Mange i Religionen i deres Troe og Saligheds Sag. Dog Prof. har sørget for end mere Tydelighed, thi efterat have omtalt mit nordiske Sværmerie, siger han: (Lin. 172-190.) Dog denne Eensidigheds Uvæsen er for intet at regne mod den, for hvilken den maatte gjøre Plads. *Det er Religionens hellige Sag, hvorom her handles.* Den Alvor, den høiere Stræben, *den Længsel efter Gud*, dem Verdensbegivenhedernes Gang saavel som Videnskabernes **A:19** havde fremkaldet, og som blot behøvede kiærligen at ledes, for at føre Menneskene til høiere Lys og Harmonie, disse misbrugte hans vilde indsigtsløse Begeistring til at anrette nye Forvirringer. Han paastaaer at tale Christendommens Sag, og *at forklare den i samme Aand som Luther, dens herlige Talsmand, men seer man nærmere til, saa er det kun Lutherdommen saaledes som den en Tid lang saae ud i nogle indskrænkede Hoveder, han prædiker. Ved at give denne Forestillingsmaade for den ægte Christendom sætter han den saaledes i Strid med Fornuft, Oplysning og Videnskab, at han nødvendigviis mere maae skade end gavne den gode Sag.* Hvem der nu ikke seer, at Prof. her beskylder mig for at have forvirret Folk i Troeslærdomme og lært Noget under Navn af Christendom, som ikke var det, og som var vidt forskjellig fra Luthers egen Lærdom, ham kan jeg ikke hjælpe, han faaer at være blind, siden han ikke vil see, og Gud skee Lov, at Lyset slukkes ikke, om saa al Verden holdt for Øinene.

Imidlertid paastaaer Prof. dog dristelig, at jeg har forventet Stridspunkten og det maae da være fordi han ikke kunde bevise sin Anklage, og det var jo rigtig nok en slem Forlegenhed, men hvorfor læsde han ikke sin Bibel og Luther ret, før han fløi op at tale om Christendom og Lu**A:20**thers Aand og Religionens hellige Sag, hans hellige Nidkiærhed var dog vist ikke saa brændende, at den jo undte ham Tid til at lukke Øinene op, før han beskyldte en Præst for at forvirre Folket i Religionen, og jeg tør vædde med ham, at vor Herre havde slet ikke taget det ilde op, om han havde ladet mig forkynde Guds Ord i Fred og ei nødt mig til at spille Tiden med at gjøre lyst i hans Krinkelkroge.

Nu skal vi da til at beundre Professorens Gymnastik og see om han kan springe saaledes fra sine Ord, at Ingen seer det. Vi har alt seet et af hans Hop i Fortalen, men saavidt jeg saae kom han just ikke brillant derfra, thi mig synes han gjorde et Ehrensprung som det Schelling tillægger Jacobi, det vil sige, bandt for Øinene, tog Fart og bildte sig ind, han kom over Graven, men blev kiønt hvor han var. Bedre er det, efter mine ringe Tanker ikke gaaet ham i Bogen selv; dog jeg vil bede Folk dømme, som har deres Øine med sig.

S. 31-38 giver Professoren en nødtørftig Oversigt af sin Recension og var det virkelig alt hvad den indeholdt, da blev kun det

ubegribeligt hvordan han dermed kunde fylde to Literaturtidender, hvori dog ikke en Side var reen om den end var tom; samt hvorledes han kunde støde i Basun imod mig som en Folkeforvirrer, og kalde mig Partihøvding; men uden at ville nægte at hvad der af Recensjonen var værd at gjemme gjerne kunde rummes i endnu færre Li|A:21nier, maae jeg dog tage Recensjonen saameget i Forsvar imod sin ubarmhjertige Fader, som nu lader den gaae for Lud og koldt Vand, at var den endogsaa en vanartig, jeg vil ikke sige vanartet, Unge i sin Mund, saa havde dens Ord dog en Smule meer at betyde, en Ting jeg føler mig pligtig til at paastaae, baade fordi jeg ikke vil gjøre et Skarn Uret, og fordi det ellers havde været alt for dumt af mig at svare mere end to Ord. Jeg mærker desuden, at jeg tog den Snak alt for alvorlig, men det faaer nu være og i denne lille Historie stræber jeg at gjøre Bod. Prof. udlader sig i benævnde Oversigt saalunde om hvad Religjonen og mig angaaer: han, siger han, tog af de nyere Tænkeres Protestation mod Hverdagsforstandens Dommerret i Religjonssager Anledning til i alle Videnskabsmændenes Forhandlinger over Religjonen at see Misbrug af Forstanden og Fornuften. Nu er dette rigtig nok ikke sandt, og for saavidt ligner det Beskyldningen i Recensjonen, thi Enhver kan vide at jeg af den herskende Vantro og Ugudelighed tog Anledning til at minde om den gamle Mortens og de endnu ældre Apostlers Lærdom, som den der saliggjorde sine troende Venner og fordømde sine Fiender, og Hverdagsforstanden har jeg havt megen Respekt for, siden jeg selv fik nogen christelig Troe og ret Forstand, thi baade er den Forstand Man kan bruge hver Dag til al sin Handel meget bedre, end den Man maae gjemme i Boghylden hver|A:22gang Man skal tale og bestille noget ordenlig, og kun tage frem naar Man har Folk og Ting in abstracto for sig, og dersom vor Herre har baaret Sig ret ad, maae den Forstand de Fleste har og som forstaaer at tale forstaaelig til de Fleste, vel ogsaa være den der bedst forstaaer Sandheden, som da ogsaa stadfæster sig baade i Guds Ord og i Krøniken og den daglige Erfaring. Men uagtet jeg saaledes ingenlunde vil nægte at Professoren sidst har taget sig ligesaa godt i Agt for Sandheden som først, ja kanske endog fra en vis Side lidt bedre, saa er det dog vist, at Sligt kunde han sagt baade tidt og vidt og bredt uden at jeg synes det havde gjordes Behov at svare; men efter mine ringe Tanker er det lidt Mere, naar han i Recensionen siger at jeg har misbrugt Folkets Længsel efter Gud til at forvirre dem i Religjonens hellige Sag og at jeg under Navn af ægte Christendom har prædiket en Lærdom der ikke var det, thi at jeg ikke har søgt at stille Folkets Længsel efter Gud ved en Kritik over Videnskabsmændene, eller prædiket den som Christendom i Luthers Aand synes vist a priori, ligesom det da rigtig nok maatte være en forunderlig Længsel efter Gud, der lod sig nøie med Tale om Menneskehandel, og et løierligt religjöst Partie, hvis

Troesbekjendelse alene var den at Videnskabsmændene havde baaret sig ufornuftig ad med Religjonen. Med det første Spring kom da Professoren ikke stort videre end han var, nu vil vi see om det lykkes |A:23 ham bedre med de følgende. Først tager han Fart igjennem Nordens Mythologie, men allerede der bliver den ene Fod hængende, hvor stærk han skynder sig, og der bliver da slet ikke noget Spring af, han skræver bare hen paa sin gamle Plads, trækker Foden op, lover at der skal han aldrig komme meer, men vil dog bilde Folk ind at han har sprunget. Videre siger Prof. (37-38) Beskyldningen for ensidig og skiæv Anvendelse af Bibelen til allehaande Fordømmelsesdomme, der tydeligt nok, mener jeg laae i det der var sagt, finder han det raadeligst at forvandle til en Beskyldning for Kiætteri, hvorved han da faaer Anledning til herlige Declamationer. Nu er det sandt nok at ogsaa for slige Domme beskyldte Prof. mig tydelig nok i Recensjonen, men dog neppe med de Ord at jeg prædikede en uægte Christendom og forvirrede Folk i Religjonen, Ting som jeg mener ingen uden en slem Kiætter kan gjøre, og som i al Fald er noget ganske andet end at dømme Videnskabsmænd, med mindre det var Christus og hans Apostle jeg havde villet fordømme, men det troer jeg dog ikke Prof. vil sige, og i al Fald maatte han da indrømme det var dog ogsaa et Slags Kiætterie. Atter tager Prof. Fart paa en anden Leed igjennem Criticisme, Idealisme og Naturfilosophie og anstrænger sig oïensynlig, han har nu mærket der er ingen Udvei uden at springe lukt over Sandheden, og dette salto mortale vover han kiæk, men det gaaer som Man kunde vente, Sandheden tager Personen i Nakken og |A:24 sætter ham ned bag ved sig paa hans gamle Plads. Det er Side 47 det Spring er afbildet saalunde: Hvorfor mon Grundtvig, siger han, gjør mine Beskyldninger imod ham haardere end de ere? Jeg mener at det jeg havde sagt imod ham kunde være strængt nok. Men maaskee han finder det saa lettere at forsvare sig, maaskee vil han oprøre den barmhjertige Læser imod mig. I Recensjonen er det ingensteds sagt, hverken *umiddelbart eller middelbart* at han skulde være en Kjætter, *jeg har ikke havt til fjerneste Hensigt at prøve hans Troessystem*. At stride over Troens Hemmeligheder med en Mand, der i alle andre Henseender viser en saadan Mangel af Overlæg og Dømmekraft, har noget saa Forargerligt, at Man gjerne undgaaer det, hvor Man kan. Si fecisti nega, er rigtig nok en gammel juridisk Talemaade, men deels staar den just ikke i det bedste Rygte, deels er Raadet ikke stort værd i en Sag, hvor corpus delicti ligger paa Løibænk for alle Folks Øine, det skulde Prof. have betænkt, og naar han ikke turde staae ved sit Ord, da hellere ladt, som han ikke havde skrevet Recensjonen og ladt Hr. Ingen staae i Stikken. Det kan være meget sandt at han ikke har havt til fjerneste Hensigt, at prøve mit Troessystem, men det havde dog været meget smukkere, om han havde prøvet det førend han gjorde saadan en

Blæst, og sagde at det var splittergalt og Pokker ikke Christi eller |A:25|Luthers Lærdom, hvor fik han da den Aabenbaring fra, hvorfor raaber han da saa høit paa at Man skal prøve alle Ting, hvorfor er han da saa slem ved mig, om jeg nu ogsaa imellem fordømmer en Ting uden at prøve den, jeg er jo da kun tanti nominis cultor devotissimus. Han siger det er saa forargeligt at strides med saadan en Dosmer som jeg er, om Troens Hemmeligheder, og det vil jeg nu lade staae ved sit Værd, uagtet jeg rigtig nok troer Besværligheden vilde være større end Forargelsen, men mig Forlov at spørge: er det mindre forargeligt at sige om en Præst, hvis Lærdom Man ikke vil prøve, at han fører falsk Lærdom og forvirrer Folket i Religionens hellige Sag end at nævne og bestride hans Vildfarelser? Er den Præst nu ogsaa en Smule dum, som jeg og mine Lige kan være, og ingen høilærd Professor, saa, Herre Gud! vi er dog alle Mennesker, og er Man god nok til at slaae sig til Ridder paa, saa kunde Man da sagtens være god nok til at redigere in absurdum. Ja, mig endvidere Forlov at spørge, siden Professoren nu med Eet har faaet det saa hedt med Brændsel for Næstens Salighed, og siger selv at i al min Dumhed, har jeg været snu nok til hvad der kanskee kunde bumre for Professoren selv, at gribe ind i Tidsalderen med Forstand, og at blande Sandt og Løgn, saa vilde jeg spørge om Prof. ikke er bange for, at de der er saa lettroende imod mig kunde være lidt vantroe imod ham, saa det gjordes Behov |A:26|at sige reent ud hvori den gale Lærdom bestod, og om han ikke ogsaa er bange for at de der troer ham, skulde fare til og rykke Hveden op tilligemed Klinten.

Ja, endelig maae jeg spørge om han ikke synes, han har selv baaret sig en Smule dumt ad med at sige, han vil ikke have med mit Troessystem at gjøre? Det er jo dog hans Hjertens Attraa at slaae mig ihjel for Sandheds Skyld, saadan hvad vi Lærde, dog det er sandt, lærde er da nok ingen af os to, altsaa hvad de Lærde kalde at slaae hinanden ihjel paa en honet Maade, det vil da sige, han læsde vist gjerne et Privatissimum gratis over Akustiken, dersom han kunde leve den Dag, at Ingen hørde efter min Tale, og nu veed han ligesaa godt som jeg, at jeg bryder mig ikke stort om at Man siger jeg er en Dosmer i verdslige Ting, ret en Sinke ikke alene i Videnskaberne over alle Videnskaber, i Professorens Physica og Mathesis og Søren Mathisen, men selv i de Smaating, hvori jeg kanskee dog kunde nogenlunde hamle op med Professoren, in mythologicis, historicis atq. poeticis, ja, naar saa skulde være, selv i det, hvori jeg uden at stikke dybt dog kanskee kunde stikke Professoren, jeg mener i Kiendskab baade til Bibelens og Platos egne Tungemaal; som sagt, Prof. veed jo, foruden al sin øvrige Viisdom som jeg ikke veed Størrelsen paa, og den Smaating som vi er begge om at vide, at om han fik mig gjort til en Sinke baade i det han forstaaer |A:27|og ikke forstaaer, og Folk dog alligevel blev ved at troe at jeg lærde Sandheds Vei til Salighed, ikke af min egen Viisdom, men efter den

gamle Bog de selv kunde læse og det Guds Vidnesbyrd de selv kan annamme, at da vilde jeg sige ganske rolig med gamle Morten: laß fahren dahin, Sie haben kein Gewinn, das Reich muß uns doch bleiben. Naar altsaa Prof. vil frelse de arme Sjæle jeg har forvirret i deres Christendom, og have ret noget for sin Umage, da kommer han saamæn til at bide i et surt Æble og prøve mit Troessystem, og rive det ned, og det skader jo ikke at jeg er dum, des lettere er jeg jo at rive af Pinden. Det var sagtens større Ære at nedlægge en Goliath, som Schelling f. Ex. der jo ogsaa forvirrer Folket, men deels lader det ikke til Prof. har Mod paa saadanne Folk, deels er det jo ikke, som Man tydelig seer for Ærens, men for Næstens Saligheds og gode Navns og Rygtes Skyld, Professoren strider, og endelig var det kanskee ikke saa lille en Ære at slaae mig aandelig ihjel, ikke for min egen Skyld, men fordi der dog kan være dem der troer at jeg har vor Herre med mig, og det er dog vel en Mand, hvis Dømmekraft Prof. har saamegen Respekt for i det Mindste, at han maatte kalde det et Karlestykke at slaae ham af Marken. Desuden for at gientage det endnu engang, maae Prof. endelig bevise at jeg fører en falsk Lærdom, naar han ikke vil høre ilde hos alle skikkelige Folk, som den der falskelig befører An|A:28dre, en Ting hans eget Titelblad minder ham om er en slem Lyde, ja hele Verden vil sige om ham at han er den daarlige Mand, som begyndte at bygge et Taarn, og havde ikke forud beregnet om han havde de Ting, som hørde til det at fuldkomme, saa de som det see maae lee.

Det var nu det Spring, og det er mærkeligt, at Man seer Prof. mærkede selv han kom ingen Vei, thi havde han meent det var sandt, at han ikke paa fjerneste Maade havde beskyldt mig for falsk Lærdom, da var der jo ikke mere om den Ting at sige, men nu spørger han sig selv forunderlig naivt og træffende: hvorfor sigter jeg da Skribenten Grundtvig *med Hensyn paa hans Theologie?* Det var et sandt Ord af ham, men det skulde han betænkt, før han nægtede saa reent ud *middelbar* endog at have sigtet mig for Kiætterie, eller paa fjerneste Maade, at have havt til Hensigt, at prøve mit Troessystem, thi Professoren veed dog vel sagtens, at Theologie er Læren om Gud og de Guddommelige Ting, altsaa netop Troessystem, og nu at sige at han vel har sigtet min Theologie, men ikke anfægtet mit Troessystem, det er vel naivt. Dog, videre! Jeg har sagt, siger han: han paastaaer at tale Christendommens Sag og at forklare den i samme Aand, som Luther, dens herlige Talsmand, men seer Man nærmere til, saa er det kun Lutherdommen, saaledes som den en Tid lang saae ud i nogle indskrænkede Hoveder, han prædiker. Ja, det har han rigtig nok sagt, men |A:29Man bliver heel forundret ved at mindes derom af Professoren selv i samme Aandedræt, da han paa det stærkeste fornægter disse Ords klare Indhold, thi siger han ikke her klarlig, at han ved at see nærmere til paa det jeg prædiker som Christendom, har fundet at det ikke er

ægte Christendom, men kun Luthers Lærdom, ikke som han mende den, men som den forkvakledes af nogle indskrænkede Hoveder, og Man skulde da troe, at det ei var uden Føie, naar jeg, tilføiende hvad Prof. ogsaa har sagt, at jeg misbrugde Folkets Længsel efter Gud og forvirrede dem i Religionen, fandt mig beskyldt for Kiætterier og falsk Lærdom. Dette er min gjentagne Commentar over disse tydelige Ord, nu vil vi høre Professorens og see om han kan *faae Mening* ud af de Ord. Han begynder med at sige, at jeg har beklaget mig saare over dette og at han kunde affærdige den hele Jammerklage med det simple Spørgsmaal, om da et indskrænket Hoved ikke kan være orthodox, og om Orthodoxien ikke maae see anderledes ud i et indskrænket Hoved end i et omfattende? Sligt kalder Man ganske rigtig at affærdige, saaledes som en Professor kan affærdige en Rus, der ikke tør sige imod, men naar Professoren siger, at han kunde affærdige mig med saa smal Kost, da er jeg bange for han tager Tonen et lille Korn for høit, saa han kunde staae Fare for at pibe det sidste Vers ud. Hvad min Piben eller Jammerklage angaaer, da maae det nok have været i en magnetisk Søvn han har hørt en Fugl synge om, at den skulde kom|A:30me, naar Skræp gav sig til at skræppe for mine Øren, men Professoren skulde ikke troe saadanne Aabenbaringer, Fanden er en Skielm, og den dyriske Magnetisme er nok ikke saa ganske frie for at være en af hans Konster, har han altsaa hørt den Jammerklage i saadan en Tilstand, da skal han tage sig i Agt, thi det hændes let at Man drømmer det om Andre, som skal times Een selv. Dog, hvorom Alting er, vaagen har Professoren ikke hørt mig pibe under hans Dommedagslag, men vel har han hørt, at jeg frabad mig Guds Fienders Barmhjertighed, baade fordi jeg Gud skee Lov ikke behøver den, saalænge jeg har Guds, og tillige fordi jeg har læst, at den Ugudeliges Barmhjertighed er som den Grummes. Hvad nu det indskrænkede Hoved betræffer, da skal Prof. slet ikke genere sig, han maae gierne kalde mig et saadant, thi deels er det jo slet ikke saa rart, at have Værelser til Leie i den Etage, og deels er jeg vis paa, at et meget indskrænket Hoved kan være aldeles orthodox, skiøndt et saadant ogsaa kan være ravgalt, men at Orthodoxien skulde see anderledes ud i et indskrænket Hoved end i et omfattende, det er der rigtig nok ikke Rum til i mit Hoved og knap i noget, uden det skulde være de vidtløftige naturfilosofiske Hoveder, hvor Man siger at Sandhed og Løgn kan boe eendrægtelig tilsammen. At Een kan erkiende Sandheden bedre end den Anden, klarere indsee dens Sammenhæng og Dybde, det er begribeligt nok eftersom Gaverne ere forskiellige, men Lærdommen maae hos den Lærdeste og Van|A:31kundigste, den Viseste og Eenfoldigste see eens ud, hvorfor og Paulus, hvem Prof. dog neppe vil kalde et indskrænket Hoved, høitidelig vidnede, at han ikke vilde vide Andet end Jesum Christum og Ham korsfæstet, og vidner, at netop det Korsens Ord, der var

Verdens Vise en Daarlighed var Guds saliggjørende Evangelium. Kun galne Naturfilosofere kan indbilde sig, at det er kun de indskrænkede Hoveder, som skal troe redelig paa Skriftens Fortællinger og Lærdomme, medens de fornemme Aander have Lov, ja Forpligtelse til at behandle det Alt som Allegorie og Mythe.

Dog, Prof. siger at i saa vigtig en Sag vil han ikke indskrænke sig til saa faa Ord, og derpaa anstrænger han sig da ret for at vise, hvorledes han kunde sigte mig som Theolog, uden at sigte mig som Kiætter. Han siger, at en Kiætter er kun den, der antager Noget, som bestemt og uomtvistelig strider mod Kirkens Troesbekiendelse, og at der gives *utallige Gjenstande i Theologien*, hvorom man kan dømme urigtigt uden derfor at være en Kiætter. Indrømmede Man først Prof. dette, da maatte han rigtig nok kunde slutte en Hob deraf, men det gaaer neppe an. For det Første er det ikke Spørgsmaalet, hvem denne eller hiin Menighed kalder en Kiætter, men *hvem der er det*, og efter Profs Beskrivelse blive Sandhedens Vidner til Kiættene, naar Kirken har forvansket Sandheden. Det er saaledes vist, at Luther antog Meget der bestemt og uomtvistelig laae i Strid med Kirkens antagne **A:32**Troesbekjendelse, men derfor vilde jeg dog ikke kalde ham en Kiætter, og det nænner vist Prof. ikke heller, men maae vel indrømme, at hvad saa Kirken siger, er den og kun den en Kiætter, som antager og lærer Noget *der klarlig strider imod Bibelen som Guds Ord*. At der nu skulde være utallige Gjenstande i Theologien, hvorom Man kan dømme urigtigt uden at være en Kiætter, det er en ganske original Tanke, som efter Profs egne Ord forudsætter at der er utallige Gjenstande i Theologien som Kirkens Troesbekiendelse forbigaaer, og naar vi nu, som vi maae, sætte Bibelen istædenfor Kirken, da følger deraf, at der maae være utallige Gjenstande i Theologien som Bibelen forbigaaer eller lader uafgjorde, Noget, hvorimod en Christen dog nok maae med Luther protestere. Men, sæt nu ogsaa det var saa, da maatte dog disse utallige Gjenstande ei vedkomme Troen eller Menneskets Saligheds Sag, og den som dømde urigtigt derom, kunde ligesaalet anklages for at forvirre Folket i Religionens hellige Sag, som for at være en Kiætter. Dog, lad os høre mere om disse utallige Gjenstande i Theologien der ei have med Troen at gjøre: "herhen hører siger Prof. blandt Andet, som særdeles betegnende den Maade, hvorpaa Man anvender Skriftens Lærdomme paa Livets store Anliggender. Det var i dette Slags Anvendelser, der rigtig nok ogsaa er en Art af Fortolkning, ikke i egenlige Udviklinger af Religionssandheder at G. havde udmærket sig. Paa dem sigtede jeg især, og vil da herover nærme**A:33**re forklare mig." Du vil gjøre det Mesterstykke at gaae paa Æg og ingen træde istykker, sagde Luther til Erasmus og sans comparaison lader det sig rigtig anvende paa Prof. Sin Beskyldning vil han ikke tage tilbage, kan ikke bevise og tør ikke gientage, og derfor lægger han an paa i mange Ord Intet at sige og indbilde Folk,

at om de synes han Intet har sagt, da kommer det af at hans Betænkninger ere saa dybe. Nu skal jeg aldrig nægte, det er en sublim Tanke den samme, at til de Gjenstande i Theologien, som ikke komme Troen ved, hører Anvendelsen af Troens Lærdomme paa *Livets store Anliggender*, thi en Hverdagsforstand kunde tænke, at havde Anvendelsen paa Livets store Anliggender ikke med Troen at gjøre, da var det slet ikke Umagen værd at have med den at gjøre, især da Menneskets Saligheds Sag dog vel er Livets eneste store Anliggende, som alt Andet maae underordnes. Nu sætter Prof. mig rigtig nok i en Slags Forlegenhed med den forskrækkelig dybe Distinction, thi naar han nu siger, at det var i Anvendelsen af Skriftens Lærdomme paa Livets store Anliggender, ikke i egenlig Udvikling af Religjonssandheder jeg havde udmærket mig, hvad skal jeg da svare? Jeg maae jo ordenlig paa en Maade give ham ret, jeg har jo ingenlunde anstilt lærde og curieuse Undersøgelser de esse et existerre, de communicationes idiomatum &c. &c. men kun sagt, at det var **A:34** Livets store Anliggende, at frelse sin Sjæl og at det ene kunde skee ved en levende Troe paa Christum som styrede alle Livets Anliggender og dømde alle Handler efter Guds Ord. Kan altsaa Prof. bevise, at ikke Dette men kun Hiint hører til Religionen, da maae jeg tilstaae at jeg ikke har befattet mig synderlig med den, men saa maae han igjen være saa føielig at tilstaae, at han snakkede i Taaget, da han sagde jeg forvirrede Folk i Religjonen og gav mig af med at forklare Christendommen, ja han maae ogsaa tage det tilbage han sagde om Luther, at han var Christendommens herlige Talsmand, thi han gjorde heller ikke andet end anvendte Skriftens Lærdomme paa Livets store Anliggender, ja Andet gjør Skriften selv i Grunden ikke heller. Men tager jeg maaskee Professorens Ord for strængt, meener han kanskee ved Livets store Anliggender ikke hvad vi skal troe og gjøre for at blive salige, men kun det, der ved Siden af Religjonen er udrettet til Menneskets aandelige Udvikling formedelst Konster og Videnskaber? Det kunde i visse Maader ligne ham, men skal jeg da troe, at han i Grunden kun bryder sig lidt om Sjælens Salighed, eller at han, der er en saa svoren Fiende af mit formløse Gesvindtskriverie, skulde selv i saa vigtige Ting udtrykke sig saa galt og gesvindt, ja skal jeg troe at han vil beile til Verdens Latter ved at fortælle, at det jeg især har lagt an paa, var ikke at sige Menneskene hvad de skulde troe og gjøre for at **A:35** blive salige, men hvad de skulde troe om Konster og Videnskaber og deres Dyrkere, da Enhver dog veed, at Hiint var Hovedsag og dette Bisag selv i min lille Verdenskrønike, og at jeg selv agter den for en Smaating, naar Folk kun vil troe Bibelen og leve efter den? Vil Prof. virkelig indbilde Folk, at jeg ikke i min Prædiken mundtlig og skriftlig har sagt, og sagt fornemmelig, hvad jeg troer og hvad Christne skal troe og gjøre for at blive salige, indbilde dem at den der angriber min Prædiken, som uchristelig, ikke angriber mit

Troessystem? Nei, Hr. Prof. De kan troe, Folk seer De er i Knibe og bliver i Knibe, og arbejder Dem fastere, jo mere De flankerer. De tilstaaer, at de Lærdomme, som ere uomgiængelig nødvendige til Saligheden, ere paa saa fattelig Maade fremsatte i den hellige Skrift, at Enhver, endog med de svageste Evner kan forstaae dem. Altsaa kan jeg ogsaa forstaae dem, og at fremsætte disse, at formane til levende Troe derpaa, at advare for den Afgrund, hvortil Vantroen leder, see! det veed alle mine Læsere var fra min Dimisprædikens Dage Hovedindholden af al min offentlige Tale. Om De nu tigange kunde bevise, at jeg havde anvendt Guds Ord i en Tankekreds, for hvilken jeg ikke var skabt, da maatte De dog ikke sige at jeg stifter Partie og forvirrer mit Partie i Religionen og prædiker uægte Christendom, med mindre De kan bevise, at jeg fremsætter andre Lærdomme som Sandhed til Salighed end Bi|A:36belen, eller og at jeg forvansker disse. Kan og tør De ikke det, og sigter mig alligevel, som De har sigtet mig, da er det *Dem* der vil forvirre Folket ved at byde dem lukke Øret for Sandhed og hvad De da er, kan deres egen Samvittighed bedst sige Dem. Dette Alvorsord vil jeg sige alvorlig, bede Dem dog see hvad De har gjort og betænke hvad De gjør.

Spørge vi nu, hvad Forskjel der er imellem den første og anden Anklage, da er det kortelig denne: i Recensjonen beskyldtes jeg for at forvirre Folket i Religionen, altsaa for at være en Kiætter og falsk Prophet, her anklages jeg for at være en Mand af skrøbelig Dømmekraft og ringe Indsigter, der skriver uden roligt Overlæg og letsindig bekjendtgjør sine umodne Indfald, uden et Øieblik at lade sig standse ved det, som vise og gudfrygtige Mænd have sagt tvert derimod, og uden at lade sig afskrække ved de Fordømmelsesdomme hans vilde Lyst til overalt at finde Ondskab og Had til Lyset indgiver ham. Nu kan vist nok Prof. have Ret i at dette er haardt nok, ligesom jeg ogsaa mener det er Løgn nok, men da det Alt skal være mit Troessystem og dets Forkyndelse ufortalt, og det netop var denne, jeg før anklagedes for, og det Eneste jeg i Grunden gjør mig stort ud af at forsvare, saa mener jeg Hver kan indsee hvi jeg kalder min Anklager lille, og med hvad Ret jeg blæser ad hans Stævnamaal. Om min Dømmekraft er skrøbelig og mine Indsigter ringe imod Professorens eller i det Hele, og om jeg skriver |A:37letsindig og uden Overlæg i lærde og curieuse Materier, det kan jeg ganske rolig lade Folk dømme om, som de har Forstand og Villie til. Min Tænkemaade mod Næsten kan jeg ogsaa ganske rolig lade fortale og bagtale, saalænge Man ei beskylder mig for at føre et ondt og ukjærligt Levnet. Kun naar Man beskylder mig for vildfarende og forvirrende Lærdom, kun da maae jeg reise mig djærv og æske til Strid, og tirre og trodse, saa Modstanderne enten nødes til at tale reent ud af Skiægget, eller og til ved at tie eller snoe sig fra Beskyldningen, lære Folket, at det maae være Sandhed jeg taler om Gud og Hans Ord, siden de Lærde og Kløge, der saaledes skiære

Tænder over mig, dog, naar det giælder, ei vove at antaste den Lærdom jeg fører. Beskiæmmes, det skal da Sandheds Modstandere, hvad enten de tie eller tale, beskiæmmet er Professor Hans Christian Ørsted, beskiæmmet skal han vorde mere og mere, jo længere han vedbliver at antaste min Tale, thi i Jesu Navn har jeg talt uden Skrømt, og Han haver lovet, at give Sine Tjenere Mund og Viisdom, for hvilken ingen Modstander skal kunne staae, Han haver holdt det hidindtil og Han vil holde det fremdeles, thi Jesus Christus er i Gaar og i Dag og til evig Tid den Samme.

Dette er da Hovedsagen, dersom ellers Salighedens Sag skal være hvert Menneskes, og Religionens rette Forkyndelse Præstens Hovedsag, og det blev ligefuldt Hovedsagen, om saa Prof. i sin Recension slet ingen Vægt havde lagt paa den **IA:38** Beskyldning, og sagt reent ud, at der var andre Ting, hvori jeg forvirrede Folket, og hvorfor han egenlig vilde tugte mig. Nu er det derimod, som vi har seet, anderledes, en vrang Forkyndelse af Religionen angav han som min Hovedbrøde, og som det, hvormed jeg forvirrede Folket, og hvem af os det da er, som har forventet Stridspunkten og søgt at spille Striden over i en anden Kreds, er øiensynligt. Da han imidlertid nu saa dristig paastaaer, at det er mine Domme over Videnskabsmænd han især havde for Øie, som det, hvormed jeg stiftede Partie og forvirrede Folket, saa, hvor barnagtig end den Udflugt er, vil jeg dog til Overflødighed bede Læseren lægge Mærke til, hvad der udtrykkelig staaer i Recensionen om denne Sag. Efterat han nemlig har fremstilt mig som Partihøvding først i Nordens Mythologie og siden i Religionen, begynder han en ny Afdeling (S. 190) saaledes “Man seer, her tales uden de brugelige Recensentcomplimenter, de ville ingen Steds være slettere anbragte end her. Strængheden i min Dom maae finde sit Forsvar i dens Retfærdighed. Finder nogen barmhjertig Læser sig skrækket ved den afgjorte Haardhed, hvortil jeg her føler mig tvungen, han vide at jeg selv vilde afskye den, dersom jeg ikke holdt den for Pligt, og den vilde endda være mig smertelig, dersom jeg ikke ofte mindede mig om, at denne Strænghed træffer en Mand, der har stemplet Christian Volf til Atheist og Hykler, sagt at Griffenfeld var en kortsynet Selvklog, der elskede Gods og Ære høiere end Gud, Konge **IA:39** og Fædreland, der fremstiller Schellings og de øvrige Naturphilosophers Grundsætninger og Tænkemaade i et saa afskyeligt Lys, at Man ikke finder at de mangle stort for at være sande Djævle, og ikke blues ved at nævne Mænd som Daub, Schleiermacher og Marheinecke iblandt disse Uhyrer; kort, som har fremført Domme af dette Slags i snesetal. *Paa Ingen kan da med mere Skiel end paa ham, den velbekiendte Lov anvendes, at der skal tilmaales Enhver med samme Maal, hvormed han har tilmaalt andre.*”

Jeg vil ikke opholde Læseren med de mange Anmærkninger

hertil lade sig giøre, men kun ganske simpel spørge hvert fornuftigt Menneske, om han synes Prof. her anfører mine haarde Domme over Videnskabsmænd, som det hvormed jeg forvirrede Folket, eller som Beviis paa at mig skedte ingen Uret ved hans strænge Dom over mig som Folkeforvirrer. Det Sidste maae jeg tilstaae er min Mening, og jeg er temmelig vis paa, det ei alene er alle upartiske Læseres, men selv Professorens, saameget vissere paa det Sidste, som Professoren i Recensionens ny Aftryk har ophævet Skilsmissen imellem denne Tale og den foregaaende, om at jeg forvirrede Folket i Religionen; thi saa ubetydeligt og omsonst end dette lille Konstgreb er, synes det dog at vise Prof. følge, de to Ting hængde i Recensionen ikke ret sammen, som de dog burde, naar Beskyldningen skulde liste sig fra Religionen ned til de haarde Domme.

A:40 Man maatte nu vel spørge, hvorledes det dog kunde falde Prof. ind saaledes at trodse sine Læseres Øine, og hvor han dog kunde finde en Afvei, som ledte fra Landeveien, uden at selv de mest starblinde Læsere saae, at han sneg sig bort. Uden dermed paa mindste Maade at nedsætte Profs Fortjeneste, maae jeg dog tilstaae, at jeg udentvivel i mit Svar paa Recensionen gav selv uskyldig Anledning dertil. Vel holdt jeg igiennem det hele Svar fast ved Hovedsagen: Beskyldningen for at have forvirret Folket i Religionen; men jeg viisde tillige kortelig, hvor urimeligt det var at sigte mig for Misbrug af en herlig religiøs Stemning hos de Boglærde og Længsel efter Gud hos Folket, da disse Ting, efter min Formening, hverken vare tilstæde da jeg fremtraadte, eller ere det endnu. Jeg opfordrede derfor Recensenten (S. 7.) til at besvare to Spørgsmaal tilfredsstillende: først: *hvor og hos hvem* hin herlige religiøse Stemning yttrede sig, og dernæst, hvorledes jeg havde forvansket den? Det faldt mig vel ikke saa lige ind, at Rec. skulde falde paa at lade, som disse foreløbige Spørgsmaal var Alt, hvad han havde at svare paa, men for en Sikkerheds Skyld bemærkede jeg dog (S. 14) denne Tvist er det imidlertid ikke værd at fortsætte længere end til at vise, at jeg ingen *aabenbar* religiøs Stemning fandt for mig, men vel det modsatte, at derimod Længsel efter Gud slumrede og for det meste end slumrer hos Mange, det troer jeg, og havde det ei saa været, maatte min Tale alt været endt; **A:41** Hovedsagen er, *hvad jeg forkynder*, thi da jeg ei forkynder det som noget Nyt, men netop som noget Gammelt, kommer det slet ikke derpaa an, hvormange der var gudelig stemte, Tingen er kun, om jeg forkynder Sandhed, reen Christendom. Det vover Recensenten at nægte o. s. v. Det er begribeligt, at Prof. trods al sin Actmæssighed ei tilligemed hin Spørgetale forelagde denne Bemærkning, men i hint Spørgsmaal fandt han sig en Kiephest at ride fra Hovedsagen paa, lidt rundt om Kant og Fichte, og saa sporenstregs ind i Naturphilosophien og min Krønike, gjør der en forfærdelig Støi, og vil saa indbilde lettroende

Folk, at Striden var egenlig om, enten min Krønike og videre Tale om Videnskaberne og Naturfilosofien var skrevet med Indsigt og Kiærlighed eller ikke. Nu har jeg rigtig nok læst i mine unge Dage:

En visere der findes neppe,
End Socrates der reed paa Kieppe,
Og dog ei fra sin Viisdom reed,

men deels maae jeg anmærke, at det var i et Stykke, hvor det heed: jo galere jo bedre, og dernæst stak Konsten hos Socrates vel ei saa lige i Kiephesten, men deri, at han ei fra sin Viisdom reed, og sandt at sige, synes mig at Professoren heri, som i meget Andet, kun maadelig imiterer ham end hvem en Visere der findes neppe; thi hans Velviished maatte jo dog vide, at i det ringeste jeg vidste hvorom Talen var, og tav neppe med ham, med mindre jeg saae, at Alle saae det Samme som jeg, lægger Man |A:42| her til, at det synes som Prof., ved at komme ind i Krøniken virkelig kom i en Slags Udlændighed, da synes det klart, at Man maae vende om og sige:

En Socrates han blev dog neppe,
Endskiøndt heel rap han reed paa Kieppe,
Thi reent han fra Concepten reed.

“Hvad maa vel den underrettede Læser tænke (heder det S. 41) naar han hører, at Rec. opfordres til at bevise, at der i vor Tidsalder, før Grundtvig optraadte, en fornyet Stræben mod det Guddommelige hos mange af de høiere begavede Aander viisde sig?” Det skal jeg saamæn sige Prof., en saadan Læser tænker, at G. vilde nøde Rec. til at sige, hvad *han* forstod ved en herlig religiøs Stemning, for mere klart at kunne vise Forskiellen mellem Profs og sine ringe Tanker om den Ting. G. har da nok heller aldrig nægtet, at der i den sidste Tid var en fornyet Stræben mod hvad Man kaldte det Guddommelige, men kun nægtet, at denne Stræben var *herlig*, kun nægtet, at Folket i Almindelighed og det danske Folk i Særdeleshed yttrede Længsel efter Gud, og *det* skulde Prof. bevise. Prof. beder (S. 40.) sine Læsere eftersee om G. er gaaet til Værks som redelig Mand, ved at antage det for Profs Mening, at hin Stræben og Længsel skulde have yttret sig efter den franske Revolution. Da jeg nu maa være mellem hans Læsere og ei kan være ligegyldig ved Spørgsmaalet, vil jeg paatage mig Uleiligheden. Der |A:43| staaer i Recensjonen (L. 44) “Omsider begyndte nogle dybere Aander, med kraftig Stemme at kalde de øvrige tilbage til fornyet Troe, som til høiere Erkiendelse, i det de viste dem, hvor grovelig den beregnende Forstand havde forvildet sig, naar den vilde beherske Troens Rige, og at desuden Fornuften ei kunde forstaae sig selv, uden at forudsætte noget Høiere. *Paa samme Tid* havde hin ensidige

Forstandsudvikling indblandet sig i en af de voldsomste Statsomveltninger den nyere Tid har seet, og ved at bidrage storligen til dens blodige Forvirring kraftig opskrækket mangel frugtbar Aand af Letsindighedens Dvale. Saaledes forenede sig da en stor Statsbegivenhed med en forandret Retning i Aandernes Verden, for at befordre det samme Maal. En fornyet Stræben mod det Guddommelige begyndte da nu (her har G. som oplysende Parenthes indskudt: efter den franske Revolution) hos mange af de høiere begavede Aander, at aabenbare sig i Livet som i Konst og Videnskab. Overalt søgte Man Tingenes Sammenhæng med deres evige Udspring, i Naturen, i Verdensbegivenhederne, i de høiere Ahnelser, der opfyldte vort eget Bryst. Den sig selv nu bedre forstaaende Fornuft viste Menneskene tilbage til de Religionshemmeligheder en overilende Forstandsbrug havde forført dem til at forlade.” Menes nu ikke med hin voldsomme

A:44 Statsomveltning den franske Revolution, og ved det følgende: nu da, Tiden efter dens Storme, da har G. forfeilet Recs. Mening, men da er det ei heller vor Tid Prof. taler om, og da det dog skal være den, maae han have snakket over sig, og hvad Uredelighed der skulde være i, at tillægge en Mand den Mening der aabenbar ligger i hans Ord forstaaer jeg ikke. Derimod kan jeg nok forstaae, hvi Prof. nu, da han skal gjøre Regnskab for den Religiøsitet han falskelig har beskyldt den sidste Tid for, gierne vilde gaae saa langt tilbage i Tiden til han fandt den, Noth bricht Eisen, og han brød da Stangen han selv havde skudt for sig og vilde indbilde Folk, det var G. der havde indskudt den med sin Parantes. Dog, Prof. er ligesaa uheldig, naar han bryder, som naar han springer, thi han bryder her ud af en Fælde for at springe i en anden. “Skal Man da, siger han, i en litterarisk Strid bevise Ting, som enhver, der ei er fuldkommen ukyndig i de sidste 30 Aars Litteratur (S. 37 heder det 20 Aars) veed? Skal jeg da fortælle ham, at Kant bidrog meget til at gienvække sand Religiøsitet, ved at omstøde alle de materialistiske Systemer, ved at vise Datidens eudæmonistiske Moralphilosophie i dens hele Skadelighed, ved at overbevise mange af sin Tidsalders Mennesker om, at al grundig Undersøgelse over Mennesket og Verden peger tilbage paa en høiere Kreds, der kun med Troe kan omfattes? Tør Man ikke kalde dette en her**A:45**lig Stræben fra en vantro ensidig Oplysning til en dybere religiøs Følelse? Skal da alt det den ædle Fichte har bidraget til Guds frygtens Gienoprettelse være intet? Eller har da den Mand der vil skildre os Tidsalderens Videnskabelighed glemt, hvorledes denne herlige Aand lidt efter lidt fra en vildtungdommelig Opbrusning udviklede sig til den mandige, kraftfulde Taler, der opvakte den slumrede Troe i saamangen Barm, som hele det nordlige Europa kan vidne? Eller vil maaskee G. dømme disse Mænds Virkning paa Tidsalderen efter Varigheden af det almindelige Bifald deres Systemer fandt, og ikke efter den Aand

deres Stræben fremkaldte?” (S. 41-42.)

Hvorledes G. betragter Kant og Fichte kan Prof. og Enhver see i hans lille Verdenskrønike (S. 257-63 og 292-94) og der tillige finde et af de mange Vidnesbyrd om, hvorlidet han miskiender Sandhed, hvor den saa findes, og hvor skaansom han dømmes Enhver, hos hvem han troer at see en sand Ærbødighed for Sandhed og Dyd. Jeg vil endnu tilføie, at Fichtes Minde er mig personlig saare dyrebart, da det var hans Tale om Menneskets Bestemmelse der først vakte mig til alvorlig at eftertænke den, at det var hans Grundtræk af den nærværende Tidsalder der først viisde mig den i sin hele Elendighed, at det var hans Anvisning til et saligt Liv der lagde mig den store Sandhed om Kiærlighed, som Livets Væsen og **A:46**Foreningen med Gud i den som Livets Maal paa Hjerte. Herren glemme hans Vildfarelse, velsignet været hans Ihukommelse! Men dernæst maae jeg spørge: skal jeg sige Prof. hvad alle veed, at her spørges ikke om, hvad Indflydelse Videnskaber og Vildfarelser have under Guds Forsyn paa Enkelte og paa Tankegangen i det Hele, men om, hvorvidt der, efter den franske Revolution, eller, som han nu vil, efter Kants Fremtrædelse yttrede sig en Stræben mod det Guddommelige, en Tilbagevisning til Religionens Hemmeligheder, som en Christen skal berømme? Skal jeg i en litterarisk Strid fortælle, hvad Skolepogen veed, at Kant ikke viisde til, men *fra* Troens Hemmeligheder, at det var med hans Sætninger Troens Lærdomme stærkest bekjæmpedes, at den christelige Moral ogsaa af ham sigtedes for Eudaimonisme. Skal jeg fortælle, at det netop var Fichte der satte Jeget som absolut, og nægtede Guds Personlighed, og erklærede sig selv i sine seneste Skrifter udtrykkelig imod Forsoningslæren, og derved mod alle Christendommens Hemmeligheder? Der er da ikke andet for, vil Prof. med noget Skin forsvare sin Paastand, da maae han tye til Naturphilosophien alene, for at nøde ham dertil, var det jeg gjorde Spørgsmaalet, og dulgte slet ikke min Hensigt, som Læseren kan see i mit Forsvar (S. 7-9). Vel prøver han paa at faae sig andre Vidner i Novalis og de Protestantere, der ere overgangne til den catholske Religjon; men det **A:47**nytter ham ikke, thi Novalis Christendom er aabenbar naturphilosophisk, og at nogle Videnskabsmænd have forladt vort Samfund, kan vel vidne om, at de havde Længsel efter Gud, men er i saa Fald saa langt fra at være et Vidnesbyrd om religjøs Stemning i den protestantiske Menighed, at det tvertimod er et Vidnesbyrd om det Modsatte, da jo Intet uden almindelig Vantro og Lunkenhed kunde bevæge gudfrygtige Mænd til at forlade os. Jeg sagde at Rec. i al Fald ei kunde mene Stolberg, deels fordi han selv kalder Overgangen til Katholicismen en Vildfarelse, deels fordi Recs. Beskrivelse ingenlunde passer paa ham, da han ikke peger paa Religjonshemmelighederne, som noget den sig selv bedre forstaaende Fornuft viser hen til, men som *ubegribelige*

Troesartikle til Salighed. Det kalder Prof. et Kneb (S 41.) fordi jeg jo selv anseer Stolberg for en Vildfarende, men hvem af os, det er der bruger Kneb, er øiensynligt, thi det er vist, at Prof. ei kan regne dem han selv kalder *Vildførte* iblandt dem der *vise ret Vei*, og at naar han nu gjør det, er det et Kneb saameget større og daarligere, som han nu (S. 43) taler om *mange* Videnskabsmænd, der med store Opoffrelser af timelige Fordele ere gaaede over til den catholske Religion, istedenfor at han i Recensjonen (L. 126) vel taler med Ringeagt om en Sværm af catholske Protestanter, men adskiller dem, som det bør sig, fra de *faa* vildførte, men mere redeligsindede, som virkelig antog den romerske Troesbekjendelse. At Prof. kunde have Lyst |A:48| til at gjøre Mange af de Faae, det er begribeligt nok, men saaledes at mynte Vidner paa sin egen Haand, det kalder jeg et Kneb. Om der i Øvrigt ere flere Videnskabsmænd der i den senere Tid antog den catholske Bekjendelse end Friderich Stolberg, Nicolai Møller, Friderich Schlegel og Verner, veed jeg ei ganske bestemt, men det veed jeg at Opoffrelsen af store timelige Fordele ei engang passer paa dem uden Undtagelse, og det veed jeg end, at, som sagt, jo flere gudfrygtige Mænd der forlade vort Samfund, des flere vidner *ei for* men *imod* den religjose Stemning hos os.

Naturphilosophien bliver da ene tilbage som den Tilbageviisning til Troen og dens Hemmeligheder Prof. priser, som den herlige Retning jeg med Flere har været om at fordreie. Nu, det tilstod jeg i mit Forsvar (S. 8-9) at er den naturphilosophiske Christendom den rette, da har jeg lige fra Begyndelsen af min Skribentbane fordreiet og forvansket den, men jeg appellerede rigtig nok fra den til Bibelen og Luther, min Lærdoms Uoverensstemmelse dermed skulde Prof. bevise, det har han ikke gjort, det har han ikke kunnet, men i den Sted kaster han sig over Naturphilosophien og min Krønike for at bevise at jeg er en slet Philosoph, Historieskriver &c. som kan være baade godt og slem nok, men beviser i al Fald slet intet om Hovedsagen, om at jeg forvirrer Folket i Religionens hellige Sag, ved at prædike en uægte Christendom. Man seer altsaa, at jeg i denne Strid, hvor jeg kun greb Pennen for at forsvare |A:49| min Lærdom som ægte Christendom, gierne kunde forbigaae alt Andet, Man vil og indsee, at skulde jeg udførlig giennemgaae Alt, hvad Prof. i sin Forlegenhed har grebet til, maatte jeg skrive en unødvendig tyk Bog, og udrettede dog derved Intet, thi baade gaves Prof. derved end videre Leilighed til at gjøre Bisagen til en Hovedsag, og han kunde, vilde vel og, bringe Nyt paa Bane, saalænge der var et Ord tilbage i min lille Verdenskrønike, hvori han kunde *hænge sig*. Det Foregaaende erklærer jeg da for mit egenlige Indlæg og Forsvar, hvorpaa Prof. maa prøve sin Styrke, dersom han vil seire, ja dersom han vil afvelte den Beskyldning jeg herved atter lægger paa ham, at han falskelig har beskyldt mig for at prædike en Christendom der ei er ægte og ei

i Luthers Aand, derved at have forvirret Folket i Religionens hellige Sag og stiftet et vildfarende Partie, Ting, der naar de vare sande, maatte stemple mig til en farlig Kiætter og gjøre mig aldeles uværdig til det Kald, at være offentlig Lærer i den christne Menighed.

Imidlertid, da jeg, ved kortelig at besvare det Øvrige af Profs Bog, troer at kunne vise, hvad det er Naturphilosopherne og Prof. kalde ægte Christendom, og give adskillige nyttige Oplysninger om flere Ting, vil jeg ikke undlade Saadant, og for at lette Oversynet vil jeg be|A:50gynde med at anmelde den øvrige Indhold af Profs Bog.

Efterat Prof. efter sin Mening har besvaret de to opkastede Spørgsmaale og beviist, at han godt kunde sigte mig som Theolog uden at tale min Orthodoxy for nær, beskriver han mig som en Mand af skrøbelig Dømmekraft og ringe Indsigter, der skriver uden roligt Overlæg, og letsindig bekiendtgjør sine umodne Indfald, uden et Øieblik at lade sig standse ved det som vise og gudfrygtige Mænd have sagt tvert derimod, og uden at lade sig afskrække ved de Fordømmelsesdomme, hans vilde Lyst til overalt at finde Ondskab og Had til Lyset indgiver ham (S. 50). Herved baner han sig Vei fra Hovedsagen til Alt, hvad jeg kan have sagt om Mænd eller Ting og skaffer sig Stof til henved 80 tættrykte Sider, istedenfor at Hovedsagen affærdiges paa 16.

Han begynder nu (S. 50-57) at recensere et Sted i Krønikens Gienmæle om Beviserne for Guds Tilværelse; derpaa (S. 57-58) en Udladelse i Krøniken om platonisk Philosophie, og rykker saa i Marken med sit svære Skyts (S. 58-82) for, just ikke at redde Schellings, men i hans Person Philosophiens Ære. Herfra gaaer han over til de mere fattelige Videnskaber (S. 82-90) hvilke jeg skal forstaae ligesaa bagvendt som den speculative Philosophie, og nu udbyrder han i en ubegribelig Ekstase: jeg har altsaa beviist *en af mine* |A:51*største* Anker i Recensionen, henvisende til L. 247-255. Slaaer Man nu op, da finder Man efter Registeret paa de Skiældsord jeg synes at ødsle med, Følgende: Han mener vel nu, at det kun er paa Guds Fiender han anvender alle disse Udtryk, men hvo har erklæret *dem* derfor, som han kalder saa? Bibelen? Saa mener han, men Man tør vel dristigen svare derpaa, at det er ham, der kalder Guds Fiender dem, som forstaae Bibelen anderledes end han. Det er altsaa ikke Guds Fiender han fordømmer, men Medmennesker, Medchristne *han* fordømmer, ved at kalde dem Guds Fiender. Det var altsaa en af Recensentens største Anker, og den er beviist ved Talen om den speculative Philosophie og de mere fattelige Videnskaber!! Kant, Fichte, Schelling og Plato, de physiske og mathematiske Videnskaber ere altsaa mine Medchristne, som jeg fordømte fordi de forstode Bibelen anderledes end jeg! Det er dog virkelig saa originalt, at Man maae være Prof. selv for at finde sund Sands deri. Dog han finder det ikke engang ret selv, men siger (S. 90.) Jeg har der rigtig nok kun udtrykkeligen nævnt, at han

fordømmer dem som forstaae Bibelen anderledes end han, men Sammenhængen viser tydeligt nok, at jeg i Almindelighed meende, at han fordømde som bibelstridigt, hvad ikke var det og saaledes paastod at Bibelen fordømte, hvor det kun var ham der paa egen Haand brød Staven over Næsten. Maa Man dog ei her spørge: dersom |A:52| Prof. meende Andet end hvad han sagde, hvi sagde han da ei, hvad han meende, det lader dog saa kiønt, det forhindrer unyttig Strid, og maae især fordres af en Mand der gjør Paastand paa at veie sine Ord lige indtil Lod og Kvintin, og at være saadan en Hader af mit formløse Gesvindtskriverie? Dog Prof. var i en dobbelt Forlegenhed, dels skulde han, hvad han ikke kunde, bevise sin Beskyldning at jeg fordømde dem der forstod Bibelen anderledes end jeg, og deels vilde han gierne indbilde Læseren, at han ikke havde sneget sig fra Hovedsagen, og i en saadan Forlegenhed maae Man vel gribe, hvad der er nærmest ved Haanden. Lidt synes Prof. imidlertid dog han maae sige om hin Beskyldning, det gjør han bogstavelig (S. 90-97) og besynderlig naiv er Maaden, hvorpaa han slipper fra Beviset. Han siger nemlig, at han gjorde hin Beskyldning, fordi han *tænkde* at jeg kunde vel have feilet betydelig i min Skildring af Theologien i Midten af det attende Aarhundrede, og kunde ikke paa mit Ord troe, at Mænd som Michaelis &c. ofte skulde have misforstaaet Skriftsteder, om hvis Betydning ingen Christen kunde tvivle og *tænkde* altsaa at ved de Ord: Skriftens rette Mening, skulde forstaaes det, som Grundtvig holder derfor; og derpaa udbryder han: jeg har ladet mig nøie med denne almindelige, og som mig synes ikke ildeoverlagte Bemærkning, fordi det er vanskeligt, og efter moralske Grunde tillige unødvendigt, *mod alminde*|A:53|*lige Beskyldninger at sætte andet end almindelige Benægtelser*. Nu kan jeg nok forstaae, hvi Prof. lod sig nøie med den almindelige Bemærkning, og det var ikke saa ilde overlagt, men at han kunde tænke jeg, eller nogen sandhedskiærlig og opmærksom Læser skulde lade sig nøie dermed, det vilde synes underligt, dersom jeg ei var alt saa vant til at affærdiges af Prof. istedenfor at besvares. Jeg maae dog spørge: hvem af os er det der har gjort den almindelige Beskyldning, Prof. som beskyldte mig for at fordømme dem der forstode Bibelen anderledes end jeg, eller mig, som benægtede det og affordrede Prof. Beviset? Er det et Beviis, at han *tænkde* jeg havde vel taget Feil, var det saa vidtløftigt, naar Prof. vidste Rede til hvad han sagde, at anføre nogle Mænd, som jeg havde fordømt, fordi de afvege fra min individuelle Bibelfortolkning? Der kunde dog herom været sagt en god Deel paa de tyve Blade med fiin Stil om den speculative Philosophie og de fatteligere Videnskaber, og saa ganske moralsk unødvendigt er det dog ikke heller, at bevise en haard Beskyldning, naar Man af den Paagiældende opfordres dertil. Eller, var det virkelig ikke sin Beskyldning han havde at bevise, men kun de Theologer han

nævner, at forsvare? Det var vist nok en saare fiin Vending, men Vindingen er ogsaa fiin, thi jeg har jo dog ikke kaldt Michaelis, Baumgarten &c. enten Gudsfor nægttere, ugudelige eller fordærvede, jeg har hel|A:54|ler ikke ladet mig nøie med den almindelige Bemærkning, at de tit opofrede Skriftens rette Mening, men tilføiet hvilke Lærdomme derved især undergroves og forvanskedes (Verd. Krøn. 242) og til Modbeviis behøves da lidt mere end Benægtelse, og til den Beskyldning at jeg fordømde disse Mænd, som Guds Fiender, skiøndt jeg paa anførte Sted kalder dem Christendommens Kiæmper, hørde der lidt mere, end at Prof. *tænkte* jeg havde *kanskee* gjort dem Uret ved at sige, de tit opoffrede Skriftens rette Mening, ligesom denne Klage ei synes at være noget stort Beviis paa den Mangel af Kiærlighed, Rec. meende deri at see. Hvordan altsaa Prof. snoer sig, bliver det dog soleklart, at han her, som overalt, hvor det giælder, sniger sig fra Beviset, hvilket jeg her atter affordrer ham. Viser han mig derimod, at han kiender noget til de omtalte Mænd, og tør han da paastaae bestemt om hine Theologer, at de ikke tit har opoffret Skriftens rette og klare Mening, da kan vi derom videre tales ved.

Jeg havde i Anledning af hin Beskyldning sagt i mit Forsvar (S. 22): det er vist, lægger jeg selv en Mening i Bibelen, og dømmer efter den Lærdomme og Mænd, da er jeg en Folkeforvirrer, som alle den forrige Tids Kiættere, som saamange Theologer i den sidste Tid, og Rec. har den fuldkomneste Ret til at prædike et aandeligt Korstog imod mig; men derpaa bemærker jeg, at enten skal det bevises, at jeg ikke tager Bibelen i sin ordrette Mening, eller og |A:55|træffer Recs Beskyldning Luther, den augsburgske Confession og den danske Kirke tilligemed mig. Det er nu ganske naturlig ikke Profs Leilighed at indlade sig synderlig paa Sligt, men den Tale var dog for tydelig og mærkelig til aldeles at forbigaaes, og Prof. mener da at kunne slippe med de Bemærkninger (S. 91) at der er Forskiel paa at *lægge sin Mening* i Bibelen og at have en Mening om Betydningen *af det*, som deri kan have flere, og (S. 92-93) at min Tale blot er et Forsvar for min Anvendelse af Bibelen til at dømme og fordømme Andre, og disse Bemærkninger lede til den opbyggelige Sentents: Det vilde altsaa ikke være nok, om den Regel han her giver for at forstaae Bibelen, var tilstrækkelig til Livets Førelse paa den Bane, hvis høieste Maal og Haab er at opnaae Saligheden af *Naade*, nei den maatte give os en saa bestemt Indsigt i Guds Villie, at vi Mennesker kunde dømme vor Næstes Tro og Sindelag i Guds Sted.

Hvad skal Man kalde en saadan Tale? dog vel aldrig Christendom, dog vel ikke heller Beviis for, at den Skriffortolkning jeg følger er falsk, at mine Domme vidne om Mangel paa Kiærlighed? Prof. lader det her staae uafgjort, om jeg forstaaer Bibelen ret, altsaa og om mine Domme ere skriftmæssige, men dog har han i Recensionen dristig paastaet, at mine Domme ikke vare

Bibelens, men mine egne. Han kalder den Tale, der aabenbar er et Forsvar for [A:56](#)min hele anfægtede Lærdom, kun et Forsvar for mine haarde Domme. Han lader det staae uafgjort, om Man, ved som Luther og den orthodoxe Kirke i sytten Aarhundreder, at tage Bibelen i sin ordrette Mening kan blive viis til Salighed af Naade, men nægter at Man derved kan faae Indsigt i Guds Villie til at dømme Andres Troe og Sindelag. Jeg vil ikke opholde mig ved den Mærkelighed at Prof. der jo dog er saadan en troende Christen, her synes at vakle en Smule og mene, der vel kan være et høiere Maal end Salighed af *Naade*, men jeg vil gjøre ham opmærksom paa, at dersom det er Uret efter Bibelens Ord at dømme om Andres Troe, da er den Uret begaaet af den christne Kirke, hvergang den fordømde et Kiætterie, da er den i fuldeste Maade begaaet af Luther, da han fordømde de pavelige Lærdomme, Prof. er da ikke stort mildere Dommer end jeg, der er kun den Forskiel, at han fordømmer Kirkens Fosterfædre og jeg dens Fiender. Endelig maae jeg og bemærke, at kan Bibelen ei sætte os i Stand til at dømme Andres Troe, naar den kundgiøres os i Ord, da kan den ei heller lære os, hvad vi skal troe til Salighed, thi lærer den os først, hvad der skal troes til Salighed, da dømmer den dem der lære anderledes, og Man kan ikke erklære dens Lærdom for Sandhed uden dermed at erklære det Modsatte for Løgn. Enten maae da Prof. som Papisterne mod Luther, saamange Kiættere fordum og Antichri[A:57](#)sten nu paastaae, at Bibelens Mening om hvad der skal troes, til Salighed er uvis, og Bibelen altsaa som Troes Rettesnor, unyttig, eller han maae indrømme, at Man efter den er baade beføiet og forpligtet til at laste al afvigende og fordømme al modsat Lærdom. Prof. har da ogsaa følt, det ei gik an at ville hede Christen og dog nægte Bibelen afgjørende Myndighed i Troessager, og formoder ganske rigtig, at G. i Følge den Aand, hvori han altid taler (P. siger overdriver) heraf vil tage Anledning til at spørge om vi da ikke skulde turde sige, hvad vi finde godt og ondt i de menneskelige Handlinger, eller om vi maaskee dertil ikke skulde være berettigede til at bruge Bibelen. Jeg svarer ham herpaa forud, siger han, at det er langt fra mig at ville nægte, at Man skal bruge Bibelens Veiledning, hvor der bør dømmes, men jeg paastaaer kun, at den Dom vi fælde over Nogen paa Grund af Skriftens Udsagn, ikke staaer i Bibelen, men kun bygges derpaa ved menneskelige Slutninger, og at altsaa en saadan Dom er en menneskelig Dom, og kan efter samme Lovbog underkiendes af et andet Menneske, der enten seer den Dømtes Tanker og Handlinger i et andet Lys, eller fatter Lovstedets Mening paa en anden Maade.

Først maae jeg anmærke, at her ikke er Talen om et Menneskes hemmelige Tanker, eller Handlinger i Almindelighed, men om den Troesbekiendelse han i Ord eller Handling har aabenbar vedkiendt sig eller anfægtet, og dernæst, at [A:58](#)om jeg i Øvrigt kunde og vilde

indrømme Prof. Alt, hvad han her siger, da havde han dog ikke vundet Noget for sin Sag, thi førend han kunde med Ret erklære mine Domme for Beviser paa Uforstand og Ukiærlighed, maatte han først bevise, enten at jeg forstod Bibelen uret, eller at mine Domme ei vare byggede paa Bibelens Udsagn, og selv da maatte han erklære sin Dom for en blot Formening, der kunde underkiendes af et andet Menneske, der saae min Adfærd i et andet Lys, eller fattede Lovstedets Mening paa en anden Maade. Men jeg hverken kan eller vil indrømme ham hin Paastand, thi den forudsætter Eet af To, enten at Bibelens Mening i Troeslærdomme er uklar og uvis, eller og at der ei gives nogen almeengyldig Slutning fra det Almindelige til det Enkelte, ja at der slet ingen Sandhed og Vished gives for Mennesket, men kun blotte Formeninge, der kan være saamange, som der gives Mennesker og med lige stor Ret og Uret kaldes sande, hvoraf da fulgde at al Philosophie, ligesaavel som al Bibelfortolkning, blev en Daarlighed, thi at der gives almeengyldig Sandhed, at Vished er mulig, det er jo Grundlaget for al Undersøgelse. Er nu Bibelens Mening i Troeslærdommen klar, og gives der ubedragelige Love for de menneskelige Slutninger, da er enhver Dom der med Nødvendighed følger af Bibelens Ord ogsaa Bibelens Dom, og det er en elendig Udflugt at sige, at denne Dom: Anvendelsen af den Almindelige |A:59| Lov paa det enkelte Tilfælde, ei staaer i Bibelen. Det er ubegribeligt hvorledes en fornuftig Mand kan tale saa, thi det er det Samme som at sige, at den Dom Man efter danske Lov fælder over en Tyv ei staaer i Loven, fordi der ikke staaer den Tyvs Navn, hvad han har stjaalet, eller hvorledes han netop skal ansees. Vil Prof. nu sige at han mener kun, Faktumet kan ikke bevises af Bibelen, som han ensteds naiv siger, at det staaer ei i Bibelen, at Volf var Atheist, da er denne Bemærkning vistnok uimodsigelig, men har jeg da nogensinde sagt, at Sligt stod i Bibelen?

Dog, denne Udflugt har Prof. selv betaget sig (S. 94-97) hvor han aabner sine Tanker om, at forstaae Bibelen ordret. Han mener det kan vel ikke sige Andet, end at søge at finde den virkelige Mening, hvori Ordene ere sagde, anseer det for upaatvivleligt at ikke Alt i Bibelen er sagt til Ulærde, at Man kun forsvare sine Domme slet ved at beraabe sig paa den *danske Bibeloversættelse*, at det er meget sandsynligt, at Michaelis har forstaaet Bibelen bedre, at Enhver ved mindste Eftertanke maae indsee, at Bibelen paa mangfoldige Steder ikke kan forstaaes af sig selv, og at forsaavidt der behøves en Handling af menneskelig Dømmekraft for at forstaae Bibelen, ere de Domme, som deraf uddrages ikke ufeilbare.

Hertil svares: hvad jeg forstaaer ved at forstaae Bibelen ordret har jeg sagt mere end eengang, nemlig at tage alle de Ord der angaae Men|A:60|neskets Troe og Levnet eller fortælle Tildragelser i deres giængse sædvanlige Betydning, i den Mening en ærlig Mand

maae have, naar han vil sige sin ulærde Næste en vigtig Sandhed, og overalt give en almindelig, almeengyldig Rettesnor for hvad Man skal troe og gjøre, saaledes forstod Luther sin Bibel, efter den Grundsætning ere alle Symboler i den gamle Kirke forfattede og Kiættete dømte, og det er soleklart, at uden den Grundsætning er et almeengyldigt bibelsk Symbolum og System, ja al Vished om Bibelens Lærdom umulig, med mindre Man med Catholikerne vil antage en fortløbende Inspiration hos Pave eller Concilium, og selv da kunde Talen ei være om et bibelsk, men kun om et kirkeligt System, og det var aldeles consequent at fratage menig Mand Bibelen, der kun forvildede dem, naar dens rene Ord stred mod de befalede Troesartikle, men det var saare inconsequent af Gud at give en Aabenbaring, som behøvede Andet til at forstaaes, end hvad han vilde forlene hver Troende, da det jo var Ham ligesaalet at sige sin Mening tydelig som utydelig, og Følgen maatte blive, at enten skulde Kirken bevise sin Inspiration, eller Folkene maatte troe Menneskers istedenfor Guds Ord. Har nu Kirken nogensinde faret vild, som Luther og Protestanterne vil paastaae, da var det ligefrem Guds Skyld at Folkene fore vild, og kan nu ikke engang de Lærde, som Kirken før *selv* enes om Skriftens Mening, da maae Lægmand blive aldeles uvidende om hvad han efter Bibelen skal troe. Det **A:61**nytter kun lidt, at Man paastaaer Alt i Bibelen dog ei kan være sagt til Ulærde, thi det bliver dog lige vist, at Alt hvad der angaaer *alle* Menneskers Troe og Salighed er sagt til *Alle* og i Øvrigt er det vist, at hele Mose Lov skulde læses for Alles, selv for *Børnenes* Øren, at Propheterne udraabde deres Ord for alt Folkets Øren, at Apostlene skreve deres Breve til den hele Menighed, der mest bestod af Ulærde. Jeg seer at Prof. ogsaa mener den danske Bibeloversættelse er en døende Løve, men jeg skulde dog mene, Man i den *Danske Kirke* kan beraabe sig paa den, uden at beskyldes for at forvirre Folket, jeg skulde ydermere mene, at saalænge Prof. ei har beviist at den modsiger Luthers tydske, sigter han den og alle de Domme Luther og hans Efterfølgere efter den have fældet, med det Samme, og jeg maae endelig bemærke, at det her ei kommer derpaa an, om Prof. finder det sandsynligt, at Michaelis har forstaaet Bibelen bedre end Luther, men vil han vrage den danske Oversættelse og efter Bibelen underkiende de Domme der ere byggede paa den, da skal han smukt tage Grundtexten for sig, og da er jeg til hans Tjeneste. Saalænge til det skeer, skal han nødes til enten at nægte Bibelens Myndighed i Troessager, eller lade de Domme staae uanfægtede som ere *grundede* paa den Danske Oversættelse. Kom det ellers derpaa an, turde jeg gjerne forbinde mig til at forsvare mine Domme, selv dem over Michaelis &c. efter hans egen eller Guldbergs Oversættelse, men forpligtet dertil er **A:62**jeg ingenlunde. At Meget af Bibelen ei kan forstaaes af sig selv, indrømmer jeg gjerne, thi Man kan ikke vide paa hvad Kant

Ægypten eller Corinthen ligger uden geographisk Kundskab, Man maae kiende Historien for at forstaae mangel Fortælling og Spaadom fuldelig o. s. v., men Sagen er den, at hvad vi skal troe og gjøre for at blive salige og altsaa tillige hvad herom er vildfarende Lærdom, det kan Man forstaae uden at have læst nogen anden Bog, og derom er det vi tale. At endelig Dommen som bygges paa Bibelen ei kan være ufeilbar fordi den er et Værk af menneskelig Dømmekraft har jeg ovenfor beviist at være aldeles ugrundet, med mindre der ingen Vished er til for Mennesket, men i saa Fald kan vi jo heller ikke have Vished om Bibelens Troværdighed, da den og opstaaer ved en Handling af menneskelig Dømmekraft, ja, hvorom stride vi da, hvi tale vi om hvad der er Sandhed? at to og to er fire, er jo ikke længere ufeilbart, ja at to er to ikke heller, thi det beroer paa en Handling af menneskelig Dømmekraft. Vi komme her som altid tilbage til at spørge om Modsigelsens Grundsætning er vis, og Prof. er da ikke den som skal haane mig fordi jeg paastaaer Naturphilosofierne maae sige nei, naar de vil være consequente, thi det maae Prof. selv, naar han vil forsvare den Sætning, at ingen Dom, hvortil der udfordres en Handling af menneskelig Dømmekraft er ufeilbar. At han nu ogsaa herved maatte modsige sig selv, da han jo erklærede at dog *denne Sætning var ufeilbar* er ligefrem, og derfor er det vist, at alle Domme der efter Modsigelsens Grundsætning *klarlig* udvikles af Bibelen, ere ligesaa ufeilbare som Bibelens Ord. Staaer der f. Ex. altsaa i Bibelen, at hvo som nægter dens Tale om Jesus gjør Gud til en Løgner, og er saalænge udelukt fra hans Samfund og Salighed, da kan vi sige, f. Ex. om Voltaire, at saalænge han nægtede Jesus var han en Løgner og Guds Fiende og fordømt i sig selv, og det maae være ligesaa vist, som om det stod i Bibelen med hans Navns Nævnelser. Vil Prof. paastaae det Modsatte, da beder jeg ham ikke at glemme Beviset.

Om Exemplet af de Romerske love mod Mathematikerne, der saare ubekvemt sammenlignes med Pauli Advarsel mod Philosophien, kan jeg fatte mig kort, thi det er aabenbart, at der er en himmelvid Forskiel paa en menneskelig Lov, bundet til Tid og Sted og et Guds Ord der maae gælde altid og overalt, og det er ligefrem at Paulus advarede mod al Kløgt som vilde forville Christne fra den enfoldige Troe paa Christum, enten den saa heed platonisk eller rabbinsk, kantisk eller schellingsk, samt at han Intet havde imod den ydmyge Bestræbelse under Troens Lydighed at voxer i Sandheds Erkiendelse.

Det er mærkeligt, at Prof. uidentivt selv har følt, at al denne Snak ikke forslog, thi nu (S. 95-97) paatager han sig det besværlige Arbejde at bevise, at jeg ikke selv vil have Bibelen forstaaet ordret. Han bruger dertil dels et Sted af mit For|A:64|svar, dels et af min Fortale til den lille Verdenskrønike i sin anden Udgave, og saa usselt hans Beviis end er, vil jeg dog ikke forbigaae det, da mangel Een,

der seer kun med et halvt Øie, vel indbilder sig han har Ret.

At de billedlige Navne i Prophetierne, som Løve og Drage, Væder og Giedebuk &c. ei skal forstaaes om saadanne umælende Dyr, det er klart, det lærer Spaadommene os stundom selv, som hos Daniel; at det Samme tit er Tilfældet med Stæders og Landes Navne see vi ogsaa, ligesom det og udtrykkelig siges os i Aabenbaringen, at en Stad kaldes *aandelig* Sodoma og Ægypten. Ved altsaa at nægte Sligt modsagde Man Bibelen selv, og det er Modstandernes gamle Vane at benytte sig heraf og fordre, at skal Noget forstaaes billedlig, da skal Alt, hvoraf da Følgen blev, at Bibelens Mening overalt var uvis. Dette udviklede jeg kortelig i mit Forsvar (S. 57-58) paa samme Maade som Luther i Striden med Erasmus og sagde: for den som ærlig vil troe paa Christus og bøie sig for Guds Ord er den Sag slet ikke vanskelig, thi han veed at al Skriftens Tale om, hvad vi skal troe og gjøre for at blive salige, den skal forstaaes ligefrem efter Ordnes sædvanlige Mening, thi ellers kunde Ingen faae at vide, hvad han skal troe og gjøre, Spaadommene derimod skal og forstaaes ordret, men tit i en anden Mening end den Ordene sædvanlig have. Grunden for denne Skilsmisse synes mig er soleklar, og at den er saa gammel som Christendom|A:65 men ved enhver der kiender Noget til Kirkens Historie. Imidlertid gjør Prof. sig lystig derover, og for min Skyld skal han ikke genere sig.

Vigtigere synes det han anfører af Fortalen til Krøniken (S. XXIX-XXXIII) hvor jeg har fremsat det som min uforgribelige Privatmening, at af det gamle Testamente kun Mosebøgerne, Psalmebogen og de sexten Propheters Taler, skal troes paa Ordet i strængeste Forstand, de andre Bøger som Frelseren og hans Apostle sees at have kiendt og brugt skal troes i Tingen, og de Øvrige betragtes som blot menneskelige Bøger. Enhver som vil efterlæse det anførte Sted skal imidlertid see, at jeg har udtrykt mig med al den Beskedenhed og Varsomhed jeg skyldte en saadan Sag, og Enhver som vil bruge sin Eftertanke skal finde at denne Mening, langt fra at modsætte sig Skriftens ordrette Forstand, netop er foranlediget derved, og bygget derpaa; thi netop derved at adskillige Ord i nogle af det Gamle Testaments Bøger ei synes at kunne udholde den strængeste bibelske Prøvelse, vakte min Tvivl om deres Guddommelighed, netop paa Jesu Ord bygger jeg Skilsmissen og antager kun dem for guddommelige i stræng Forstand, som han udtrykkelig har nævnet. Enhver indseer let, hvilken Forskiel der er imellem, hvilke Bøger der høre til Canon, og hvorledes de canoniske Bøger skal forstaaes, og hvo som kiender Historien veed, at saa enig den gamle Kirke var med sig selv om det Sidste, samt om de Bøgers Ægthed jeg regner til Canon, saa uenig var man alt tid|A:66 lig om adskillige af dem, jeg mener bør udelukkes, og det er mærkeligt at den danske Kirke udtrykker sig saaledes i Præsteeden: Guds Ord som indeholdes i *Propheternes og Apostlernes Skrifter*, hvorved den

bemyndiger consequent til den Skilsmisse jeg gjør. I Øvrigt er dette en Mening jeg er villig til at opgive, saasnart Nogen kan vise mig at den strider mod noget Udsagn i Skriften eller gjør mindste Skaar i Bibelens guddommelige Anseelse.

See vi nu hen til de Slutninger Prof. drager heraf, da maae man ret forundre sig, og begriber ei let, hvad for Læsere han skriver for, skiøndt man vel seer det ei er for dem der ærlig vil bruge deres Forstand. Han siger nemlig, at den der saaledes bestemmer Skriftens Bøgers forskellige Troværdighed, om end af bibelske Grunde, saa dog ved Slutninger *han* gjør deraf, og hvorimod vel andre Christne kunde have Noget at indvende, han bør ikke tale, som om han intet andet sagde end hvad der er Guds rene uimodsigelige Ord. Hvad skal vel dette sige? Skal det igien sige at ingen Slutning hvortil der udfordres en Handling af menneskelig Dømmekraft, er ufeilbar, da har jeg svaret. Eller skal det sige, at den der vil have Ord for at troe Bibelen som Guds Ord, maae ikke bruge sin Fornuft, da er det som at sige at den der vil læse i Bibelen maae ikke bruge sine Øine. Eller skal det sige, at hvo der ytrer Tvivl om en eller anden Bogs Henførelse til Canon maae ikke troe de Bøger paa Ordet, hvis Guddomme|A:67|lighed er uomtvistelig vis for hver Christen, da maae Prof. ikke heller, naar han ytrer Tvivl om et eneste antaget Experiments Gyldighed, beraabe sig paa noget Experiment, hvor soleklart det end er. Eller skal det endelig sige at jeg har udgivet alle mine Ord for Guds Ord, da er det jo en slem vitterlig Usandhed. Nu er det mig ligegyldigt hvilke af disse Meninger Prof. vil lægge i sine Ord, thi de bevise under alle Omstændigheder Ligemeget, det er, Intet uden Profs. Ønske at indbilde Folk, jeg er en letsindig Daare der vil sige Folk hvad de skal troe, og veed ikke hvad jeg selv troer. Kan et saa plumpt Experiment lykkes, da beviser det ei Profs. Konst, men Tilskuerens Blindhed, og derom er da ikke meer at sige.

Dog Prof. bliver ved at slutte som følger: Samler man nu de forskellige Ytringer, da bliver der ikke meget af det Gamle Testamente, som skal tages *ordret*. Vel skulle de fem Mose Bøger, Psalmerne og Propheterne troes paa Ordet, men dette dog ofte taget i den overordentlige ordrette Forstand, hvorved intet Ord bliver tilbage. De andre af Christus og Apostlerne anførte Bøger har man blot nødig at troe i Tingen, altsaa ikke paa Ordet. Af de øvrige blot menneskelige Bøger behøver man ikke at troe mere end man vil. Slige Berigtigelser maae man ikke glemme, naar han forsikkrer at han *sværger paa Bibelens Ord, at hardtad alle, Rec. ogsaa beraabe sig paa deres egen Fornuft* men at *han ikke vil stole paa sig selv*. Jeg troer gierne han |A:68|har meent alt det han saaledes til forskellige Tider har sagt, men jeg troer at dette kun kommer deraf, at han ikke er enig med sig selv.

Hvad skal man kalde en saadan Adfærd? Jeg gider ikke nævnet

den ved sit rette Navn, jeg kunde fristes til ei at svare et Ord, thi jeg føler at Taalmodigheden er nær ved at forgaae mig, ved Modstanderens uværdige Kunstgreb. Dog, det nytter jo ikke at harmes, der er jo Folk hvis Øine man maae spille op, før de vil see, og altsaa, ganske rolig skal jeg bevise, at Prof. har Uret. Han siger der bliver ikke meget af det Gamle Testamente, der skal tages ordret. Jeg mener dog der bliver vist meget mere end Prof. troer, og at der bliver Alt hvad der selv kalder sig Guds Ord til Underviisning og Opbyggelse. Han mener der vil gaae saa meget fra som skal forstaaes paa den overordentlige Maade, men den Frygt vilde forgaae, dersom han læsde sin Bibel ret, thi da saa han, at de fem Mose Bøger næsten heeliggiennem er Historie, som jo skal forstaaes ordentlig ordret, at det Samme er Tilfældet med Psalmerne, der næsten overalt ere Lærdomme om Gud og Hans Villie og Menneskets Indvortes, og hvis Spaadomme selv sjelden ere udtrykte billedlig, endelig at selv den største Deel af Propheternes Taler er Lærdom, og at selv Spaadommene jo forstaaes ordret, kun med det nødvendige Tillæg at Navnene mangengang have en videre Udstrækning eller dybere Bemærkelse end naar de forekomme i Historien. Naar jeg nu saaledes troer, hvad Jesus |A:69|Selv nævnede som de guddommelige Skrifter om Ham, og troer Hans Apostlers Skrifter ordret, uden al Forbeholdenhed, kan jeg da ikke med Ret sige at jeg sværger paa Bibelens Ord, at jeg i de aandelige Ting ei stoler paa mig selv, men paa Guds Ord, er det da Alt hvad der er indbundet i samme Bind, eller er det ikke Propheters og Apostlers Skrifter vi med Ret kalde vor Bibel? er det ikke det Ny Testamente hvoraf vi skal udlede vore Troes Artikle? har jeg sagt Andet? har jeg budet Troe paa Andet? har jeg dømt Mænd eller Lærdomme efter Andet! Svar mig, eller staae beskiæmmet!

Endelig troer Prof. nok at giøre mig det ret broget ved at anføre et Par Bibelsprog, hvoraf det ene: Bogstaven ihjelslaaer men Aanden levendegjør, ventelig skulde omstyrte Grundsætningen om den ordrette Fortolkning, og vilde jeg ei indrømme det, da skulde det Andet: hver som siger til sin Broder, du Daare, eller Troens Fornægter, er skyldig til Helvedes Ild, slaae mig ihjel med sit Bogstav. Men Prof. kan troe, Bibelen og jeg ere bedre Venner end som saa. Man pleier at sige at Enhver er sine egne Ords bedste Fortolker, og dersom ellers Apostelen Paulus maae nyde samme Ret, da er intet latterligere end at anvende disse hans Ord mod den ordrette Fortolkning, thi siger han ikke selv udtrykkelig i det følgende Vers at han ved Bogstaven forstaaer Lovens Bogstav indgravet i Steen, i Modsætning til det Ny Testamente med Fri|A:70|heds Aand! At nu denne Paulus holdt selv stivt ved den ordrette Forklaring, det er til de nyere Exegeters dobbelte Pine klart især af Rom. 9, og at Jesus var af samme Tanker synes temmelig klart, endog blot af Math. 5. 18, hvor Han siger: indtil Himmelen og

Jorden forgaaer, skal ikke end *den mindste Bogstav eller en Tøddel forgaae* af *Loven*, førend de Ting (Propheterne have sagt) skee allesammen.

Det andet Sprog gjør mig heller ingen Skade, thi der staaer dog vel ikke at Man ingen Vantroer maae kalde en Troens Fornægter, thi i saa Fald havde Jesus og Apostlene, ja Gud Selv gjort Sig skyldig i denne Brøde, men der staaer jo *en Broder*, altsaa en Troende, ham maae man ei af Vrede eller Had beskiæmme, ligesom jo det Hele forudsætter hvad der gaaer i Forveien $\epsilon\kappa\eta$.

Nu maae Prof. vurdere det Bidrag til min ordrette Forklaring saa høit og saa lavt som han vil, men han skal ikke sige enten at han fangede mig, eller at jeg sneeg mig bort.

S. 97 tager da Prof. fat paa Spaadomssagen og forfølger den til 117. Der annammer han min lille Verdenskrønike og fører den i Triumph til S. 130, hvor han angriber mig ret personlig, og stræber at dræbe mig saaledes med Selvtillid, Hovmod og Ukiærlighed at jeg aldrig skal staae op mere.

Man seer af dette Oversyn, at jeg passelig vil kunne sige hvad der behøves under fire Af|A:71|delinger: en især om Naturphilosophien, en om min lille Krønike, en om Spaadommene og en Slutningstale.

2

Wandsbecker Bothen 6 Th. S. 118.

Om Philosophien i Almindelighed og Om Schelling og Naturphilosophien i Særdeleshed.

Hvad er Philosophie? hvad skal og hvad kan den? Man skulde tænke at disse Spørgsmaale maatte endelig være bragde paa det Rene i en Tidsalder, der praler af at være den philosophiske, men søger man Oplysning herom selv hos Tidens største Tænkere, da bliver man flux vaer, at ingensinde var man mere uenig herom, end netop paa den Tid, da Philosophien udraabes og lovprises som den eneste og sikke Ledestjerne paa Livets Vei, som den ufeilbare Dommer over de forbigangne Tider, deres Troe og Tænkemaade over det Synlige og Usynlige, og deres Forhold. Hos de Fleste, selv Videnskabsmænd, betyder Philosophie ligesom Oplysning mest noget Negativt, Nægtelsen af Fædrenes Troe, Frihed for deres Fordomme, og dens hele positive Side er en Leveklogskab, en Undervis|A:72|ning om hvorledes man skal behandle sig selv og det Udvortes for at komme nogenlunde bekvemt og fornøiet igiennem Verden. Ikke engang

Moral, og endnu mindre Religion indbefattes under denne Benævnelse, men staae udenfor som Biting, som enkelte Anvendelser, man har anvendt, naar man veed dem. Anderledes er det nu vist nok med de faa store Tænkere, og det Følgeskab der i Flod og Ebbe omringer dem; thi Enhver som alvorlig betænker Livet, maae flux føle, at hvad der skal være dets Behersker og Lovgiver maae og omfatte det i alle sine Retninger og Rørelser; men til Dette, og til at Philosophien er Livets fødte Herre, indskrænkede sig og lige til de sidste Dage Enigheden mellem de saakaldte Selvtænkere. Kant indsaae klart, at naar Fornuften i Selvstændighed (som blot theoretisk) forsteeg sig til det Oversandselige, gik det den som Goethe saa sandt og skønt synger om Mennesket:

Hebt er sich aufwärts,
Und berührt
Mit dem Scheitel die Sterne,
Nirgends haften dann
Die unsichern Sohlen,
Und *mit ihm spielen*
Wolken und Winde.

Han indsaae, at under Troens Lydighed maatte den færdes, naar den skulde bevæge sig sikkert, |A:73 og ei i sin luftige Sværmen spotte Menneskets Helligdom og dybe Vished om en moralsk Natur og Forpligtelse. At udvikle disse gjorde han til Philosophiens egenlige Syssel, og dens Bestemmelser om det Oversandselige skulde kun være nødvendige Anvendelser og Følgeslutninger af den moralske Sandhed, og det er altsaa klart at han bøiede Fornuften under Troens Lydighed, skøndt det laae skjult for hans fleste Samtidige, og maaskee for ham selv, under Sløret af et Navn: Den practiske Fornuft; thi hvad er den practiske Fornuft uden Fornuften i en bestemt Passivitet, Forstand paa, Modtagelse og Udtalelse af Moralloven der lyder fra Hjertet. Fornuften var da ingenlunde som man sagde, sin egen Lovgiver, uden for saavidt den indsaae sin Forpligtelse til at modtage og følge Loven, altsaa i Grunden sin nødvendige Trældom, der kun blev til Frihed derved at Lydigheden blev *frivillig*.

Fichte indsaae, at skulde Fornuften være sin egen og Livets høieste Lovgiver, hvorom alle vare enige, da maatte den ei heller tjene Andre end sig selv, ei begynde med Andet end Selvforstand, Opfattelsen og Bejaelsen af sig selv, først da var den fri, først da havde den *sit eget* uendelige Maal at stræbe efter. Jeg er Jeg, dermed begyndte han rettelig, thi det er det klareste Udsagn af Tænkningsens og Sandhedens Grundlov, af Modsigelsens Grundsætning i sin dybeste Grund. Havde han nu i rolig Efter|A:74tanke lagt Mærke til hvad han selv sagde: Jeg *er*, da vilde

han fundet at *Værelsen* ei laae i Fornuften, der kun var dens Udsagn, dens Selvbejaelse, men at *Værelsen* og dens umiddelbare Bevidsthed, hvorpaa og hvoraf al Eftertanke fulgde, laae i den *umiddelbare Følelse*, og han vilde saaledes indseet, at han havde den samme Vished om andre Menneskers aandelige *Værelse*, og derved undgaaet det Daarskab at sætte sit Jeg som det eneste Visse og egenlig som Gud; thi han maatte nu angive som sit Maal: jeg er hvad jeg vil være, jeg er fri, ja angive det som sin Eiendom, han kun arbejdede paa at tage i Besiddelse. Senere indsaae han sin Vildfarelse, indsaae, at naar han maatte antage flere *Værelser* end sin, ophørde hans at være Grundværelse, og var kun i sig selv *Tilværelse*, hvoraf da fulgde ei alene at der maatte være en Grundværelse, Gud i høieste, eneste Forstand, men og en guddommelig *Tilværelse* hvori alle aandelige Enkelte vare Deelagtige, og udtrykte mere fuldkommen jo mindre De vilde være enkelte, jo mere de tilintetgjorde deres Selvillie og Higen efter Uafhængighed, jo mere de stræbde tilbage i Grundværelsen, opgav deres Villie i Guds. Hans faste Troe paa Moralitet og alvorlige Tragten efter Sandhed bevarede ham fra den Vildfarelse, at kalde alt Aandeligt Godt og Indskrænkningen Ondt, bragde ham til at indsee, at Grundværelsen: Gud er *Kiærlighed* |A:75 og den guddommelige Tilværelse *Sandhed* der ligger i uafbrudt Strid med *Løgnen*.

Schelling opstod efter og ved Siden af disse og var udentvivel den dybeste Tænkter af dem, ja maaskee af al Verdens Philosopher. Tidlig vendte han sine skarpe og seierrige Vaaben mod Kantianerne, hvem han med al Føie bebreidede Uenighed med sig selv i at erklære Fornuften for sin egen Lovgiver, og dog fradømme den Evne til den høieste Erkiendelse, gjøre den til Tjener for et Øiemed, den ei selv havde skabt, give den en almægtig Herre. Han gjaldt en stund for Fichtianer og var det, forsaavidt han satte sit Jeg som det Høieste og Absolute, men var det ingenlunde i den Forstand, at han agtede Morallovens Opgave for Jegets eller Fornuftens, meget mere paastod han, at der var ingen Lov for Fornuften uden dens egen Villie og intet andet Maal for Livet end Uafhængighed mod hvilket uopnaaelige Maal det skulde stræbe i en evig Kamp. Dog, dette vilde Sværmerie kunde ikke længe beruse en af Naturen saa ædru og klarøiet Aand, han følte, som han selv siger, hvor tom og kold og død Idealisternes Verden var, han kiededes ved at være overalt ene med sig selv, han indsaae den Indbildnings Daarskab og Kraftløshed. Nu kastede han et indtrængende Blik paa sig selv og paa Alt hvad der svævede for hans indvortes og udvortes Øie og ledte om Billedet af det Absolute han nu satte over sig, som Forbillede og Samfund for Alt. |A:76 Ligesom en ny Verden oplod sig for ham, hvad der før var Skygger fik nu Liv og Livet fik Betydning, thi det var ham nu ikke længer en fortvivlet kraftløs Stræben efter et uopnaaeligt Maal, men en stor, gaadefuld Udviklingskamp i hvilken

det stræbde tilbage til sin forlorne Salighed og Frihed med Uafhængighedens Krone som et Bytte. Det blot Ideale og Subjective, *den evige Mulighed*, var ham det Første og Høieste, men lige evig var dens Selvbeskuelse, og dens Foster: Det blot Reale, Objective, *den evige Virkelighed*. Endeligheden eller det Virkeliges bundne Tilstand tænkte han sig fremkommet ved et *Affald*, da han dømde at der var ingen *Overgang* fra Evighed til Endelighed, fra Absoluthed til Relativitet, thi om Man og fortsatte det Eviges og Absolutes Selvbeskuelse eller Avling i det Uendelige, blev dog Alt ved at være Evtigt og Absolut. Affaldet forklarede han sig saaledes, at det Virkelige som det Andet og Afledte vilde være Selvstændigt som *Uafhængigt* af det Første, og da det dog nu kun var frit og selvstændigt, havde Livet i sig selv forsaavidt det var i det Første, maatte det sidste derved tabe sin Selvstændighed og Evighed og nedsynke i Endeligheden, hvis Skikkelse, Legemligheden, kun er den faldne, brudte Virkeligheds Billede, fremkommet ved dens Higen efter isoleret Selvstændighed. Det Aandelige, hvor det findes er altsaa det sande Virkelige, og hvad Man almindelig kalder Virkeligt, det Legemlige, er |A:77|kun Aandens virkelige Fald, og derfor dens Lænke. Hint Fald maae imidlertid ei tænkes som hvad Man kalder Synd, da det er evigt og nødvendigt, og saa at sige en Offring det Ideale har gjort af sin Virkelighed for at gientage den med et *tilkiæmpet*, evigt og uafhængigt Liv. Livets Værk er da Kamp mod det Legemlige, dets Væsen *Had til Indskrænkning*, thi ligesaa lidt som Faldet var Synd, kan Opreisningen være en Omvendelse, den er kun en *Indsigt* en Erkiendelse af den evige Mulighed som en nødvendig Forudsætning, og Forsoning dermed i Indsigten af at hin Mulighed isteden for at indskrænke, netop skiænker Uafhængigheden. Saaledes meende Schelling at have fundet en evig Eenhed og en Forklaring af Endeligheden, som tilfredstillede hans Fornuft uden at sætte hans Frihed i Fare, eller nøde ham til at underkaste sig en objectiv Magt, men klart er det ogsaa at han derved fornægtede en levende Gud, uden forsaavidt den hele lidende, kiæmpende Aandelighed var en vordende Gud, Gud i Muligheden. Det hele moralske Forhold som et Forhold mellem Lovgiver og Undersaat maatte naturligviis ogsaa falde bort, men ikke det alene, al Moralitet som en frivillig Indskrænkning fornægtedes og gjordes til Synd, thi kun ved Had til og Kamp imod al Indskrænkning, ved Selvforgudelse, kunde Livets Maal naaes, Uafhængighedens Krone vindes. Vel kunde der gives en frivillig Indskrænkning for det enkelte Menneske, |A:78|for saavidt han troede derved at befordre det hele Aandeliges Seier, en Tæmmelse af Lidenskaberne, forsaavidt de ansaaes for at staae i det Legemliges Tjeneste, men derved fremkom kun Klogskabsregler Enhver kunde følge eller forlade, efter Godtbefindende, og i det høieste et Statsforhold, hvori Man enedes om de Indskrænkninger der ansaaes

nødvendige for i det Hele med fælleds Kræfter at befordre Ideernes, Aanderigets Seier.

Saaledes have vi fulgt Schelling til og i den Beskuelse han i Bogen om Philosophie og Religion vedkiendte sig, og her ville vi standse, for at beskue denne philosophiske Stræben i sit Forhold til Sandheden og til Tidsalderen.

Det er aabenbart, at alle de omtalte Systemer vare Christendommen imod, saavidt dennes Eiendommelighed er Evangeliet om Jesus Christus, som den Frelser Mennesket behøvede at tilegne sig i Troe for at forsones med en levende hellig Gud, Hvis Skabning Mennesket var og Hvis Fornægter og Fiende han var blevet ved frivillig Overtrædelse af Hans Lov, ved at sætte sin Villie over Guds, og derved gjøre sig selv til sin Afgud. Systemernes Forhold til Christendommen i en christelig Tidsalder vilde da i Grunden være eens som en Christi Fornægtelse; anderledes er det derimod naar de fremstode i en Tid, der alt var uchristelig, ja, da Man i Almindelighed var uden Gud i Verden ($\alpha\theta\epsilon\omicron\varsigma \epsilon\nu \kappa\omicron\sigma\mu\omega$) thi da stode egenlig baade Kant og Fichte |A:79| Modsætning til Tidsalderen og som Sandhedens Talsmænd. Laanesætninger af Systemer, byggede under den Forudsætning, at Fornuften skulde selvstændig opdage Sandheden om Mennesket, hans Forholde og Bestemmelse, samt vise hvorledes denne Bestemmelse kunde naaes ved Fornuften selv, maatte naturligviis være de mere alvorlige Nordboer velkomne til Strid mod Aabenbaringen og dens Lærdomme, men hine Philosophers strænge Dydslære, der fordrede fuld Moralitet eller Hellighed, som en indvortes, frivillig Lydighed mod Loven, den kunde aldrig være Tidsalderen kjær, thi kun for at undgaae den tunge Kamp og Renselse, og Fornægtelse af Verden i en alvorlig høiere Stræben, kun derfor havde den forsaget Troen, kun derfor var det den vigtigt at faae Aabenbaringen bestridt. Skulde den nu underkaste sig Lovens tunge Aag, og savne Evangeliets Trøst, da maatte den simpleste Forstand indsee der var tabt og ikke vundet, da maatte den ærlige alvorlige Mand fortvivle under Byrden, han ei kunde bære, over Maalet han ei kunde naae. Vist nok hjalp det, at Kant ved en Inconseqvents der var ham nødvendig, vilde ophæve Frygten for Straf efter Døden og at Fichte, ved at nægte Guds Personlighed, borttog den eneste Dommer, Man frygtede; men Sligt kunne blot forsones Tiden med Philosopherne, ei med deres Systemer, som derfor og, saasnart Nyhedens Interesse var forbi, og Laanesætningerne uddragne, nedsank i hvad Man kal|A:80|der en hæderlig Forglemmelse som fortjente Invalider, overantvordedes til Historien og levede kun i deres Bedrifter. Dog, der var endnu en anden Grund som gjorde at hine Systemer aldrig uden flygtig kunde erkendes som Love for den aandelige Verden, thi de tilfredstillede ingeniunde det Almindeliges Fordringer, de udelukke hvad de ei kunde fordrive de fordrede hvad der ei kunde

opfyldes, de fremstilde en Hovedidee hvorunder de andre Ideer ei kunde bøie sig, uden at forlore deres Eiendommelighed og blive til Skygger. Skulde et Moralprincip beregnet paa den endelige Tilværelse eller dog derefter, staae i Spidsen for Aanderigets Lovbog, da maatte der enten Intet være i Mennesket som higede kraftelig ud over det Endelige, eller denne Higen maatte fornægte sig selv. Poesie og Kunst og overhovedet al Genialitet gjordes Landflygtig, thi den kan ikke indskrænke sig til Endeligheden uden at ophæve sig selv, og dette blev saameget mere indlysende som en Goethe og Schiller vare Kants Samtidige, og Schiller, hvor høit han end en Stund agtede den critiske Philosophie, fælde sig drevet til klart og kraftig at paatale Poesiens og overalt Genialitetens og Skønhedens Rettigheder. Idealismen som afsiælede Alt og fradømde den egenlige Aande verden al Objectivitet, denne aandelige Egoisme, der som Nilens svange Ax opslugede de bugnende uden selv at vinde Liv og Kraft, var al Poesies svorne Fiende, og maatte *consequent* betage baade Naturens |A:81| og Historiens Studium al høiere Interesse, da den borttog deres Betydning, og vilde paatvinge dem en fiendtlig, aftvinge dem Vidnesbyrdet om egen Tomhed.

Var nu Schellings Philosophie af samme Slags da veed jeg ei, hvi en Christen skulde egenlig gaae i Marken mod den, især, da den hidindtil har kundgjort sig for det meste saa indhyllt, at den større Deel selv af de Boglærde kun har et meget dunkelt Begreb om dens Aasyn, end sige om dens Indvortes. Nu er det derimod langt anderledes, den staaer ingeniunde i Modsætning til Tidsalderen, men i Forbund med den, og, saasart de ret lærde at kiende hinanden, maatte de blive uadskillelige Venner. Den har alle de Egenskaber som en ugudelig Tid kan ønske hos sin aandelige Lov: den fritager fra al Frygt for Gud og Evighed, al Bekymring for Sjælen, al egenlig Dydskamp; den peger paa en Statsindretning, hvori Enhver er saa fri, som han er klog, og hvor der synes sørget for, at indskrænkede Hoveder og Folkemasser ei skal med Selvklogskab forstyrre den aandelige Syssel, og ei ved tøileløse Udsvævelser fortære den indvortes Kraft; Følger af den saakaldte philosophiske Oplysning, Tidens Krønike maae indskyde alle noget klarøiede Aander Rædsel for. Den vil ikke undertrykke eller afsjæle Noget, men kun indaande Alt sit styrende Princip, der skal kunne lydes frivillig af hver Aand der indseer Aanderigets Tarv, og burde lydes |A:82| blindt af de Blinde, der ei have Forstand paa deres eget Bedste. Poesien indrømmes et grændseløst Spillerum, og anvises Prophetiens Værdighed, som Verdensaandens Ahnelse af sin Udvikling og af Saligheden som er i det Ideale. Historiens Beskuelse vinder høieste Grad af Interesse, selv med en overfladelig Kundskab om dens Optrin, thi Historien er det Objectives, Virkelighedens Epos, der med en gaadefuld Spaadom, den poetiskmythiske Alder i

Spidsen, afbilder Aandens Bedrift og gradvise Udvikling til det Legemliges Herre, Aandens Forklaring. Physiken i vidtløftig Forstand, som Videnskaben om det Synlige i sin Legemlighed, synes vel at maatte tabe sin Betydning og Interesse, naar Legemligheden kun betragtes som et Fængsel, men det synes kun saa, thi da den har samme Virkelighed som Aandens Tilværelse i den, har det høi Interesse at beskue den i sin vældige og dog forgiæves Kamp mod den sig løsrivende Aand, der staaer som Laocoon omsnoet af Slinger, men seirende i Slægten skøndt den ligesom undertvinges i den Enkelte, og Alt ordner sig til det store Verdensdrama, der sammensmelter med Historiens Epos. Vil Man endnu give Naturen en høiere og evig Betydning, da betragte Man den, som Sch. ogsaa i Bogen om Philosophie og Religion, som en Ruin af en høiere Organisation, der engang i Aandens Frihed skal udløses af Endeligheds og Forkrænkeligheds Baand, Noget Man endog nødes til, ved at betragte **A:83** Sporene af en herligere Verdens Skikkelse og ved at betænke at Legemligheden i sig selv intet Baand er, men kun Aandens straalende Klædebon, Skønheden, *Lyset* selv, der kun i sin bundne Tilstand vorder et Baand, der løsere omslynger Himmelaanderne i deres lyse Boliger og store Kredsløb, fastere Aanderne paa den mørke Jord.

Christendommen, som et guddommeligt Underværk af Spaadoms poesien i Livets Morgenrøde, synes nu først at vinde sin hele Betydning og himmelske Glands, thi den lidende Guddom der forsoner Synden ved sin Død, er jo det skønneste og sandeste Billede paa Virkeligheden, denne Guds Eenbaarne der hengives af sin Fader i Endeligheden, for at være siden evig hos hans høire Haand. Jesu Levnet paa Jorden i sin menneskelige Natur er Slægtens Forbillede, hans Mirakler, Kamp mod Djævelen, Død og Opstandelse, det mythiske Epos og Verdensdrama der udfolder sig giennem Tiden.

Betragte vi Naturphilosophien saaledes, og saaledes staaer den for Schelling og alle dem der ei eftersnakke ham i Taaget, da indsee vi lettelig, at Christendom og Moral aldrig har havt en farligere Fiende at see under Øinene, at det er intet Under om al Verden gaaer efter den, og virkelig Beviis paa Aandssløvhed at den i den nærværende Tid ei endnu har vundet flere Tilhængere, dog er disses Tal i Tydskland ikke lidet, og voxer daglig hos os. Ja **A:84** fristes vi ikke ordenlig til at spørge, om den ikke maaskee har fundet de Vises Steen, om det ikke er blot *Gienstridighed* at modsætte sig den, naar Man seer den i sin Herlighed? Jeg har i Krønikens Gienmæle besvaret dette Spørgsmaal, som jeg mener, tydelig nok, og saameget Prof. Ørsted end haaner min Tale, tager han sig vel vare for at røre mine Beviser, men da Talen imidlertid neppe har været tydelig nok for de i Tænkning mindre Øvede, vil jeg her stræbe at besvare Spørgsmaalet ret klart. Dog, først vil jeg sige, hvad Forandring i

Systemet Schelling har kundgjort i sin Afhandling om Friheden, og vil her kun foreløbig bemærke, at gives der en saadan Gienstridighed, som den ovenfor omtalte, da er Systemet allerede ved dens blotte Tilværelse rystet i sin Grundvold. Var det nemlig sandt at alt Aandeligt var godt og enigt med sig selv, da var et *aandeligt* Had til denne Lærdom utænkelig, thi det forudsatte en Splid i Aandens Verden. Med Aandens Befrielse fra det Legemliges Trældom maatte Indsigten holde lige Skridt, og Indsigt og Bifald være eet, da Indsigten er en umiddelbar Anskuelse, det Ideales Indtrædelse i det Reale. Kan Nogen som deler Naturphilosophiens Beskuelser nægte dem, erklære dem for Løgn, da maae der være Løgn til i Aandernes Verden, da maae der være Noget Sandheden erklærer uforenelig med sig i al Evighed, fordi det er dens Ophævelse, og altsaa er Naturphilosophien der paastaer at al Løgn **A:85**er endelig, er kun Endelighedens Protest mod sin Tilintetgjørelse, altsaa er den selv en stor Løgn. Heraf kan man imidlertid forklare sig hvi Prof. Ørsted, saa ofte han end tillægger mig Snedighed og ond Hensigt, dog altid kommer tilbage til, at det egentlig er Dumhed, Mangel af Dømmekraft, og Forvirring, som driver mig.

Hvad nu Schellings Afhandling om den menneskelige Frihed o. s. v. (Philosophische Schriften 1ster Band) angaaer, da er der neppe om denne Gienstand skrevet en vigtigere Afhandling, siden Luthers de servo arbitrio og ved første flygtige Øiekast paa Resultatet, skulde Man troe de to Mænd vare temmelig enige, ligesom og Schelling anfører hin Afhandling som enig med sig deri, skøndt ei i Udviklingen. Det Hele er udført med en Fiinhed og Klarhed og Dybde, som vilde hævde Schelling Rang med Verdens største Tænkere, om han aldrig havde skrevet Mere end det Samme. Visse Folk, og imellem dem Prof. Ørsted veed meget at fortælle om Schs. Uenighed med sig selv og hans Lærdoms physiske Falskhed, men Sligt har jeg ikke mærket synderlig til, og det mærkes udentvivl kun af dem Sch. saa bønlig anmoder om at lade hans System uroest og ulastet, en Bøn, han, om jeg ikke tager Feil, navnlig har stilet til Prof. Ørsted. Mig synes derimod end som før at Sch. er conseqventere end nogen anden Philosoph, og saa conseqvent som det er muligt at være, naar Man gaaer ud fra en Grundløgn, og den **A:86**aabenbare videre Uddannelse af samme System, bør ei kaldes en Inconseqvens, saameget mindre, som den er en nødvendig Følge af Systemets Aand, og det er en af dets sande Paastande, at intet Fornufts-system maae udgive sig for fuldendt, thi saalænge Tilværelsen er endnu i Udvikling er dens fuldstændige Erkiendelse umulig for Menneskeaanden, der ret egentlig er deelagtig i Livets Udvikling.

Tilværelsen er Guddommens Selvaabenbarelse og Udvikling til Personlighed efter et evigt Forbillede, det er Grundsætningen her,

som overalt hos Schelling, men det Eiendommelige ved denne Afhandling er Indrømmelsen af en virkelig Strid mellem Sandhed og Løgn i Aanderiget og Maaden hvorpaa dennes Ophav og Ophør bestemmes, saa det Onde vedbliver at være noget blot Endeligt. Han tænker sig nemlig to lige evige Begyndelser, to af hinanden uafhængige Villier, som alt Livs Kilde, i Guddommen selv. Den første Yttring af det guddommelige Liv er en Attraae efter at avle Gud og derved fremkommer en Forestilling, som, da Gud er sin egen eneste Gienstand, er Guds Billede, Ordet som i Begyndelsen var hos Gud, Gud født i Gud, Lyset i den guddommelige Natur, forenet med den i Guds Aand, der kiærlig omfatter Attraaen og Ordet, Lyset, og Mørket som Lysets Moder, der i sit Inderste giemmer den Straale der vakde Attraaen. At udhæve denne Straale ved at adskille de dunkle Kræfter, det er Lysets, Forstan|A:87dens Øiemed, at væрге den forborgne Straale er Naturens eller Mørkets ei klare Villie, men uvilkaarlige Attraae, og derved opstaaer Striden, ei i Guddommen, hvor Aanden er Enighedens uopløselige Baand, men i Tilværelsen som er Kræfternes Udvikling, Afsondring og Forening til en guddommelig Virkelighed og Personlighed. De afsondrede, men uudviklede Kræfter danne Legemet, og disse Kræfters Middelpunkt der udgaaer fra Naturens Indre, er som deres Foreningspunkt tillige deres levende Baand: *Sjælen*. Da nu imidlertid Naturen værges sig, nærmer Afsondringen sig kun gradviis dens Inderste, og dette, Centrumet med den forborgne Straale af Guddomsliv, Mørkets Princip, kommer iblandt de synlige Skabninger, kun hos Mennesket for Dagen. I Mennesket altsaa er hele Mørkets Magt med sin uafhængige Selvillie tilstæde, men da den er forklaret i Lys, udvikler sig og just her Eenheden, i Mennesket har Gud elsket Verden, og i det Han: Lyset, straalers kiærlig ind i Mennesket, da fødes Aanden i ham, hvis Ord er Eenheden af Lys og Mørke, den til Aand forklarede Sjæl omfatter begge i Kierlighed, og det er Tilværelsens Maal. Men just fordi det er Maalet og den fuldendte Aabenbarelse, er det ikke naaet hos noget enkelt Menneske eller i noget Tidsrum, thi kun hele Tiden og hele Slægten løser Opgaven. Menneskesjælen i Forening med Lyset, bliver nødvendig Aand og som Aand svæver den fri over Lyset og Mørket, men den er kun fri for|A:88saavidt den bliver i Centret, forenet med den almindelig skabende Villie. Viger den nu fra Centret og tragter efter Frihed som naturlig Selvillie, da opstaaer det Onde, som er en Forvendelse af den guddommelige Orden, sætter Grunden over Aarsagen, gjør den Selvillie gjældende *mod* Universalvillien, der *underordnet* kun skulde udgiøre dens Personlighed. Derved opløses nu det guddommelige Baand, som forener Kræfterne, og Tvedragtsaanden stræber at samle disse om sin Selvillie som et nyt Centrum, hvilket paa en Maade er muligt, fordi det naturlige Baand end vedbliver, men derved fremkommer

dog kun et falsk, løgnagtigt Liv; det Onde er da noget Positivt, nemlig den guddommelige Grundnatures Villie, saaledes som den, udenfor Kiærlighedens Baand, virker i Centralskabningen og altsaa paa Jorden i Mennesket alene, og det er tilregneligt, fordi Mennesket lader Mørkets istedenfor Lysets, Løgnens istedenfor Sandhedens Villie handle i sig, thi denne Overgivelse er frivillig, skøndt den falder paa hin Side Tiden. I Tiden er Mennesket nødvendig hvad han er, men i det han føler at han er det ei imod men med sin Villie erkender han Bestemmelsen for sin egen fri Handling. Imidlertid maae det ikke glemmes at det Onde er nødvendigt til Guds Aabenbaring, thi da Gud som Aand er begge Principers uadskillelige Eenhed, *og denne Eenhed kun i den menneskelige Aand er virkelig*, saa blev der ingen Aabenbaring af hvis |A:89|Principierne vare ligesaa eendrægtige i Mennesket som i det guddommelige Forbillede; al Aabenbaring skeer ved Modsætning, Kiærlighed aabenbarer sig i Had, Eenhed i Strid; var der ingen Skilsmisse, da kunde Eenheden ikke tee sin Almagt, *var der ingen Tvedragt, kunde Kiærligheden ei blive virkelig.*

Betragte vi nu Naturen og Historien, da aabenbarer Kampen og Udviklingen sig i begge, saa de ere hinandens Billede og *Fuldkommelse*. Det Tilfældige i Formerne især hos de organiske Legemer, viser at de ei ere Fostre af en geometrisk Nødvendighed, men at der har været Frihed og Selvillie tilstæde, og overalt kan den Drift til at bevare sig i en bestemt Tilværelse ei tænkes nedlagt i Skabningen, men maae have været det Skabende selv. Man erkender ogsaa i Naturen Forbilleder af det Onde, baade i det der, som Slangen, selv uden Hensyn til Fare indskyder Afskye, og i Kampen mod de organiske Legemer, hvis Opløsning slet ikke kan ansees som en oprindelig Nødvendighed, og en Skabning som ved egen Kraft kunde afhjælpe Brøsten i sig, synes beskikket til et perpetuum mobile. Imidlertid er det dog kun den første Fødsel, nemlig Lysets, og den derved vakde Kamp Naturen aabenbarer, og først hvor dens Maal var opnaaet kunde det Onde i den selv komme tilsyne. Det er rimeligt, at Naturgrunden længe prøvede paa en Skabelse ved egne Kræfter hvorpaa maaskee Sporene af undergangne Dyreslæg|A:90|ter henpege, men at disse Skabelser stedse sank tilbage i Chaos, indtil Lyset fødtes, at derpaa under Afsondringen en ny og stærkere Selvillie viiste sig, der satte Fiendskab mellem Lys og Mørke og blev Grund til Aandens Fødsel. Ligesom nu Naturens Liv begynder med Lyset, saaledes begynder Historien med Aanden. Historiens Fuldendelse er, ligesom Naturens, *Mennesket*, men det idealske, guddommelige Menneske, som var i Begyndelsen hos Gud, og i hvem alt er skabt; thi Mennesket er Aandens Ord, og dette Ord maatte aabenbare sig menneskelig og personlig, fordi Selvheden i det Onde, som Mørkets høiere Princip, bemægtigede sig Lyset. Hvad vi giætte om Lyset i

Naturen, det veed vi om Kiærlighedens Aand i Historien, den aabenbarede sig ei strax, thi Gud som saae at Mørkets Rørelse uafhængig af Ham som Aand, var den nødvendige Grund for Hans virkelige Tilværelse, lod den have Fremgang, eller Han bevægede sig selv kun efter sin Natur, ikke efter sit Hjerte eller sin Kiærlighed. Derfor begynder Historien med enkelte Gudegestalter i en gylden Alder, da der hverken var Godt eller Ondt, thi Naturen virkede uden Modstand og kun i Striden bliver dens Selvvillie ond. Derpaa følger Heltetiden da Naturen i vældige Guder og Heroer aabenbarede sin Almagt, da kom al Viisdom og Forstand fra Afgrunden, Orakelsprog fra Dybet styrede Livet og gav det sin Skikkelse, alle Grundnaturens guddommelige Kræfter herskede paa |A:91|Jorden og sad som mægtige Fyrster paa sikke Throner. Naturen aabenbarede hele sin Herlighed i Gudernes synlige Skjønhed, i Konstens og Kløgtens sammensmeltende Glands, men endelig optraadte Mørkets Princip som Verdenserobrer, og stræbde at grundfæste et varigt Verdensrige, og da dog Grundnaturens Væsen aldrig ene kan avle den sande og fuldkomne Eenhed, saa fulgde nu en Tid, da al denne Herlighed forgik, den gamle Verdens skønne Legeme blev ligesom hentæret af en dødelig Sygdom og Alt blev atter et Chaos. Dog, end før det fulde Forfald, antage de raadende Magter onde Aanders Natur, ligesom de samme Kræfter der under Sundheden ere Livets velgiørende Vogtere, vorde af ondartet og giftig Natur, naar Opløsningen nærmer sig, Troen paa Guderne forsvinder og en løgnagtig Trolddom med Besværinger og Tryllemanelser stræber at tilbagekalde det Flygtende og formilde de onde Aander. Stedse tydeligere ytrer sig Mørkets tiltrækkende Kraft, det ahner Lysets Komme, og sætter alle sine Kræfter i Virksomhed for at møde det i Kamp, thi først ved det Godes bestemte Fremtrædelse, fremtræder det Onde aldeles bestemt som Ondt, ligesom igien det Øieblik, da Jorden andengang vorder øde og tom, vorder Øieblikket for det høiere Aandelyses Fødsel, der var i Verden fra Begyndelsen men ubegrebet af Mørket, som virkede for sig selv, og det aabenbares for at modstaae det aandelige og personlige Onde, i personlig, menneske|A:92|lig Skikkelse, og som Midler for at sætte Skabningen paa Ny i sit rette og høieste Forhold til Gud, Gud maae blive Menneske for at Mennesket kan komme tilbage til Gud. Først da, naar Naturgrundens Forhold til Gud er fornyet, er *Helbredelsen* eller Frelsen mulig, og den begynder med et Seerblik der tilfalder enkelte Mennesker, som udvalgte Redskaber, med en Mirakeltid i hvilken guddommelige Kræfter virke mod de dæmoniske. Derpaa følger en Crisis i turba gentium (Folkevandringen) som oversvømme den gamle Verden ligesom Vandene, der i Begyndelsen skjulte Urtidens Skabelser for at gjøre en anden Skabelse mulig, en ny Skilsmisse mellem Folk og Tungemaal, et nyt Rige, i hvilket det levende Ord indtræder som et fast og bestandigt Centrum i Kamp

mod Chaos, og lige til denne Tids Ende føres mellem Godt og Ondt en erklæret Krig, i hvilken Gud netop aabenbarer sig som Aand, *det er som actu virkelig.*

Nu bliver kun det Spørgsmaal tilbage: ender det Onde nogensinde og hvorledes? Har overalt Skabningen et Øiemed, og hvis saa er, hvi opnaaes det ikke umiddelbar, hvorfor er det Fuldkomne ikke af Begyndelsen? Derpaa er kun at svare: *fordi Gud er et Liv og ei blot en Værelse, og ethvert Liv har en Skiebne, er Lidelse og Udvikling undergivet, det Samme har Gud frivillig underkastet sig allerede dengang, da Han, for at vorde personlig, skabde Lysets og |A:93|Mørkets Verdner.* Værelsen kommer først som vordende til at føle sig, i Værelsen er vist nok ingen Vorden, meget mere er samme selv under denne evig, men i Overgangen til Virkelighed formedelst en Modsætning, der er en Vorden nødvendig. Uden Begrebet om en menneskelig lidende Gud, som er fælleds for alle Oldtidens Mysterier og aandelige Religioner er den hele Historie uforklarlig, ja Skriften selv adskiller visse Tidsrum i Aabenbarelsen, og henpeger paa en fjern Fremtid, da Gud skal være alle Ting i Alle, det er da han har naaet sin fuldkomne Virkelighed. Skabningens første Tidsrum er som vi saae, Lysets Fødsel, og Lyset eller det ideale Princip er, som en evig Modsætning til Mørkets Princip, det skabende Ord, der udløser det i Mørket skjulte Liv af sin Uværelse, hæver det fra Potents (blot Evne) til Actus (Yttring og Rørelse). Over Ordet opgaaer Aanden og Aanden er det første Væsen som forener Mørkets og Lysets Verden, ved at underordne sig dem til Frembringelse af Virkelighed og Personlighed; men denne Eenhed sætter Mørket sig imod og strider for den oprindelige Dobbeltthed, hvorved dog kun Anstrængelsen forhøies til at fremføre den endelige Skilsmisse mellem Godt og Ondt, Mørkets Villie maae beholde sin Frihed indtil Alt er opfyldt, alt blevet virkeligt, thi undertvunges den før, da blev det Gode i Skjuletil tilgemed det Onde, men det Gode skal udhæves af Mørket til Rørlighed for uforkrænke|A:94|lig at leve med Gud, og det Onde skal skilles fra det Gode for evig at udstødes i Uværelse. Dette er Skabelsens Øiemed, at det, der ikke kunde være selvstændigt, nu vorder selvstændigt derved at det udhæves til Tilværelse af Mørket som en af Gud uafhængig Grund, derfor er Fødsel og Død nødvendig, Ideerne, som vare i Gud uden selvstændigt Liv, hengiver han i Selvhed og Død, for at de, derfra kaldte til Live, atter kan være i ham med en uafhængig Tilværelse. Mørket frembringer altsaa i sin Frihed Skilsmissen og Dommen, og derved Guds fuldkomne Levendegjørelse. Naar det Onde nu er aldeles skilt fra det Gode, har det, som Ondt, ei længer nogen Værelse, thi det kunde blot virke ved det misbrugte Gode, som det ubevidst havde i sig. Det nød i sit Liv Naturens udvortes Kræfter med hvilke det prøvede paa at skabe, og havde saaledes middelbar Deelagtighed i Guds Godhed, men i Døden skilles det fra

alt Godt og *bliver kun tilbage som Begiærlighed, som en evig Hunger og Tørst efter Virkelighed*, men uden at kunne træde ud af Potentialiteten. Den Tilstand er da en Dødelse, en Tilstand hvori Virksomheden eller det der stræber efter Virksomhed stedse fortæres. Til at frembringe al mulig Fuldkommenhed behøves da slet ikke en Forvandling af Ondt til Godt, thi det Onde er kun Ondt forsaavidt det overskrider Potentialiteten og bragt tilbage til Uværelse eller Potenztilstand, er det |A:95| kun, hvad det altid skulde være: Basis, Underlag, og som saadant ei længere i Strid med Guds Hellighed eller Kiærlighed. Aabenbarelsens Ende er altsaa det Ondes Udstødelse fra det Gode hvorved det erklæres for et Intet. Derimod bliver det fra den mørke Grund opløftede Gode forbundet med det oprindelig Gode i evig Eenhed, det som bragtes fra Mørket til Lyset, slutter sig til det ideale Princip som Lemmer paa dets Legeme, i hvilket det har naaet sin fuldkomne Virkelighed, og er nu et aldeles personligt Væsen. Saalænge den oprindelige Dobbeltthed varede, herskede det skabende Ord i Naturgrunden, og denne Skabelsetid varer til Tidens Ende; men naar Dobbeltheden er ved Skilsmisningen ophævet, da lægger Ordet eller det ideale Princip sig og det med samme forenede Reale, under Aanden, og som den guddommelige Bevidsthed lever denne i begge Principer. Saaledes siger Skriften om Christus: han skal herske, indtil han har lagt alle sine Fiender under sine Fødder, og den sidste Fiende, som tilintetgøres er Døden, men naar Alt er ham underlagt, da skal og Sønnen selv vorde *Ham* underlagt Som underlagde ham alle Ting, saa Gud maae være Alt i Alt; thi Aanden er endnu ei det Høieste, men kun Kiærlighedens Aand eller Aande, *Kiærligheden er det Høieste*. Den er det, som var, førend Grunden og det Existerende vare som adskilte, men var da ikke endnu *som Kiærlighed*, men – hvorledes skal vi betegne den? |A:96| Her staae vi endelig paa Undersøgelsens høieste Punkt. Alt længe hørde vi det Spørgsmaal: hvortil nytter dog hin første Forskiel, mellem Væsenet, forsaavidt det er Grundvold og forsaavidt det existerer, enten gives der jo ingen fælleds Middelpunkt for begge, og da maae vi erklære os for den absolute Dualisme, eller der gives en saadan, og da falde jo begge til Slutningen atter sammen. Vi have da *eet Væsen* for alle Modsætninger, en absolut Identitet af Lys og Mørke, Godt og Ondt og alle de deraf følgende Urimeligheder, hvori ethvert Fornufts-system udvikles, og som alt længst ogsaa ere lagde dette System til Last.

Hvad vi i første Henseende antage, have vi allerede erklæret. Der maae foran al Grund og foran alt Existerende, altsaa overhovedet foran al Dualitet være et Væsen, som vi ei kan give andet Navn end Urgrunden, eller rettere *Ugrund*. Da det gaaer foran alle Modsætninger, saa kan disse ei deri være adskillelige, ja ei være tilstæde, det kan derfor ei kaldes begges Identitet, men deres

absolute *Indifferens*. De Fleste, naar de komme saavidt i Betragtningen, at de maae erkiende Forsvindelsen af alle Modsætninger, glemme at disse nu virkelig ere forsvundne, og tillægge igien Indifferensen dem som saadanne, uagtet den dog kun opgik for dem ved Modsætningernes fulde Ophævelse. Indifferensen er ikke et Produkt af Modsætningerne, ei heller indeholdes de implicite i den, den er et |A:97|eget, fra al Modsætning forskielligt Væsen, hvorpaa alle Modsætninger bryde sig, den er ikke andet end netop deres Uværelse, og har derfor intet Prædicat uden netop Prædikatsavn, men er derfor ikke et Intet eller et Uvæsen. Altsaa, enten indrømme de den al Grund foregaaende Ugrund virkelig Indifferens, og har da hverken Godt eller Ondt, kan hverken tillægge den det Ene eller det Andet eller begge Dele, eller de sætte Godt og Ondt i den, da sætte de med det Samme Dualiteten, og have ei længere med Ugrunden eller Indifferensen at skaffe. Til videre Oplysning tjene Følgende: Realt og Idealt, Mørke og Lys, eller hvordan vi saa vil kalde de to Principer, kan aldrig tillægges Ugrunden *som Modsætninger*, men det hindrer ikke, at de jo, udenfor Modsætningen, hver for sig kan udsiges om den, men med det Samme sætter Man Dualiteten; var den Identiteten af Begge, da maatte den være begge tillige, begge maatte *som Modsætninger* udsiges om den og vare derved selv igien *Eet*. Umiddelbar af *Hverken–Eller*, som er Indifferensen, udspringer da Dobbelttheden, der er noget *ganske andet end Modsætning*, om vi end hidindtil, før vi naaede denne Punkt i Undersøgelsen, skulde have brugt de Ord som eenstydige. Uden en Ugrund eller Indifferens gaves der da ingen Tohed i Principerne, og istedenfor at den, som Man har |A:98|meent, skulde ophæve Forskiellen igien, sætter og stadfæster den derimod samme.

Efter denne dialektiske Afgjørelse kan vi da udtrykke os aldeles bestemt saaledes: Saavel Grundvoldens, som det Existerendes Væsen kan kun være det der gaaer forud for al Grund, altsaa det Absolute, blot som Saadant, Ugrunden; men deres Væsen kan den kun være i det den adskiller sig i to lige evige Begyndelser, ikke saaledes at den er begge *tillige*, men at den er *ligerviis* i den ene som i den anden, det Hele eller et eget Væsen i hver. Ugrunden deler sig i de to lige evige Begyndelser, kun for at de to, der i den, som Ugrund ei kan være sammen eller *Eet*, maae vorde *Eet* ved Kiærlighed, den deler sig kun, for at Liv og Kiærlighed og personlig Existents skal være. Kiærlighed er hverken i Indifferensen, ei heller i en Forbindelse mellem Modsætninger, som behøve Forbindelsen til Værelse, men det er Kiærlighedens Hemmelighed, at den forbinder Saadanne, som kunde være hver for sig, og er dog ikke, kan ei heller være uden hinanden. Ligesom da Dualiteten udspringer af Ugrunden, saaledes og Kiærligheden, som forbinder det Existerende med Existensens Grundvold, men Grundvolden bliver fri og

uafhængig af Ordet indtil den fuldkomne endelige Skilsmisse. Først da opløser den sig, ligesom den oprindelige Følelse opløser sig i Mennesket, naar han gaaer over til Klarhed og grundfæster sig som et blivende Væsen, alt Sandt |A:99| og Godt i den hæver sig til klar Bevidsthed, alt Andet derimod, *det Falske* og Urene indsluttes i det evige Mørke, for at blive tilbage, som Personlighedens evig dunkle Grundvold, som Livsprocessens caput mortuum, og som en Potents, der aldrig kan bryde frem til Virksomhed. Da vorder Alt Aanden underlagt, i Aanden er det Existerende Eet med Existensens Grundvold, i den ere de begge virkelig sammen, eller, den er begges absolute Identitet. Men over Aanden staaer den oprindelige Ugrund, der nu ikke længere er Indifferens, Ligeegyldighed, og dog ei heller begge Principers Identitet, men den almindelige Eenhed, eens mod Alt, af Intet grebet, den ubundne og dog Alt gjennemtrængende Velvillie, med eet Ord, *Kiærligheden*, som er Alt i Alt.

Dette er Indholdet af fornævnte Afhandling mest med Forfatterens egne Ord, og nu er Spørgsmaalet, hvad vi skal dømme om denne Viisdom? Det er klart, at efter den har Gud ingen Personlighed uden i Menneskeslægten, at efter den er Intet ondt i sit Princip, men kun i et vist Tidsrum, i en bestemt Virksomhed, at denne Virksomhed er nødvendig for at udvikle det guddommelige Liv, og at der altsaa ingen Strafværdighed kan finde Stæd, uden forsaavidt den aandelige Stat paa Jorden har Ret til at stride mod Alt hvad der vil forstyrre dens Værk og hindre dens Udvikling. Døden ender al Strid, |A:100| og paa hin Side Graven er ingen Ansvarlighed, intet Regnskab.

Ere vi Christne, ja have vi Troe paa en evig fuldkommen Gud og Hans Lov i vort Hjerter, da forlange vi intet videre Beviis for hint Systems Løgnagtighed, men kan der gives et saadant, da bør det ogsaa, ei alene fordi det er pinligt, naar Hoved og Hjerter ligge i Strid, men ogsaa fordi et System der trodser paa sin Fornuftmæssighed og Klarhed, som er forsvaret med de spidsfindigste Vaaben, som synes at forklare den hele Tilværelse, og smigrer paa eengang den menneskelige Hovmod og syndige Sikkerhed, fordi et saadant System, om ellers noget, er skikket til at henrive og forføre de Ubekræftede, især de bedre Hoveder blandt den studerende Ungdom, ja fordi det, ved at snoe sig om Christendommen, truer med at forvandle denne til sit mythiske Klædebon, og da i Skikkelse af en Lysets Engel, forføre og fordærve Folket.

Naar Man nu paastaaer at hele Bygningen synker i Grus ved et eneste Aandepust af Sandheden, ved den uimodsigelige Vished, at Sandhed og Løgn ere uforligelige Fiender, da klinger det underligt i de Flestes Øren, og det synes dem utroligt, at saa stor en Tænker kunde bygge sit Huus paa saa løs Grundvold, skulde kunne oversee

en Sandhed, der hører til de alleralmindeligste. Derpaa er det ogsaa Prof. Ørsted stoler, naar han, istedenfor at gjendrive mit **A:101**Beviis taler haanlig om det som Beviis paa min Uforstand, og spørger om Nogen kan være saa gal paa mit Ord at troe at de fleste Boglærde nægte Modsigelsens Grundsætning, hvilket jeg da rigtig nok aldrig har sagt. Imidlertid, utroligt eller ikke, det kan jeg fordre af Enhver, der vil have nogen Mening i denne Sag, at han skal lukke sit Øie op og see, om jeg beviser hvad jeg siger uigiendrivelig, thi gjør jeg det, da gives jo Troen i Hænderne, og Sandheden omstyrtes jo dog ikke, fordi det er forunderligt at Schelling har gaaet den forbi, dens Skyld var det vist ikke, jeg vil lade det uafgjort, enten han trodsede eller glemde den, men det Sidste ønsker og hardtad haaber jeg.

Jeg troer at en Bemærkning om Modsætningernes Adskillighed vil bedst vise, hvorledes det er muligt, at et saa løgnagtigt System kan vinde Skin af Sandhed, og tillige, hvorledes det ved et eneste Stød maae falde. Der er nemlig, som Man veed mange og mangehaande Modsætninger til, som derfor ikke ere *Modsigelser*, eller ere det i al Fald kun under visse Betingelser, saasom Idealt og Realt, Arbeide og Hvile, Nødvendighed og Frihed. Saa modsatte disse Ting nu synes og i endelige Forholde paa en Maade ere, saa indsees dog let, at de ei i sig selv ere uforenelige, thi de nægte ikke hinanden og de baade kan og maae tænkes forenede i det fuldkomne Væsen, i *Gud*, ja ere selv i **A:102**Mennesket forenede, skjønt ufuldkomment, og sammensmelte mere og mere, jo nærmere Mennesket kommer sin Bestemmelse. Der er derimod andre Modsætninger, som ere ligefremme *Modsigelser* som nægte og ophæve hinanden, saasom: *Lys og Mørke, Godt og Ondt, Sandhed og Løgn*, men skjønt vi alle føle Forskiellen, erkiendes den dog ei saa let af Alle, og naar Man nu seer, hvorledes mange Modsætninger, paa hvis Grundeend vi ei før tænkte, forsvinde ved nøiere Eftertanke, da fristes vi til at glemme Forskiellen, og naar da en Philosoph kløgtig veed at sammenblande Begreberne, staae vi Fare for at forvirres i Tankerne, om end Hjertet holder fast ved Skilsmisken. Dette skeer saameget lettere, som hine Modsigelser, lige visse og bestemte, dog ingenlunde ere lige klare for Forstanden, og kan nu en eller to af dem *tænkes* ophævede, da glemme vi let at lægge Vægt paa den tredie. Betragte vi nu hine Modsigelser, da vil vi finde at de i Grunden kun ere een og den samme i tre adskillige Skikkelser, der svare til den Treenighed der er Livets Væsen, og klarlig afbildes i vort eget Inderste som *Indbildningskraft, Følelse og Forstand*, og det forundrer os da ei længere, at de to ei ere for Forstanden saa klare, som den tredie, der er *umiddelbar for den*. Modsætningen mellem Lys og Mørke er saaledes *uophævelig for Indbildningskraften*, vi kan ingen *Forestilling* gjøre os om **A:103**et Samfund mellem Lys og Mørke, men *utænkeligt* er det derimod

ikke, Man kan, som Schelling, gjerne tænke sig Mørket, som Lysets Baand, hvoraf det udvikler sig, det daglige Syn af Lysets Frembrud kan gjøre os fortrolige med Tanken og noget Sandt, der *tildels* ligger heri kan misbruges til at stadfæste den. Modsætningen mellem Godt og Ondt er *uophævelig for Følelsen*, det er en Umulighed i Hjertet at fornægte Modsigelsen, da den netop kundgør sig ved *stridige* Indtryk, *forvexle*, men aldrig *sammenblende* kan vi de Følelser, der ophæve hinanden. Derimod kan vi gjerne *tænke* os et Grundslægtskab mellem disse stridige Følelser, som de vel i den endelige Tilværelse synes at fornægte, men netop ved Striden hjælpe til at realisere, og Indbildningskraften er saare villig til at betragte Striden i den indvortes som i den udvortes Natur, som et Spil af Kræfterne, hvori de udgiære og stunde til venlig Hvile ved Enden. Men nu Modsætningen mellem Sandhed og Løgn, den er *uophævelig for Forstanden*, og dømmer de andre, Samfund mellem Sandhed og Løgn er *utænkeligt*. Indbildningskraften arbejder ofte paa at sammenblende dem, Hjertet kan elske Blandingen, men Forstanden kan vel *forvexle* dem, men aldrig tænke dem som Eet, thi dermed fornægtede den sig selv, ja fornægtede selv denne Tanke og erklærede sig derved selv for en Løgner.

A:104 Dog, jeg vil prøve ret klart at udvikle denne simple men vigtige Sandhed. At der i Verden *er* Noget *til*, at vi selv ere til, det er unægteligt, thi ved at nægte det, bekræfte vi det, thi vi kan ikke nægte det, uden at yttre Tilværelse. Naar nu imidlertid denne Tilværelse, eller hvad der er saa vist som den, nægtes, da lyves der, og vi indsee let at imellem Sandheden som bejaer Tilværelsen og Løgneren som benægter den, er intet Samfund muligt, intet Forlig tænkeligt, thi saalænge det er sandt at vi ere til, da kan det ei i samme Forstand være sandt at vi ikke ere til. Nu er kun Spørgsmaalet, om denne Modsigelse er endelig, om den er *et blot Tidsbegreb*? Vil nu Nogen paastaae dette, da paastaaer han med det Samme, at der er intet Evigt, thi er der noget Evigt, da er Nægtelsen af dets Værelse ogsaa evig uforligelig med dens Bejaelse. At der nu er noget Evigt det er *unægteligt*, thi Nægtelsen ophæver sig selv. Var det sandt, at der var intet Evigt, da maatte denne Paastand selv være evig, og en evig Sandhed, men aabenbarer sig just derved som en evig Løgn, da den jo nægtede al Evighed, og maae da selv ved sin Nægtelse bekræfte at der er en evig Sandhed, som den nægter. Med andre Ord: Begrebet Evighed forudsætter en evig Værelse, thi ellers var Evighed et tomt Begreb, en Nægtelse uden noget Nægteligt, som er utænkelig. Er dette imidlertid ei Alle klart paa denne Punkt, saa er det dog klart, at Grundværel**A:105**sen ei kan udspringe eller udvikle sig af Uværelse, da Uværelse jo kun er Værelsens Nægtelse og forudsætter denne, at Sandhed ei kan udvikle sig af Løgneren som sin Grund, da Løgneren kun er Sandhedens Fornægtelse og forudsætter Sandheden, at de ei heller kan være to indbyrdes

uafhængige Principer, som udspringe af en Grundværelse, deels fordi Løgnen er aldeles *afhængig* af Sandheden, og deels fordi Grundværelsen ei kan baade bejae og benægte sig selv, thi i det den benægtede sig selv, paastod den sin Ophævelse og kundgjorde dog derved en Tilværelse, der forudsatte en anden Grundværelse, som den nægtede. Sandhed er nemlig i sin Grund en Værelses Selvbejaelse og Løgnen er Modsigelsen, Sandhedens Nægtelse. Betragte vi nu de to andre Modsigelser, Lys og Mørke, Godt og Ondt, da indsee vi let at de have deres Grund i Modsætningen mellem Sandhed og Løgn, thi Lyset og Mørket ere kun Sandhedens og Løgnens Billeder, det Gode og Onde er Sandheden og Løgnen i indbyrdes Kamp. Hvo som nu siger at Grundværelsen er ligegyldig, indifferent mod de høieste Modsætninger, er hverken Sandhed eller Løgn, han lyver, thi enten maae Grundværelsen bejae sig selv og *være* Sandhed, eller den maatte fornægte sig selv og *være* Løgn, hvilket er umuligt da Løgnen ingen Værelse har uden som Sandhedens Nægtelse. Hvo som siger, at det som *er* foran alle Modsætninger, er blot idealt; en blot Mulighed, han lyver, thi Værelse maae være vir|A:106kelig, og Grundværelsen maae være Alts virkelige Grund, ellers er den hverken Værelse eller Grund, men kun *Løgn* og forudsætter Sandheden som Bejaelse af en sand Værelse, den evige *Mulighed* kan ikke gaae foran den evige *Virkelighed*, thi Muligheden, det Ideale, er Virkelighedens, det Reales *Idee* og Lysbillede, Muligheden, som det Første, skulde paa eengang være et Forbillede af Alt og et Billede af Intet, selv Uværelse og al Værelses Grund, Sandhed og Løgn tillige. Det er altsaa haandgribelig Løgn, hvad Schelling siger om Indifferensen og det Ideale som det Første, det er Løgn hvad han siger om Lysets Fødsel af Mørket og begges Identitet i Aanden, det er Løgn hvad han sagde om det *oprindelig Reales* Affald fra det Ideale, thi det var at sige: Grundværelsen affaldt fra sin Mulighed, *fra Sandheden*, ved at bejae sin uafhængige Værelse, *ved at avle Sandheden*, det er Løgn alt hvad han sagde og siger om Tilværelsen, som Betingelse for Guddommens virkelige Liv, som Dens *Udvikling* til Personlighed. Løgn er det Alt, fordi Løgn og Sandhed kan intet Samfund have, fordi Løgn kan ikke være det Første, fordi Sandhed ei heller kan *være* det Første, uden at forudsætte en *Værelse*, hvis Billede, hvis Bejaelse, hvis Ord den er, fordi den sande Kiærlighed ei kan elske Andet end Sandhed, fordi Kiærlighed ei kan vorde, da den er *af sig selv*, er Grundværelsen som bærer og avler al |A:107Sandhed, er uforanderlig som *Eenheden af* den evige *Hvile og Virken*, fordi Kiærlighed ei kan aande, før den er *som Kiærlighed*, fordi *Værelse* gaaer foran *Virken*.

Men, ere nu hermed alle Schellings Bemærkninger om Livets Vilkaar og Øiemed, der synes saa fast knyttede til Natur og Historie, ja for en Deel til Skriften selv, ere de nu afbeviste? Nei, ingenlunde,

meget Sandt lærde han at erkiende, i det han beskuede Livet i sig selv og udenfor sig, og mærkede paa Bibelens høie Udsagn. Til denne, som Livets Forklaring og Guddommens Aabenbaring vil vi da tye, for ved Herrens Lys at adskille Avnerne fra Kornet, Løgnen fra Sandheden, for at see, hvad det er Schelling har fordreiet og forsat, for at undgaae den almægtige, personlige Gud, Ydmygelse, ret Selvfornægtelse og Frygten for Løgnens evige Straf.

Gud er Kiærlighed, det er Skriftens høie Lærdom, som Saadan er Han *af Sig Selv* og ved *Sig Selv*, evig uforanderlig i det utilgiængelige Lys, Grundværelsen, foran og over hvilken Intet kan virkelig være, *Faderen, af Hvem alle Ting ere*. Men lige evig med Ham er Sønnen, Faderens guddommelige Billede og Selvbejaelse, Lyset, Ordet og Sandheden, *og formedelst og til Hvem alle Ting ere*, som skrevet staaer: i Begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud og Gud var Ordet, formedelst ham er Alt blevet og Livet |A:108| var i Ham (Joh. 1.) og vi have kun een Gud, Faderen, *af Hvem alle Ting ere* og vi til Ham, og een Herre, Jesus Christus, *formedelst Hvem alle Ting ere* og vi formedelst Ham. (1. Cor. 8) Ja, som Jesus Selv siger (Joh. 14) Faderen er større end jeg og (Joh. 5.) Sønnen kan slet Intet gjøre *af sig selv*, men kun hvad han seer Faderen gjøre, ligesom Faderen har Livet i sig Selv, saaledes har Han og givet Sønnen at have Livet *i sig selv*. Faderens evige Indbildning og Selvbeskuelse er Hans Aand, den Hellig Aand, Som forener Faderen og Sønnen, som skrevet staaer (2 Cor. 13) Vor Herres Jesu Christi Naade, Guds Kiærlighed og den Hellig Aands *Samfund*. Dette Forhold udtrykkes ved Sønnens Fødsel og den Hellig Aands Udgang, det udtrykte ogsaa vor Kirke i sin almindelige Bønslutning saaledes: Sønnen som lever og regierer med Faderen i den *Hellig Aands Enighed*. Saalangt er da Christendommen fra at lære to eller tre Guder eller Uafhængigheder, som er en Modsigelse, thi Forholdet mellem Flere kræver enten Underordning, eller Afhængighed af en Høiere, og skjøndt Sch. ei stedse har iagttaget Dette, har han dog klart indseet Nødvendigheden af en Treenighed i det Absolutes Idee, hvilken han udtrykker fuldstændig, men bagvendt, som det Ideale, Formen og det Reale. At denne Følge er umulig have vi beviist, men vende vi den om da have vi den christelige Lærdom, og Forskiellen imellem |A:109| at være *af sig selv*, (*uafhængig*) og *i sig selv*, (frie og selvstændig) har han ligeledes indseet. At der nu fra dette evige Liv ingen Overgang er til det Endelige, men at det kun kan fremkomme ved et Spring, ved et Fald, det har Schelling klart beviist, men rasende er det at antage Faldet i *Guddommen* selv. Galenskabet blev Sch. enstund forborgent, fordi han satte det Ideale først, thi at Sandheden ei kunde falde det er vist, men i Øvrigt forklarer Sch. Faldet paa den eneste mulige og derfor nødvendige Maade, ved at sige, at det Faldne faldt, fordi det vilde være selvstændigt *udenfor* Samfundet

med Gud være *uafhængigt*, og maatte derfor tabe sin Selvstændighed som det kun havde i *Gud*, og saaledes beskriver han klarlig Løgnens Fødsel. At nu Sønnen ei kunde falde det er klart, thi forsaavidt Han er *af Faderen*, og kun i sig selv, saavidt han er i Ham, synes Faldet muligt, men da han er Faderens sande guddommelige Billede, Sandheden Selv, maatte han, naar han beskuede og opfattede sig i sin Selvstændighed, netop skue og fatte sig som Sandheden, som Faderens Ord, og kunde ligesaalidt falde som Faderen selv, da Han er *Faderens Selv*. Derimod er det ogsaa klart, at hver levende Idee, hver Aand, som var skabt *i og ved Sønnen kunde* falde, thi de maatte have Kraft til at opfatte sig i deres Selvstændighed og det var muligt at de kunde anmasse sig denne udenfor Sønnen, og faldt da, fordi de kun hav|A:110de Samfund med Faderen igjennem Sønnen. At Alt maatte være skabt i *Sønnen*, i Guds levende Billede, det erkiender Schelling og der staaer skrevet (Coll. 1.) Han (Sønnen) er den usynlige Guds Billede og al Skabningens Førstefødsel (πρωτοτοκος) thi i *Ham* ere alle Ting skabte, de himmelske og jordiske, de synlige og usynlige, være sig Throner eller Herredømmer, eller Fyrstendømmer eller Magter, alle ere de skabte formedelst ham og til ham, han er foran alle Ting, og alle have de *Samhold i Ham* (εν αυτω συνεστηκε). At nu Faldet og er skeet paa anførte Maade vidner Jesus udtrykkelig (Joh 8.) hvor han siger om Djævelen, han blev ikke staaende i Sandheden, thi Sandheden er ikke i ham, naar han taler Løgn da taler han af sit Eget, thi han er Løgneren og dens (Løgnens) Fader. Mere udtrykkelig kan det ikke siges, thi at Sønnen er Sandheden har Jesus utrykkelig sagt. (Joh. 14.)

Saaledes forklarer Christendommen os den store Gaade om Faldet, om Tidens og Endelighedens Ophav, og heri er slet intet Ubegribeligt undtagen den hovmodige Villie, men at den har været i en Skabning er jo vist, siden der er Løgn til, og at den ei er af Gud, det er klart, da Løgneren netop er en Fornægtelse af Sandheden og Sandheden ei kan nægte sig selv. At Tiden maatte begynde med Faldet, det er ogsaa klart, thi det er *Forandringens* Begyndelse, og Tiden er Forandringens Form, og Djævelen er Tidens Aand, (του αιωνος τουτου). Hvad Man kunde |A:111spørge om, er kun, hvi Tiden ikke endte lige i Begyndelsen, hvad dens Øiemed vel kan være? Schelling har uidentvilt Ret, naar han siger: det er at adskille Lyset fra Mørket og da udstøde Mørket i en evig Død, thi endskiøndt det er dunkle Egne, som Gud ei har ladet Lyset klart beskinne for os, fordi Salighedens Vei ei gaaer der igiennem, kan vi dog ret godt tænke og forestille os at den faldne Aand maatte enstund beholde Kraft til at stride, og at han i den Strid stræber at værges det Lys der er skjult i hans Mørke, den Straale af Guddomslivet, som var ham skiænket og som han anmassede sig, og saaledes forstaae vi, hvad sandt der er i Schellings Tale om Lysets Frembrud af Mørket, det er

nemlig ikke Lyset selv, Sandheden, Sønnen, som avles deraf, men det er de stiaalne Glimt som uddrages, og skulde Gud først giennem Tiden vorde personlig, da havde Schelling Ret, thi hin Afsondring er den eneste Lysfødsel Naturen aabenbarer. Hvad nu Guds Personlighed angaaer, da paastaaer Schelling at den er Tidens Øiemed, samt at Mørket er dens nødvendige Basis, og deraf slutter han at Mørkets Princip i Grunden ikke er Lyset fiendsk, og at Mørket skal evig være som en saadan Basis. Dette er ikke saa ganske et Greb i Luften, som det kan synes Mange, thi det er ganske sandt at Personlighed i stræng Forstand er en Opfattelse af sig selv i Modsætning til en Anden, og en saadan Opfattelse forudsætter Strid, saa at Mørket paa en Maade kan kaldes om ei Basis dog Betingelse |A:112| for Lysets Personlighed, men ligesaavist er det paa den anden Side at Striden forudsætter Personlighed og det ligesaavel hos Mørket som hos Lyset. Sch. indseer jo og selv at et Affald kun er muligt ved Tilegnelse af slig Personlighed, og Lysets, Sandhedens, Sønnens Personlighed er da saa gammel som Faldet, Sandheden maatte fremstaae personlig, for at undertvinge og afvæbne Mørkets Personlighed, og naar det er skeet, da ophører netop Sandhedens Personlighed, som jo klarlig siges i det Sprog Sch. selv anfører (1 Cor. 15) Da (efter Christi Tilkommelse) er Enden, naar han overantvorder Gud og Faderen Riget, thi det bør ham at regiere indtil alle Fiender ere lagde under hans Fødder; men naar det siges at Alt er ham underlagt, da er det klart at Den undtages, som underlægger ham Alt, thi da skal Sønnen *Selv* underlægges Den, der underlagde ham Alt, saa at Gud maae være Alt i Alt. Lysets, Sandhedens Personlighed, der begynder og ender med Striden og Tiden, kan da ingenlunde være Hensigten af Tiden, men om man med nogen Ret kunde sige det var Faderens Personlighed i strængeste Forstand der bevirkes, det veed jeg ikke. Derimod er det gandske sandt hvad Sch. siger, at det Onde, Mørkets Aand udstødes, mangler i al Evighed Kraft til Livsyttning, har kun tilbage en kraftløs Tragten efter Liv, en evig Hunger og Tørst, men at Sch. ikke erkender dette som et Helvede, er saameget underligere, som han selv (i Brevene over Criticismen 169) saare rigtig be|A:113|mærker at det Pinende ved Tanken om Tilintetgjørelse reiser sig deraf, at vi stedse maae tænke os selv, *med Følelse af den*. Det er netop, hvad Skriften kalder den evige Død, hvor dog Ormen ikke dør og Ilden ikke udslukkes i det yderste Mørke, hvor der er Graad og Tænders Gnidsel. At Sch. kiender den Orm og Ild sees af hans Tale om Synderens Flugt fra Gud, fra Centret ud i Peripherien og hvorledes hin skulde døe og denne slukkes for Løgneren, og dem som ere i Løgneren, naar Sandhed har vundet sin evige Seier, det blev vanskeligere at forklare end Christendommens dybeste Hemmeligheder; thi det er en absolut *Umulighed*.

Vende vi os nu til Mennesket, hans Skabelse og Bestemmelse,

da er det klart, at naar Sønnen er Person af Begyndelsen, da vorder han det ei i Mennesket, og at dette ei er skabt af Lyset med Mørkets Princip i sig, det er ogsaa aabenbart, men derimod er det vel ingen Løgn, at Mennesket var beskikket til at udløse Naturen af Mørkets Baand, ligesom det er ganske sandt at Lyset, Sandheden, føier, vel ikke Naturen i det Hele, men dog Mennesket til sig som sit Legeme, og deri har Sch. rettet sig, at han nu ei anseer Legemlighed i sig selv for noget Ondt eller Endeligt. Christendommens Lære herom er utvivlsom saavel af Jesu Opstandelse med et forklaret Legeme, som af Coll. 2. i Ham, (Christus) boer al Guddomsfylde *legemlig*, af **A:114** 1 Cor. 15. om de Opstandnes herliggjorde, *uforkrænkelige* Legemer, af Coll. 1. κεφαλη σωματος; Eph. 1., hvor Menigheden kaldes hans Legeme, *hans Fylde*, der opfylder alle Ting i alle; Eph. 5. vi ere hans Legems Lemmer, af hans Kiød og af hans Been; Rom. 8. Skabningens Haab staaer til Guds Børns Aabenbarelse &c. Nu herom at sige noget mere aldeles vist lader sig vel ei gjøre, thi som Paulus siger Eph. 5. το μυστηριον τουτο μεγα εστιν, men Adskilligt lader sig dog sige med al Rimelighed. Naar vi nemlig betænke at Legemligheden som evig, vel ei kan være andet end det rene synlige Lys eller *Skønheden*, og at Skønheden da maae tænkes som Sandhedens Legeme, da synes der at opgaae et underligt Lys over hele Tilværelsen. Spørge vi nemlig, hos hvilken Idee eller Engel, vi kunde finde hovmodig Selvbehag og daarlig Indbildning af Uafhængighed rimeligst, da maae vel Svaret blive: Skønhedens det synlige Lyses Engel, og det passer saavel med Ordet *Lucifer*, der er os overantvordet som en Benævnelse paa Djævelen, som med Pauli Ord 2 Cor. 11. om Satanas der forvandler sig til Lysets Engel, skiøndt disse Ord nærmest udtrykke noget Andet.

Tør vi antage Dette, og som Giætning tør vi det, da synes vi bedre at forstaae Skabelsens Historie, samt meget Andet, thi da er det begribeligt, hvi der tales om Verden som en forstyrret Herlighed, som Øde og Tomhed, da dens Aand **A:115** var falden, i Skilsmissen mellem Lyset og Mørket see vi Begyndelsen til Skønhedens Befrielse, Gud bød Lyset skinne ud af Mørket, som skrevet staaer (2 Cor. 4.) Jorden bliver os da noget Evigt, som Skriften og siger, og vi forstaae hvad Paulus mener med at *denne* Verdens *Skikkelse* (σχημα) forgaar (1 Cor. 7), hvad Peder mener med de nye Himle og den nye Jord og Johannes med det nye Jerusalem. Det bliver os mærkeligt, at Grækerne, dette Skønhedsfolk, havde eet Udtryk (κοσμος) til *Verden* og til *Skønhed*, allermest naar vi høre Jesus (Math. 13.) tale om de Ting, som have været skjulte απο καταβολης κοσμου som ligefrem er saavel Skønhedens som Verdens *Nedstyrtelse*; da havde ogsaa den nordiske Mythe om Midgard, som byggedes af Ymers Liig fundet sin Betydning. Aldrig kunde vi tænke at der blandedes noget Ondt i Skabningen, thi Herren saae Alt, hvad Han havde gjort og see, det

var saare godt, men deri har vel Sch. Ret, at Skabningerne bleve fuldkomnere alt som deres Støv var Centret nærmere, og at Mennesket er Jordens Centralskabning, med hvem det himmelske, aandelige Lys forenede sig, da Herren blæste Livsaande i hans Næse og indviede ham saaledes til Skabningens Herre, og det er ganske vist at Opløsningen slet ikke var nogen oprindelig Nødvendighed.

|A:116 Kun Saameget til Vink om, at den udvortes Natur, langt fra i Sandheds Lys at tabe sin Betydning, først erholder en saadan som kan bestaae, og at det Samme end øiensynligere er Tilfældet med Historien følger af sig selv. Vist nok aabenbarer denne os ikke Guddommens Selvudvikling, men jeg troer ei der tabes ved at have en Gud der ei behøver Sligt, men derimod skal den vist aabenbare Menneskets Forening med Gud i Christo, rigtig nok ikke ved hovmodig Grublen, men ved ydmyg Troe og Kiærlighed. At Sch. finder Lighed mellem Jesu Levnet paa Jordan og Lysets Færd giennem Tiden er ikke saa underligt, thi det samme Ord som baade blev Kiød og boede iblandt os, er jo Lyset som skinnede i Mørket, skiondt Mørket begreb det ikke, Han var i Verden og Verden er gjort ved Ham, men Verden kiendte Ham ikke (Joh. 1.) At Sch. synes ei strax i Historien at spore Kiærlighedens Aand, maatte vel synes underligt, hvis Mennesket ei var falden, nu derimod er det intet Under, og der staaer jo skrevet (Joh. 7) den Hellig Aand var ikke endnu, thi Jesus var ikke endnu forklaret, Mennesket var ikke i Ham forsonet med Faderen og deelagtig i Hans Kiærlighed. Naar derimod Sch. vil indbilde os at Christendommen er i Verden ligesaa gammel som Hedenskabet, og forvandle Frelserens Liv til en Mythe, da betakke vi os, og tænke paa hvad den hellige Peder til Advarsel netop for os har sagt (2 Pet. 1.) vi have ikke fulgt kløgtig op **|A:117** *spundne Myther* (σέσοφισμένοις μυθοῖς) der vi kundgjorde eder vor Herres Jesu Christi Kraft og Nærværelse, men vi vare Øienvidner til Hans Herliggjørelse. Ligeledes naar Sch. klager over, at det leder til en illiberal Beskuelse af Historien kun at erkiende to Religjoner, en sand og en falsk, da maae vi svare, at det er formegen Liberalitet at forlange af Sandheden, at den for at føie Løgnerne skulde gjøre sig selv til Løgner, nægte sig selv.

Saaledes troer jeg da, at have sat alvorlige Læsere istand til at dømme, om jeg, som Christen, er nødt til at afskye og befeide Schellings Lærdom eller ikke, og kun det kunde man paa en Maade fordrø; hvorvidt de finde Afbevisningen fyldestgørende og Sammenligningen med Christendommen frugtbar eller ikke, det er en anden Sag; at jeg ønsker det, er ligefrem, men det er ikke Hovedsagen, thi Christendommens Sandhed beroer ikke paa Sligt, og er Christendommen sand, da er Alt, hvad som strider derimod Løgn uden videre Beviis.

Det gjordes da vel neppe Behov, at tage videre Hensyn paa

Profs. Tale om Schelling, men kortelig vil jeg dog, for ei at undlade Noget, ogsaa betragte den.

S. 59-61 søger Prof. at vise, at jeg ved at beskyldte Sch. for Nægtelse af det Ondes Virkelighed, enten har sagt en vitterlig Usandhed, eller begaaet et Misgreb af det plumpeste Slags, thi mener jeg at Sch. nægter det On|A:118des sandselige Virkelighed, da er det Modsatte klart af hans Skrifter, mener jeg, at han nægter dets Fornuftsvirkelighed og tidløse Væren, da fordømmer jeg *den eneste rigtige, med Religjonen overensstemmende Lære* og maae være Manichæer. Hertil maae jeg svare, at jeg, endog i det Sted af Krønikens Gienmæle Prof. har anført, udtrykkelig siger, hvad jeg mener ved virkelig Ondt, nemlig: *Ondt som aldrig kan blive Godt*, og at Sch. nægter dette, maae jo Prof. indrømme. Formodningen om at jeg selv anseer det Onde for blot *timeligt* skal jeg meget frabede mig, hvor kiærlig den end klinger, thi det er ikke min Religjon, ikke Christendommen hvormed den Lære stemmer; Christus siger: Ormen dør ikke og Ilden udslukkes ikke. Hvad Manichæismen angaaer, synes Prof. ei vel underrettet, thi han vilde ellers fundet saamegen Lighed mellem den og Schellings, at han enten havde tiet med Manes eller beraabt sig paa ham og Gnostikerne. Prof. kunde da have sparet sin Uleilighed med at bevise om Sch., at han tillægger det Onde en endelig Virkelighed, thi det har jeg jo aldrig nægtet, og kun en gal Mand kan sige, at der ingen Strid er i Tilværelsen. At Schs *hele* Philosophie erklærer den sandselige Virkelighed for et Skin, er i Øvrigt, som vi veed ikke sandt, thi i Afhandlingen om Friheden gjør han det Modsatte. Jeg vil da kun spørge Prof. om den schellingske Beskrivelse af Dyden, han (S. 62) fremsætter, behager ham, og overlader det til ham selv, |A:119hvad Forestilling han (efter S. 63) vil gjøre sig om min philosophiske Dannelse og Schellings Forhold til de matematiske Mestere. Derimod maae jeg bemærke Profs mærkelige Udladelse (S. 64-66) hvor det heder, “at de høiere Philosopher ere enige i at Endeligheden ikke er den sande Virkelighed, *at det Onde ikke har anden Virkelighed end Endeligheden*, at vi kun deeltage saameget i den sande Virkelighed som vi retteligen efterstræbe det Gode. Skal nu den, siger han, der glæder sig over denne *for Mængden skjulte* Harmonie mellem de bedre blandt de stridende Partier, derfor beskyldes for at antage, at Sandhed og Løgn er Et. I Sandhed; jeg undseer mig ved at forklare saa klare Ord. For dem som behøve en moralsk Commentar over en saadan Misforstands Uforsvarlighed, hjælper det ei at skrive.”

Om blotte Ord vil jeg ikke tvistes med Prof. Mener han kun at det evige Liv er den sande Virkelighed og at det Ondes *Virksomhed* er endelig, da har han vist Ret, men det var ei derom vi talde, Tingen er om der kan være Samfund mellem Lys og Mørke, om det Onde kan være endeligt, kan vorde Godt, hvilket jeg paastaaer er det Samme, som at Løgn kan vorde Sandhed. Da nu Schelling paastaaer

Hint, skulde Prof. dog slet ikke undseet sig ved, at forklare den, som mig synes dunkle Ting, at han ei derved nægter den uendelige Modsigelse |A:120 mellem Sandhed og Løgn. En saadan Forklaring maatte synes saameget mere nødvendig, som jeg i Krønikens Gjenmæle (S. 45-50) temmelig klart har viist, at Sch. maae nægte det evige Fiendskab mellem Sandhed og Løgn, naar det Onde skal være endeligt og blive godt. Den moralske Commentar over min Misforstands Uforsvarlighed gjorde Prof. vel i at gjemme til en anden Gang, thi netop her, hvor han skal forsvare dem imod mig, der undergrave al *sand* Moralitet, var det en egen Sag at tale om min Umoralitet. Ja, hvad skal Man sige om Profs egen Moral, som tillader ham et saadant Forsvar, tillader ham at sige det er ingen Beskyldning, at Man sætter det Gode i samme Forhold til det Onde, som Klart til Dunkelt, Reent til Blandet, Stærkt til Mat, fordi, heder det, dermed vel kun siges, at det Onde *blot er en Negation*, en Fraværelse af det Gode, ligesom Mørke intet andet er end en Lysmangel. Først maae jeg bemærke, at Prof. for at faae mig til at beskyldte Sch. for en Mening han klart har afbeviist, tager sig den lille Frihed, som jeg dog kalder usømmelig, at lade som om *mørkt* og *dunkelt* var eet, da han jo dog nok kiender Forskiellen mellem Lysets bundne Tilstand og bestemt Lysmangel, og desuden paamindtes derom ved de andre halve Modsætninger, Reent og Blandet, Stærk og Mat. At antage et saadant Forhold mellem Godt og Ondt er dog vel lidt galt, dersom ellers Godt og Ondt ere væsenlig forskiellige, thi disse Begreber tilkiendegive |A:121 kun en Modification eller *Gradforskjel*; men at Sch. virkelig antager et saadant Forhold skal Prof. have Ondt ved at nægte; thi Mørket med den indsluttede Livsstraale er dog vel *Dunkelhed*, de ikke ordnede Kræfter er dog vel en *Blanding*, det udtømte Mørke der bliver evig som Lysets Basis, er dog vel *Mathed*. Istedendfor at inklade sig paa Slight eller afbevise en eneste af mine Indvendinger mod Schs Lærdom, griber Prof. et Sted af Krønikens Gjenmæle, som skal bevise min Ondskab. I Forbigaaende kundgiør han sin Forbauselse over det Ord, at Naturphilosophien anseer Frihed og Nødvendighed som uforenelige Modsætninger, hvortil jeg og i Forbigaaende vil svare, at paa anførte Sted (S. 60.) har jeg udtrykkelig sagt, at jeg ved Frihed i denne Sammenhæng forstod *Tilregnelighed*, og at Naturphilosophien nægter den, vover jeg endnu at troe. Men, nu det Forskrækkelige! jeg har sagt: imidlertid maae Naturphilosophien, for at tillyve sig Conseqvents, indrømme en Frihed, som er Nødvendigheden modsat og dog eet med den, og derom har Schelling ogsaa dreiet sig i sin Afhandling om Friheden; men *da jeg ei har læst den*, skal jeg ei kunne sige, om han der, *som venteligt er*, har drevet Formastelsen til det Høieste, antaget et tilregneligt Onde som det Godes Grund, en personlig Djævel, der giennem Tilværelsen skal forædles til en personlig Gud, hvormed han rigtig

nok paastod en *absolut Umulighed*, men dog drev Løgnens Conseqvents saavidt |A:122| muligt, kunde forblinde svage Øine og forlyste alle Djævla.

Jeg gad vel vidst, siger Prof. hvilket Slags Engle det er, der glæde sig over et Menneskes Adfærd, der nærer den kiærlige Formodning om sin Næste, at denne i et Skrift, som han ikke har læst, vel var viist den *største optænkelige Galskab og Ondskab*.

Hertil svarer jeg, at det vel havde været rettere at tie, til jeg selv havde læst Bogen, end, som jeg gjorde fremsætte en Formodning der kun var bygget paa en Recensjon og mine egne Tanker; men at jeg ikke troer at have forsyndet mig mod Sch. ved at tiltroe ham Yttringer der slet ikke vare mere umoralske og atheistiske end dem jeg har seet af ham i snesetal. Synden maatte da bestaae i at tiltroe ham saamegen Blindhed midt i sin Viisdom, men at jeg ikke har forregnet mig synderlig, tør jeg nu, trods Profs Indsigelse paastaae. Prof. indrømmer selv, at Sch. antager en *levende og virksom* Natur i Gud. Vel siger han at den er i en uopløselig harmonisk Forening med den uendelige Forstand, men det er dog aabenbart af hele Afhandlingen, at denne Harmonie er kun et Postulat der først realiseres i den fuldkomne Gud, og igiennem hele Tilværelsen, hvori Gud først bliver virkelig, er den bestemteste Strid imellem hin Natur og Lyset eller Forstanden. Dersom nu Liv og Virksomhed i Strid kræver Personlighed, da maae Naturen være personlig, ja siger ikke Schelling udtrykkelig (S. 460.) at det Onde |A:123| optræder i Striden *med Personlighed*, og fremkalder derved Lyset personligt, og da der nu til Slutning kun bliver een Personlighed, nemlig det Godes, saa er det jo dog det Ondes Personlighed som dertil forædles, den personlige Djævel der bliver til den personlige Gud. quod est demonstrandum.

At Sch. og i denne Afhandling har antaget en Frihed der er Nødvendigheden modsat og dog eet med den, er unægteligt, thi han paastaaer jo at Striden med Lyset er absolut nødvendig til Guddommens Selvaabenbarelse, og at denne Strid dog i det Enkelte er tilregnelig.

Jeg har nu, siger Prof. besvaret de foranførte Grundtvigske Beskyldninger mod Schelling med Grunde, hvorved den *tænkende Læser* vil finde sig tilfredsstillet og hvorimod Beskylderen neppe vil kunne anføre nogen Modgrund, men der gives ogsaa Mennesker, der tage Interesse i denne Strid, uden ret at kunne føle filosofiske Grundes Vægt. En dem noget ubevant Distinction forekommer dem strax at være en Snare, hvori man vil fange christelig Enfoldighed, som ikke enhver indseer at kunne bestaae med et lyst Hoved. For at tilintetgiøre enhver saadan Tvivl, med Hensyn paa den vigtige Gienstand som her forhandles, vil jeg anføre at den christne Kirkes store Lærer *Augustinus* paa det ivrigste har forsvaret den Sætning, at det Onde ingen Virkelighed har.

Dette er dog visselig en characteristisk Tale. Jeg vil skynde mig forbi Profs Triumph over de |A:124| Grunde han ikke har anført og Haab om at al Modgrund var umulig. Jeg vil lade hans christelige Enfoldighed og lyse Hoved staae ved sit Værd, og kun lægge Mærke til den naive Maade, hvorpaa han vil overbevise tvivlende Christne om, at det Onde er *endeligt*, nemlig ved at anføre Steder af Augustin, hvori han nægter det Onde *Selvstændighed*. For det Første skulde Man troe det var Catholiker Prof. talde til, thi hos Lutheranerne pleier Man ikke at mene enhver Tvivl kan tilintetgiøres ved et Sprog af en Kirkefader, om det end var Morten Luther selv, nei dertil hører nok *et klart Sprog af Bibelen i sin rette Sammenhæng*, og det skulde saamænd Prof. ledt op, naar han vilde hos Christne afbevise Jesu Ord: at naar Djævelen taler Løgn, da taler han af *sit Eget*, thi *Sandhed er ikke i ham* og at der er en *evig* Ild beredt til Djævelen og hans Engle. Havde han nu end sin lovlige Undskyldning hvi han her ei vilde have med Bibelen at gjøre, saa maatte han dog forudsee, at jeg og hver Christen vilde svare: Hvem er Augustinus? ere vi døbte til ham, er han korsfæstet for os, er hans Ord Guds Ord? Naar Augustinus udlægger Guds Ord klarlig, da troe vi ham, naar han siger Noget paa sin egen Haand, da prøve vi, naar han siger Noget, som strider mod Bibelen, da forkaste vi.

Jeg kunde da gierne, uden at Prof. derved vandt det mindste, indrømme, at Augustin var ret en aandelig Tvillingsbroder til Schelling, men |A:125| det bevare mig Gud fra, thi det var Løgn. Prof. vil dog vel ikke indbilde os, at Augustin nægtede at Djævelen var Guds afsagde Fiende eller at han og alle Onde skulde lide en *evig* Straf, og hvad vil det da sige, om Augustin ogsaa i en filosoferende Tale om det Ondes Natur forvildedes i Tankerne eller brugte Ord, som Prof. Ørsted kan misbruge, det blev dog lige vist, at de meende hver Sit. Og hvad siger nu Augustin? At Synden ingen *Substans* har, at *Grunden* hvi Villien vender sig fra Gud *er et Intet*, at det ei var noget *substantielt* Ondt Mennesket begiærede, da de begiærede Frugten paa Kundskabens Træ, at Djævelens Affald bestod deri at *han foretrak sig selv*, kun en Engel for den alfuldkomne Skaber. Det er jo altsammen ganske rigtigt, hvad der bevæger til Synd er et Intet, *en tom Indbildning* af sig selv som uafhængig, men er derfor Synden, den onde Villie ikke virkeligt Fiendskab mod Gud, er Det som ligger foran al Tid derfor endeligt og timeligt, kan Andet endes i Tiden end hvad der begynder i den? bliver det Onde godt, fordi det mister Kraften, kan en Aand være endelig? Har Augustinus sagt det?

Nu giver Prof. Ørsted sig da Mine af (S. 69-82) at giendrive min Anklage mod Schelling for Løgnagtighed, Dydsfornægtelse og Gudsfornægtelse, dog uden med eet Ord at inklade sig paa mit Beviis for at det uophævelige Fiendskab |A:126| mellem Sandhed og Løgn gjør hele Identitetssystemet til en stor Løgn.

Han begynder ganske listig med den Paastand, at Skriftet mod Jacobi er *aldeles* uforstaaeligt uden Bekiendtskab med Schellings øvrige Skrifter, thi vil Man troe ham heri, og i den følgende Paastand, at jeg intet af disse har havt i Hovedet, da vindes to Ting, først at Læseren troer jeg ikke har forstaaet Bogen og dernæst at han ikke troer sine egne Øine, naar han læser Ordene, hvorpaa jeg beraaber mig. Nu har jeg fremstillet Schs Lære efter hans Bog om Philosophie og Religjon og efter hans Afhandling om Friheden, og hver agtsom Læser vil da, ved dermed at sammenligne Stederne af Skriftet mod Jacobi og min Tale derom, selv kunne see, om hine Paastande ere sande. De kan vist nok og deraf see, hvorvidt en *Christen* er beføiet til at kalde Lærdommen atheistisk og umoralsk, men da Prof. just opfordrer mig til at bevise, at Sch. nægter en levende, personlig Gud *foran* Tiden og over Tilværelsen, kan jeg jo sagtens tjene ham dermed.

At Brevene over Criticismen og Dogmatismen (Philosophische Schriften (118-200)) ene gaae ud paa at bevise, hvor nødvendigt og vigtigt det er at nægte en virkelig Gud, som han selv forklarer det, *en Gud der virker paa os* (153) det maae jo Prof. vide, og hvorledes tør han da opfordre mig? Dog jeg vil meddele nogle Steder.

|A:127S. 126-127. Dersom det ikke er den absolute Grundaarsag (Causalitet) men kun dens Idee der først skal realiseres i den praktiske Philosophie, troer du da, at denne Grundaarsag vil bie med at virke paa dig, indtil du først heel møisommelig har praktisk realiseret dens Idee? Nei vil du handle frit, da maae du handle *førend der er* en objectiv Gud, thi hvad nytter det, om du ikke troer paa Ham, førend du har handlet, førend du handler og førend du troer, har hans Causalitet tilintetgiort din.

Men, sandt er det, Man maatte skaane den svage Fornuft, thi *svag* er ikke den Fornuft, som ingen objectiv Gud erkier, men den der *vil* erkier en saadan. Fordi I troede, at I ikke kunde handle uden en objectiv Gud og en absolut objectiv Verden, saa maatte Man, for desto lettere at skille jer ved dette *eders Fornufts Legetøi*, kvantsviis beraabe sig paa eders Fornufts svaghed, Man maatte trøste jer med det Løfte at I skulde faae det igien siden, og haabede at inden den Tid havde I lært at handle selv og vare endelig blevne Mænd. Men naar skal dog dette Haab gaae i Opfyldelse?

S. 190-91. I Dogmatismen (Læren om en virkelig, objectiv Gud) er det min Bestemmelse at tilintetgjøre al fri Causalitet i mig, ikke at handle *selv*, men lade den absolute Grundaarsag handle i mig, stedse meer at indknibe min Friheds Grændser for stedse meer at udvide den objective Verdens, kort sagt, den mest uindskrænkede Passi|A:128vitet. Ophæver nu Dogmatismen den theoretiske Modsætning mellem Subject og Object ved den Fordring, at Subjectet (Jegheden) skal i Henseende til Objectet ophøre at være det Modsat, saa bør Criticismen tvertimod ophæve den theoretiske

Philosophies Modsætning ved den practiske Fordring, at det Absolute skal ophøre at være Object for mig. Denne Fordring kan jeg nu kun opfylde ved den uendelige Bestræbelse at realisere det Absolute *i mig selv*, kun ved *uindskrænket* Virksomhed. Men nu ophæver enhver subjectiv Causalitet den modsatte objective, i det jeg bestemmer mig selv efter min egen Villie, bestemmer jeg Objecterne ved en dem fremmed Villie, i det jeg sætter Activitet i mig, sætter jeg Passivitet i Objectet, jo meer subjectiv desto mindre objective. Sætter jeg altsaa Alt i Subjectet, da *nægter jeg netop derved Alt om Objectet*, absolut Causalitet i mig ophæver *for mig* al objective Causalitet *som objective*, i det jeg udvider *min* indkniber jeg den objective Verdens Grændser.

Min Bestemmelse i Criticismen er: Stræben efter uforanderlig Selvhed, ubetinget Frihed, uindskrænket Virksomhed.

S. 195-96. "Det Menneske der har tiltryglet sig en Existens i den oversandselige Verden, bliver i denne Verden Menneskehedens Plageaand, som raser baade mod sig selv og Andre. For Ydmygelserne i hiin skal Herredømmet i denne Verden holde ham skadesløs, og i det han opvaagner |A:129| af hin Verdens Saligheder, vender han tilbage til denne for at gjøre den til et Helvede. Lykkelig maae han skatte sig, om han, ved at vugge sig i hiin Verdens Arme, kan vorde et moralsk *Barn* i denne."

"Det er da af høieste Vigtighed for Philosophien at vække Fornuften af sin Slummer, ved at fremstille de uforanderlige Kaar Dogmatismen byder sine Bekiendere, thi skulde den selv ikke ved dette Middel kunne opvaagne, da er Man i det mindste vis paa at have gjort sit Bedste. Forsøget er saameget lettere som hine Kaar (Alternativer) saasart Man kommer til at gjøre sig selv Regnskab for sin Videns sidste Grunde, staae for enhver philosopherende Fornuft som den simpleste, begribeligste, oprindeligste af alle Modsætninger, thi det er den: Fornuften maae give Slip enten paa en objective Aandeverden, eller paa en subjectiv Personlighed, paa et absolut Object eller paa et absolut Subject, paa Villiens Frihed. Er denne Modsætning engang bestemt fattet, da er det og Fornuftens Interesse paa det Omhyggeligste at vaage over, at ikke moralsk Dovenskab med sine Sophisterier drager et nyt Slør over den, som kan skuffe Menneskeheden. Det er Pligt at opklare det hele Blændværk og vise at ethvert Forsøg paa at gjøre det tækkeligt for Fornuften, kan kun lykkes ved et nyt Blændværk, der holder Fornuften i en bestandig Uvidenhed, og skjuler Afgrunden, hvori Dogmatismen tilsidst, naar |A:130| den kommer til det sidste store Spørgsmaal om Væsen og Uvæsen (Seyn und Nichtseyn) nødvendig maae nedstyrte os."

S. 197-98. "I, som selv troe paa Fornuften, hvi anklage I Fornuften, fordi den ikke kan arbeide paa sin egen Undergang, fordi den ei kan realisere en Idee, hvis Virkelighed vilde forstyrre Alt hvad

I selv møisommeligt nok have opbygget? At de Andre som bestandig have ligget i Uenighed med Fornuften, og hvis Interesse det er at klage over den, at de gjøre det, undrer mig ingenlunde, men at I gjøre det, I der selv love Fornuften som en guddommelig Evne i os, det undrer mig. Hvorledes vil I hævde *eders* Fornuft mod en *høieste* Fornuft, som aabenbar kun levner den indskrænkede, endelige Fornuft den mest absolute Passivitet? Eller, naar I forudsætte Ideen om en objectiv Gud, hvorledes kan I da tale om *Love* som Fornuften skaber af *sig selv*, da dog kun et absolut frit Væsen kan være *sin egen Lov?*”

Nu vil jeg spørge, om Man tydeligere kan kundgiøre sin Atheisme, dersom det er Atheisme at nægte Guds Virkelighed, at *ansee*, erklære den menneskelige Fornuft for det Høieste. Her er ikke Talen om Sætninger, der *lede* til Atheisme, men om en Gudsfor nægtelse, Schelling uden Skye bygger paa den klare Indsigt af hvad det har at betyde at troe paa en virkelig Gud, den Indsigt, at *Selvfor nægtelse* og Forening med Gud da maae være vort Maal, at vor **A:131** høieste, eneste lovlige Virksomhed er at lade Gud handle i os, ei staae Ham imod, ei have anden Villie end Hans. Ikke af theoretiske, men af practiske, umoralske Grunde nægtede da Sch. Gud: fordi han ingen Herre vilde lide, fordi han vilde være sin egen Gud, derfor maatte Gud ikke være til, thi tvende Guder, tvende Uafhængigheder, det indsaae han var en Modsigelse, der ophæver sig selv.

Men, er det maaskee ikke længere Schs Mening? Jeg vil spørge, om han kunde ladet disse Breve trykke i sine philosophiske Skrifter 1809, uden at fralægge sig deres Paastande om Gud, hvis han nu fornægtede dem? Jeg vil spørge om Sch. ikke i disse Breve ved Dogmatisme forstaaer Lærdommen om en virkelig, objectiv Gud, om han siden har erklæret at han mener andet derunder, eller om han ikke lige til Skriftet mod Jacobi og i det erklærer sig bestemt mod Dogmatismen. Jeg vil spørge, om han ikke i Bogen om Philosophie og Religion, naar han (S. 21-23) afhandler Forholdet imellem det Ideale og Reale, udtrykkelig siger, at naar han skal bruge Ordet *Gud*, maae det blot betyde det *Ideale* der svæver over al Realitet, og at Sjælen, naar den beskuer *sig selv* under Evighedens Form beskuer *Gud selv*. Jeg vil spørge om Sch. nogensteds forstaaer andet end noget Idealt ved Gud som A, som det Første, som Gud i Muligheden, og om han ikke aabenbar nedbrød **A:132** sit hele System ved at antage en virkelig, fuldkommen Gud, og neppe skal Prof. Ørsted trøste sig til at gientage sin Beskyldning for Conseqventsmagerie, thi den er dog visselig her til Latter for Enhver, der kiender det Mindste til Naturphilosophien.

Jeg kan da nu forlade de Ørstedeske Indvendinger mod min Beskyldning deels som aldeles usande, deels som blot tilsyneladende, og hver agtsom Læser vil selv mærke om jeg har

misforstaaet Skriftet mod Jacobi, og om ikke min Paastand (anført af Prof. S. 72) er beviist. At Sch. selv (i Afhandlingen om Friheden) bruger Ordet *Forstand* for Intelligents, at han godt kan erklære den *selvstændige Fornuft* for det Høieste uden at antage en virkelig Gud, det har vi seet. At han ved *sin levende* Gud forstaaer Guddommens Liv i Naturen og Mennesket, og reent ud paastaaer at Gud først *vorder* personlig ved Dagenes Ende, det har vi og seet. At en evig, *tidløs Udvikling* er mulig, overlade vi gierne Prof. at mene, og at der kan være *stridende Kræfter* i Gud som ere opløste i en fuldkommen Harmoni (S. 81) indrømme vi neppe, før han kan bevise at Vrede mod Synden og Naade mod dem der sukke under dens Aag, at Styrke og Viisdom fordre hinandens Ophævelse, som Sandhed og Løgn, som *Bejaelse* og *Fornægtelse*, og indtil saalænge lære vi kun heraf, at Prof. ved at forsvare Naturphilosophien, ei, som han vil ind|A:133bilde os (S. 82) forsvare den filosofiske Aand i Almindelighed, men sine egne smukke Meninger. Dette vilde desuden være temmelig klart, thi Prof. vil dog vel ikke sige, at jeg har dømt Socrates og Plato, Leibniz, Kant og Fichte ligesom Schelling og Naturphilosophien; han vil dog vel ikke paastaae, at jeg er den Eneste, der anseer Schellings Lære for umoralsk og atheistisk, han vil dog vel ikke nægte at Jacobi har gjort det Samme, at den ædle Fichte har fordømt den ligesaa stærkt som jeg, at den ei dømmes mildere i hvad vore Læsere kan læse paa dansk i Theologisk Bibliothek (6te Bind), Naturphilosophien maatte altsaa blive den sidste i hvilken Prof. vilde forsvare den filosofiske Aand i *Almindelighed*, dersom ikke denne *besynderlige* Yttring var hans Øiesteen.

Den Vending duede altsaa ikke, men har Prof. maaskee andre Grunde til at ansee mig for Philosophiens Fiende. Det mener han, og søger at bevise det end mere (S. 51-57) af et Sted i Krønikens Gienmæle, hvor jeg siger at Man kun behøver med et enfoldigt Øie at betragte de Høilærde, naar de bevise Guds Tilværelse for at erkiende Muldvarpens grændseløse Overmod i sin hele Vederstyggelighed, thi hvad er dog galere, end naar Krybet teer sig, som om det raadte for enten *dets Skaber* skulde være til eller ikke. Jeg vil ikke spille Tid paa at udvikle hvorledes Prof. forstaaer at slagte Ord, men kun bemærke, at Ingen, som ei vil misforstaae mig, kan antage Ordet *Høilærde* for |A:134andet end Ironie, eller mene, at jeg derunder indbefattede ogsaa dem, der med Troe paa Gud, kun til Løgnens Beskiaemmelse og de Skrøbeliges Styrkelse, stræbde at vise hvor klarlig Gud har aabenbaret sin evige Kraft og Guddom, thi ere ikke netop hine Ord Indledning til en Tale, hvor jeg stræbde at forstærke det ontologiske Beviis for Guds Tilværelse; At Man nu under Beviisførelsen kan tee sig som Man er til, og at Mange, uden at Nødvendigheden laae i Beviset, har *teet sig* som om de raadte for enten deres Skaber skulde være til eller ikke, det veed man, og at det

er vederstyggeligt, vil vist hver kyndig Christen indrømme, om og Prof. vilde nægte det. At der endelig slet ikke behøves konstige Beviser eller dyb Tænksomhed, men kun Sandhedskiærlighed til at vinde Troe paa sin Skaber, det kan Prof. gierne nægte, men Guds Ord bekræfter det (Rom. 1) og enten Prof. tager mig det ilde eller vel op, troer jeg Gud fremfor ham. Min Mening om Philosophie er i Øvrigt snart sagt. At jeg ikke anseer Kiærlighed til Viisdom for noget Ondt, vil Man vel troe, at den er Betingelsen for al sand Viisdom og *levende* Erkiendelse er ogsaa ligefrem, thi Gud er Kiærlighed, og hvo som ikke elsker kiender ikke Gud, og Livet er i Kiærligheden. Men saa vist som nu Ordet Philosophie udtrykker skjønt det Hjertelag der maae være hos den rette Sandhedsforsker, saa vist bør samme Hjertelag findes hos os Alle, og man gjorde da maaskee vel i at bruge et andet **A:135** Ord til Udtryk for den Undersøgelse og Udvikling Fornuften foretager sig, og *Logik* var udentvivl det rette Ord, da det kan udtrykke baade Fornuftens Sysse og dennes Udbytte: *Sandheds Erkiendelse*. Dog Man bruge hvad Ord, Man vil, det er dog ligevist at Sandheds Erkiendelse skal være al Undersøgelses Maal, og at Ingen, som elsker Sandhed kan hade dens Erkiendelse, heller ikke tør vist Nogen beskyldte mig for at have haanet eller befeidet den, hvilket Man dog maatte, naar Man med Ret skulde kunne sige, at jeg havde angrebet den philosophiske Aand i Almindelighed. Dog, kan Man bevise at Alt hvad der har kaldt sig Philosophie har været Tragten efter Sandheds Erkiendelse i Sandheds Kiærlighed, da maae jeg tilstaae at have befeidet Sandheds Erkiendelse, thi mangan *saa kaldt Philosoph* og navnlig Schelling anseer jeg for Løgnens Tjener, og deres Philosophie for Løgn og Vildfarelse; men det er ei gaaet Paulus bedre, naar han (Coll. 2.) taler om en Philosophie der er tom, smigrende Vildfarelse (κενή αρατη) der knytter sig til Mennesketant og Verdens Elementer (στοιχεία του κοσμου) og ei til Christus *som er Sandheden*. Naar nemlig den menneskelige Fornuft betragter *sig selv* som den *rene* Fornuft (λογος) og *Sandheden* selv, og altsaa vil udvikle Sandheden *af sig selv*, da er den Løgnens Tjener, og fornægter Sandheden, og spiller med en falsk Erkiendelse, og en saadan er alt Menneskeværk (παραδοσις των **A:136** ανθρωπων) som udgiver sig for selvstændig Philosophie, en saadan er fremfor alt Naturphilosophien, der ret egentlig stræber at føre os i Triumph κατα τα στοιχεία του κοσμου, der udtrykkelig paastaer at den menneskelige Fornufts *Selverkiendelse* er Guddommens *rene* Erkiendelse og Anskuelse, uagtet al sund Fornuft maae erkiende sin Indskrænkning og Underordning og Feilbarhed, og trods Skriftens klare Ord (1 Cor. 13.) vi erkiende nu stykkeviis, vi see nu giennem Glas i Gaader (δι' εσοπτρου εν αυινυματι) først da, naar det Fuldkomne kommer, (naar vi ere opbyggede til Christi Legeme) skal vi see *Ansigt* til *Ansigt* og erkiende ligesom vi (af Gud) erkiendes. (1

Tim, 6.) Han (Faderen) beboer et utilgiængeligt Lys, intet Menneske seer eller kan see ham (Joh. 1.) Ingen har nogensinde seet Gud, den eenbaarne Søn som er i Faderens Skiød han har forklaret ham. (Math. 11.) Ingen kiender Faderen uden Sønnen og hvem Sønnen det vil aabenbare. (2 Cor. 5.) Saa længe vi ere hjemme i Legemet ere vi Udlændinge fra Herren, thi vi vandre (med Ham kun) ved Troen ikke ved Beskuelsen (ou δια ειδους). Istedensfor altsaa her at udbrede mig over hvad den menneskelige Fornuft er, hvad den kan og skal i Almindelighed, hvorom jeg har sagt Noget i min lille Afhandling om Troe og Fornuft, vil jeg blot sige, hvad den kan og skal hos Christne, som have Sandheden aabenbaret i Guds usvigelige Ord. Den skal først og fremmest erkiende **A:137**det skrevne Ord for Sandhed, og det fornemmelig ved at erkiende dets guddommelige Kraft til at overvinde Verden og avle det evige Livs glade Vished i Hjertet. Dette, og Dommen efter Ordet om hvad der er christelig Lære og christelig Vandel, er Fornuftens Embede hos alle Christne. Men, da Gaverne ere adskillige, og vi skal tjene hinanden dermed, og der ere Nægttere og Spottere, hvis Mund skal tilstoppes, og Skrøbelige i Troen som vi ei maae foragte; saa gives der endnu en anden Fornuftbrug som ei er at laste eller foragte, naar nemlig de, der have annammet Viisdoms og Kundskabs Aand, betragte det Indvortes og Udvortes, og udvikle de Vidnesbyrd om Gud og Hans Sandhed som deri ligge skjulte, og vise hvorledes Fornuften, alt som den voxer i Troens Lydighed, voxer i Sandheds Erkiendelse. Klart maae Man vel kalde det, at en selvstændig eller tvivlende christelig Philosophie er en Uting og Selvmødsigelse, som Christendom uden christen Troe, og at derimod en christelig Logik er en ganske herlig Ting, naar den kun ikke bryster sig, ei spotter den enfoldige Troe som er dens Grundvold og Ledebaand, ei glemmer Kiærligheden som er dens Liv, ei anseer sig for andet end en stykkeviis og ufuldkommen Erkiendelse af den Sandhed vi kun ved Troen kan fatte og kun *i ydmyg Kiærlighed forenes* med til et evigt Liv i Gud. Kundskab affalder, Kiærlighed som Troens Frugt er det eneste som aldrig affalder, og dog er det i Christi **A:138**stenheden kommet saavidt, at christen Troe kan Man spotte, den levende, alraadende Gud kan Man fornægte, og dog hede oplyst, human og liberal, men den Philosophie, den Fornuftens Misbrug som avler og værger Vantroes og Udyds Uhyrer, den maae Ingen antaste, uden at anklages som en Majestætsforbryder mod Sandhed, Oplysning og Menneskehed. Nu, er det Viisdom, at Man kun behøver at døe for at vorde salig, at naar Øiet brister, ere Catilina og den hellige Johannes lige gode, at der er ingen Gud uden Een som Djævlene og Helgene skal enes om at udvikle, at der er intet evigt Liv uden i Samfund med den evige Død; da beholder eders Viisdom, I Høilærde! men Trods om I med den kan overvinde Verden; Trods om I med den kan trøste eet bedrøvet Sind, end sige indaande Frimodighed og Glæde i et eneste

Hjerte som kæmper med Døden! Og, hvad er da eders Viisdom? At sætte sin Mund imod Himlen og lade sin Tunge fare frem paa Jorden, at sige i sit Hjerte der er ingen Gud, at være stolt i Medgang, at bespotte i Pine, og fortvivle paa det Sidste, det kan hver Daare, men at overvinde den Verden som skuffer og omskiftes og som skal forlades, at være frimodig i Trængsel og glad i Bedrøvelse og triumpherende i Døden, det er Livets Konst, den virker Jesu Christi Troe saa godt i den Ulærdeste som i en Salomon og oftest bedre, og denne Troe som beviiste sin Kraft i Aarhundreders Række, den skulde en Christen, **A:139** som føler dens hellige Kraft og Fred i sit Hjerte, ei turde sætte høit over al Verdens Viisdom, i dens Navn skulde han ei turde dømme alle dens Fiender som Guds og Sandheds og Menneskehedens Fiender? Ja, bier til han ikke det tør! da først kan I prise eders Viisdom, hvis I ei glemme den for at bede Bjergene falde over eder og Høiene skjule eder *for Hans Ansigt, som sidder paa Stolen*, paa den Stoel I, som Djævelen af Begyndelsen, vilde røve Ham, den levende Sandhed, Gud Faders Eenbaarne, røve Ham ved afmægtig Løgn, Ham hvis Dommersværd I vilde døve ved en Indifferens.

Om min lille Verdenskrønike.

Et udførligt Forsvar for denne Bog vilde her være paa urette Sted, men da Prof. atter har angrebet den (S. 117-130) foruden andre enkelte Sidestød, og beraabt sig paa Recensionen i Litteraturtidenden, vil jeg dog ei undlade at give de Oplysninger, der lade sig fatte nogenlunde i Korthed.

Ei vil jeg spille Ord paa at besvare den latterlige Bebreidelse, at jeg, som under mange Embedsforretninger og langt fra Bogsamlinger leverede et kort Omrids af de vigtigste Begivenheder, nu, da jeg intet Embede har uden at skrive hvad jeg agter gavnlignst, og lever i Hovedstaden, agter mere udførlig at fremstille Histo**A:140**rien. Beviser den Anke (S. 130) Noget, da maae det være, at Man er i Forlegenhed for at finde Noget at laste, og det Samme bevises ved Anken paa at Perikles forties i en Bog hvor Rørbye ihukkommes, som Man ret kappes om at gjøre til en gruelig Forbrydelse, skiøndt jeg jo selv i Fortalen bad mine Læsere ansee Bogen for en Udsigt over det lutherske Tidsrum med en Indledning om de forrige Tider, og skiøndt Rørbye langt fra at prange i Verdenshistorien, som Man siger, kun nævnes i Forbigaaende i en af *Anhangets Anmærkninger*.

Prof. gjør sig (118) ret lystig over mit foreløbige Svar paa Prof. Møllers Recension, fordi det var kun *foreløbigt*, og mener jeg barede

mig vel for at vedrøre de Feil der lagdes mig til Last, og da mit egenlige Forsvar nu vel ikke udkommer, skal jeg dog vise begge Professorerne, uden i Øvrigt paa nogen Maade at sætte dem i Classe sammen, at jeg ikke frygter for at brænde mig.

Prof. Møller paastod at min Bog røbede tyk historisk Uvidenhed, og Ukyndighed næsten om Alt hvad der ikke stod i Haandbøgerne. Hans Beviser vare følgende:

1. S. 54. Aarstallet 323 som Tiden da Constantin *samlede* Riget skal være en Uvidenheds Feil, dersom det ei er en Trykfeil. Det Sidste er ikke her, som ellers alt for ofte, Tilfældet, men det Første ikke heller, thi jeg |A:141| mener at han havde først Riget *samlet* da Licinius nedlagde Regjeringen.
2. S. 56 har jeg sagt at Arius nægtede Christi Guddom, men Rec. siger det var kun hans Homousie med Faderen, og er det ikke Eet, da har jeg Uret tilligemed den hele christne Kirke fra Kirkemødet i Nicæa af, men historisk Uvidenhed synes det mig ikke at røbe, ei heller kan jeg forstaae, hvorledes Man skulde kunde nægte at Christus var *eet Væsen* med Faderen, og dog tilskrive ham Guddom, uden at antage *to* Guder som er en Selvmodsigelse.
3. S. 57 har jeg kaldt Valentinian en Søn istedenfor en Systersøn af Honorius, og er det ikke en Trykfeil, da er det vist nok en Skrivfeil, som viser at jeg ei trolig copierede en Haandbog, men om den beviser historisk Uvidenhed maae Andre bedømme.
4. S. 59 har jeg sagt at Mahomed borgede meget af vore hellige Skrifter. Prof. paastaaer at Mahomed ei havde læst Skriften, men ligesom han nok veed at herom har ganske lærde Mænd tvistet, maae jeg bemærke, at det ligefuldt bliver vist at Mahomed *borgede* Meget af Skriften.
5. S. 62 har jeg sagt at vore Fædre vanartede alt eftersom Jordlivet blev dem mere kiært og at da blev Sørøverie den giængse Haandtering. Rec. paastaaer at jeg urettelig tiltroer de ældre Nordboer sandere Troe og æd|A:142|lere Gemyt end deres Sønner henimod Haarfagers Dage og derefter; jeg vil derom ikke tvistes stort, men tvivler paa at Prof. kan bevise jeg har Uret, end sige at han skulde kunne regne det Modsatte mellem klare historiske Sandheder, som kun min Uvidenhed fik mig til at modsige.
6. S. 63-64. taler jeg om Benedicts Velgierning mod Europa ved den Munkeorden han oprettede, og da det er første Gang i Bogen jeg nævner Munke, slutter Rec. at jeg ansaae ham for Munkelivets Fader, men foruden det, at Tavshedsbeviser ei due synderlig, veed jo dog Prof. at jeg har taget Attestats ganske hæderlig, og hvor lidt Kirkehistorie dertil end

udfordredes, maae jeg dog vel engang have vidst lidt om Østens Munke, ligesom det ei er svart at giætte, hvi jeg i saa snevert et Omrids ei ændsede dem.

7. S. 79 har jeg sagt at de egenlige korsfarende Folkefærd vare Franskænd, Tydskere og Italienerne, men Rec. paastaaer det er galt, da Italienerne i Begyndelsen vare lunkne, og han altid har fundet, at flere Korsfarere droge ud fra Engelland end fra Italien. Fra hvilke Lande det største Antal Mennesker drog til Palæstina lader sig vist vanskelig afgjøre og derom vil jeg her ikke tvistes, men jeg mener, at den Andeel de adskillige Folkefærd toge i Korstogene, bestemmes bedst ved at betragte Høvdingerne de opstillede, deres |A:143|Deelagtighed i de store Begivenheder, og Togenes Indflydelse paa Landenes Tilstand. Feiler jeg ikke heri, da har jeg ogsaa Ret i hint Udsagn, thi naar Man, som jeg jo har gjort, undtager Richard Løvehiertes Riddertog, er der nok ikke Stort mere at melde om Engellændernes Bedrifter i Palæstina, da derimod ei alene Tancred og Boemund glimre i det *første* Korstog, men Italiens Søstæder spille en særdeles vigtig Rolle i hele Korstiden, og at det var i de tre nævnte Lande, ingenlunde i Engelland, at Korstogene bidroge til at virke store indvortes Forandringer mener jeg er unægteligt, og det Samme troer Heeren i sit Priisskrift om Korstogenes Følger.

Rec. mener ellers at jeg, ved den Andeel jeg indrømmer *Franskændene* i Korstogene, selv har modsagt min Paastand (140) at Christendommen i intet Tidsrum ret har fæstet Rod i *Frankerne*. Jeg vil her lade det staae uafgjort, hvorvidt Franskændenes Deelagtighed i Korstogene i det Hele røbede *grundig* Christendom, og kun bemærke, at i al Fald er her ingen Modsigelse; thi paa sidste Sted taler jeg om Frankerne som det *egenlig frankiske* Folk og adskiller udtrykkelig derfra *Normanners, Gothers, Burgunders* og *Allemanners* Efterkommere. At jeg derimod ved at nævne Frankerigs Deelagtighed i Korstogene mener Lan|A:144|dets Indbyggere i det *Hele* taget, er jo klart, og at det netop var Normanner, Burgunder og Allemanner som udmærkede sig mest i Korstogene er ovenikiøbet nok temmelig vist.

8. S. 87 har jeg sagt at Mogolen Hulaku, der han trængde frem til *Middelhavet* satte det sydlige *Europa* i stor Skræk, og Rec. siger, at er Europa ikke en Trykfeil for: Asien, da er det en historisk Urigtighed. Min Hjemmelsmand var Johannes Müller som (Haandbogen 2den Deel 272) siger bestemt: andengang skialv den *europæiske Christenhed*, og er det nu en Følge af hans historiske Uvidenhed, da skammer jeg mig dog ei ved med ham at have feilet i en Ting der synes saa rimelig.

9. S. 88 skal jeg have sagt at Schweitserne allerede ved Frihedens Erhvervelse mistede deres Sæders Reenhed, hvilket skal være saameget større Galskab, som Man endnu for *faae Decennier* siden beundrede deres Sæders ufordærvede Reenhed. Det Første har jeg nu aldrig sagt, som Enhver ved Eftersyn kan overbevise sig om, men vist nok har jeg sagt, at da Alpehyrden forlod sine Bjerge og købde Guld for sit Blod i fremmede Krige, og førde med Guldet Overdaad og fremmede Sæder tilbage, da var det Tegn til Vanartning og blev Kilden til større. Hvo som har læst Schweitseren Johan Müllers Historie om sit Fædreland, veed at han havde samme Troe, og er visselig ei iblandt Vidnerne om de ufordærvede Sæders Reenhed for *faae Decennier* siden, og jeg er vel at undskylde, om jeg troer ham bedre, end flakkende Lovtalere, der tit havde egne Begreber om Sæders Reenhed, tit ei vidste Beskeed og bleve i bedste Fald bestukne ved at sammenligne Schweitserne med Engellændere eller Franskmand, i Forhold til hvem de vist nok kunde berømmes for rene Sæder, uden at have dem.
10. S. 98 har jeg sagt at Dominikaner og Fransiskaner vare deri forskellige fra de forrige Munke, at de ikke skulde indelukke sig i Klostrene, men vandre omkring, tigge deres Føde og prædike for menig Mand. Rec. siger det er Feil, da det kun var Dominikanerne, som havde denne Bestemmelse, og kaldtes derfor Prædikemunke, men det er derfor lige vist, at de graae Brødre prædikede og tiggede om Kap med de sorte, en Ting Man mindst skulde vente nægtet i Dannemark, hvor Fransiskanerne en lang Tid raadte hardtad for alle Prædikestole.
11. S. 126 har jeg sagt at Carl den Femte maatte i *Freden* til Passau 1552 tilstaae Protestanterne fri Religjonsøvelse, og Rec. siger at det er en Sammenblanding af Fordraget til Passau 1552 og *Freden* til Augsburg 1555. Han har for saavidt Ret, at Stilstanden i Passau ei var en *formelig* Fred, men jeg kan ikke godt fordrage det udanske Ord: *Fordrag*, og da det var denne Stilstand der endte Krigen og bestemte Fredens Vilkaar, betænkde jeg mig ei paa at kalde den Fred, og kunde derved ei forvilde, naar jeg anførde det rette Aarstal. Imidlertid giver min Tale rigtig nok Anledning til at troe Stilstanden i Passau sluttet *efter* Morizes Død, og det er mig selv et Tegn paa at jeg maae have forhusket mig.
12. S. 157 har jeg sagt, at Sverrig ved den vestphalske Fred maatte lade sig nøie med et Stykke af Pommern. Rec. bemærker at Svenskerne ogsaa fik Rygen &c., hvori han har Ret, og altsaa ere mine Udtryk ikke bestemte, men at Uvidenhed var Skyld deri kan jeg ei ret forestille mig, især da jeg veed, at Kals

Historie staaer mig endnu temmelig levende i Hukommelse.

13. S. 147. har jeg sagt at Cardinal Ximenes *oprettede* Inquisitionen, Rec. vil at det skal hede *sanctionerede*, men, naar vi endelig skal kløve Ord, da bør det hede: gav den sin *spanske Kappe*.
14. S. 149 har jeg sagt, at der Don Juan havde ved Lepante ødelagt den tyrkiske Flaade, var Spaniens *Sømagt* forbi. Rec. modsiger det og peger paa Philips uovervindelige Flaade, men det er kun en Misforstand, hvortil Tvetydigheden af Ordet *Sømagt* |A:147(her Søherredømme) vel har givet Anledning.
15. S. 180 har jeg sagt, at Ludvig *maatte* i den Rysvickske Fred tilbagegive endeel af sit Rov. Rec. laster Udtrykket: *maatte*, men jeg mener, at naar det ikke var Dumhed eller Ædelmod, som bevægede Ludvig, da var ogsaa en *Tvang* tilstæde, og enten det nu var Fiendernes Vaaben eller Pengemangel eller ny Planer, eller, som jeg mener, Alt tilhobe, der tvang ham, saa *maatte* han jo dog gjøre *hvad han nødig vilde*.
16. Samme Side har jeg sagt: forgiæves ydmygede Ludvig sig til at bede om Fred, og Udsigterne vare mørke, da Døden ved at bortrive Leopold og hans ældste Søn Joseph, kom ham til Hjælp. Rec. mener det er reent galt, fordi Ludvig først bad om Fred *efter* Leopolds Død og jeg skal ikke nægte, at Perioden kunde været heldigere bygget, men det synes mig ogsaa er Alt, skiøndt det ogsaa gierne kan være jeg ikke huskede at det var *efter* Leopolds Død Ludvig bad om Fred, hvilket vel ei siger stort, da Slaget ved Hochstædt dog stod *før* hans Død.
17. S. 152 har jeg sagt: med Adelen fra *Skaane og Øerne* var det snart forbi, Mængden var gierrig og ræd, og den giæve Holger Rosenkrands var *vel* den Sidste, som med |A:148grundig Lærdom forenede sand Christendom og Dygtighed i Rigens Bestilling. Rec. paastaaer at Holger var ei den sidste *danske* Adelsmand som fortjener denne Roes, men jeg talde jo ei heller om den *hele danske* Adel, og mit *vel* er jo ingen afgjort Sag. At jeg imidlertid skulde have modsagt mig selv ved Rosen over Frederik Danneskjold, kan jeg ikke indrømme, thi Danneskjold hørde nok ei til den danske Adel, uden forsaavidt Kongen er Adel.
18. S. 153 Jeg har sagt, at Christian den Fjerde kun i sin Christendom lod sig sige. Rec. siger det er galt, men anfører intet Exempel paa enten at Christian lod sige i verdslige Ting, eller trodsede i sin Christendom, thi Exorcisme er ikke Christendom. At Man imidlertid vel kan finde Undtagelser, troer jeg gierne, men med Ord at træffe paa et Haar er ikke heller saa lige, som det *maatte* være, dersom slige Anker mod min Bog skulde være beføiede.

19. S. S. Jeg har sagt at Christian knap tænkte paa at bryde Balken mellem Adel og Borger, og Ordene lod sig til Nød forsvare, men det er sandt, jeg vidste ikke at han tænkte derpaa.
20. S. 84 har jeg ikke nævnet Norges gamle Love og deraf slutter Rec. at jeg ikke vidste de vare til, da jeg ellers, mener han, ligesaavel maatte nævnet dem som de danske. Hertil **A:149** kan jeg kun svare, at troer Rec. jeg ei havde læst Heimskringle eller læst den uden at agte paa Gulaa og Froste, da faaer han troe det, men høit skulde han dog ikke sige det. At det havde været ganske rigtigt at nævne Norges Love, nægter jeg dermed ingenlunde.
21. S. 241 har jeg sagt at Høiskolen i Goettingen var i alle Maader den Halliskes *Datter*, og Rec. troer det Modsatte er beviist derved, at Pietismen aldrig fandt Indgang i Goettingen, og at David Michaelis var den eneste Hallenser som kom did. Om det Sidste er saa ganske rigtigt, husker jeg nu ikke, at Udtrykket *Datter* kunde volde Misforstand er vel muligt, skøndt den umiddelbar følgende Beskrivelse noksom viser at jeg ikke ansaae Goettingen for en *pietistisk* Høiskole, men hvad jeg meende med *Datter* er rigtig nok ikke afbeviist; thi dermed meende jeg, deels at Høiskolen i Goettingen havde den i Halle *indvortes* at takke for sin Fødsel og sit Liv, og at den var som en Datter der aflægger Moderens Guds frygt, men holder dog paa hendes Orden, Flittighed og Ærbarhed. Brevis esse laboro obscurus fio, sagde jeg selv i min Fortale og her er vel et af Vidnesbyrdene, men neppe føres det passelig i Triumph som et Vidnesbyrd om min historiske Vankundighed.
22. S. 239 har jeg sagt: mærkeligt er det, at Storbritannien ei har fostret een Mand, **A:150** som har havt synderlig *Indsigt* i Verdenshistorien. Anseer nu Rec. Kundskab og *Indsigt* for eenstyldige Ord, da maatte jeg synes ham at snakke i Taaget, men det gjør jeg ikke. Ved *Indsigt* i Historien forstaaer jeg Syn for Begivenhedernes *indvortes Sammenhæng*, og at Gibbon nu ei havde Synderligt og Forfatterne af den tykke Verdenshistorie slet Intet af Sligt, det vover jeg end at troe, til jeg overbevises om det Modsatte. Valther Raleigh blev jeg rigtig nok bange for, da jeg sandt at sige ikke vidste, der var en saadan Historieskriver til, og Rec. saa bestemt paastod, at havde jeg kiendt ham, da maatte *netop jeg* have tillagt ham megen *Indsigt* i Verdenshistorien. Imidlertid undrede det mig dog, at en Mand, hvem Eichhorn ei engang nævner, skulde have skrevet en mærkelig Historie, og da jeg nu tog Bogen i Øiesyn, saa jeg en Bog fra det syttende Aarhundrede om Begivenhederne, jeg troer *til* Alexander den Store, der vel,

som hver historisk Bog dengang var nødt til, tog stedse Hensyn paa Bibelen, men var saare langt fra at udmærke sig ved skarpt eller klart Syn. Imidlertid er det ligefrem, at denne Historie er langt fra at være den eneste engelske jeg ikke har læst, og det faaer da komme derpaa an om jeg har sluttet ret eller feil fra det |A:151|Bekjendte til det Ubekjendte, men Recs Paastand gjør ikke Sagen klar.

23. S. 317 har jeg kaldt Erik Pontoppidan den yngre en Fyenboe, skiøndt han, som Rec. meget rigtig bemærker, var født i Jylland. Desaarsag har Rec. gjort den sindrige Conjectur, at jeg ved at slaae op i Vorms Lexikon, har stødt paa gamle Erik fra Fyen, og saa tænkt det var min Mand; men det er saa en egen Sag med den Conjectural-Critik, den er, med de Herrer Exegeters og Philologers Tilladelse, en smule mislig, stundom som her, ubillig tillige. Hvis denne Conjectur som saamange andre om min Uvidenhed ei netop havde sin Grund i den slemme Mistanke, at jeg skulde have skrevet min Bog ligesaa flygtig som Rec. har bedømt den, da vilde jeg sige, at Rec. maatte dog betænkt, at til en saadan Feiltagelse hørde en Udgave af Vorms Lexikon, hvor den Yngres Skrifter stod under den Ældres Navn. Nu vil jeg derimod kun bemærke, at jeg, i Saga har talt om Unge Erik som en Jyde, der havde gaaet i Aarhus Skole og maae altsaa ventelig have vidst det, og sige hvorfor jeg alligevel i Krøniken kaldte ham en Fyenboe; fordi det nemlig ei er mig saameget om en Mands Fødested, som om hans Herkomst at gjøre, og Pontoppidanerne just er en saa ægte gammel fyensk Slægt.

|A:152|Her er da Listen paa de Bommerter, som Rec. meende berettigede ham til at ansee mig for en Pebling imod sig i historisk Kundskab, det er de Beviser paa min Vankundighed to Professorer føre i Triumph. Visselig, var det, som jeg dog ingenlunde tør paastaae, de eneste eller og kun de største Vildelser i Fortællingen, da kunde Bogen i denne Henseende udholde Sammenligning med de største historiske Mesterværker. Det er hardtad en Skam at opholde Læseren længer med saadanne Ubetydeligheder, men maaskee kunne nogle Vink til at skielne mellem det mere og mindre Vigtige i Historien, dog ei være for Alle overflødige, og dem vil jeg da give.

At Muhamed sammensatte sin Lærdom af jødiske og christelige Sætninger, blandede med hans egne Drømme, det er *vigtigt*, men om han kjendte vore hellige Skrifter af Læsning eller Sagn, siger i *Verdens* Historie ikke stort.

At Mogolerne, der de seierrige nærmede sig Christenheden, standsedes ved de Mameluker, der vare de *Christnes arrigste Fiender*, det er mærkeligt, men om de Christne mærkede Faren og

takkede for Frelsen, det er mest deres Sag.

At Carl den Femte med sit Anslag mod Protestanterne strandede i Havnen, og kuedes ved sin egen Yndling, det er mærkeligt, men om Carl i Passau eller Augsburg fuldelig opgav sin Plan, det er Smaaating.

IA:153 At med Benedict de Munkeordener begyndte, som i 1000 Aar vare Christendommens Barometer i Vesten, som udbredte og opholdt den hos de gothiske Stammer, hvorfra den renses udgik ved Munken Luther til Velsignelse for Menigheden, det er mærkeligt, men at der forhen i Østen vare Munke af et ganske andet Slags, hvis navnkundigste Bedrift var at forstyrre Kirkens Fred, det er i *Verdens Historie* en Smaaating.

At Spanien der forhen slugde Strømmen, som vilde henskyllende Christi Kirke, siden stod som en Bølgemur mod Strømmen fra samme Kant og hindredes dog selv fra at oversvømme Europa, det er mærkeligt, men om to eller tyve Aar henrandt mellem den glimrende Seier og det gruelige Tab, det er Smaaating.

At den fjortende Ludvig saa uformodenlig standsedes paa Triumphtoget og maatte, efterat have foreskrevet Europa Love, selv bede om Fred, og at Østerrig dog hindredes fra at blive baade *Ørn* og *Løve*, det er mærkeligt, men om Ordene som udtrykke dette ere de bedst valgte, og hvilket Aar af et Decennium Ludvig bad om Fred, det er en Smaaating.

At de *gamle* Adelslægter, som i Middelalderen vare Landenes Skjoldblomster, i den første Deel af det lutherske Tidsrum henvisnede, det er mærkeligt, men hvilken Adelsmand, der i et givet Land var den sidste fuldbaarne Rose i Krandsen, det er Smaaating.

IA:154 At Norge kan fremvise en Række af herlige Digte, to saadanne Kongespeile som det der kaldes saa og Snorros hardtad mageløse Krønike, foruden Sagaflokken, det er mærkeligt, thi det, ikke Lovene *udmærker* Norge fra Dannemark og Sverrig, hvis Love vel vare fuldt saa gode; men at Dannemark fra samme Alder som Saxos *latinske* Historie har Love paa et godt dansk Tungemaal, det maae anmærkes, thi det giætter Man sig ikke til.

Saaledes har jeg da belyst en Side af den, efter Prof. Ørsteds Mening, med Flid og Sagkundskab (hvorfor ikke Grundighed og Upartiskhed?) udarbejdede Recensjon, som har sparet Prof. en Umage han ogsaa godt kan behøve for at bevise at jeg er en Folkeforvirrer, og Naturphilosophien Sandhed. Molbechs Arbejde (jeg vilde sige Møie) med samt den skønne (hvorfor ikke *sande*?) Afhandling om Religiøsitetens Tilstand i Engelland vil jeg lade ligge, ligesom han lod Krønikens Gienmæle *staae* ved sit Værd, fordi han ikke kunde nedrive det.

Hvad nu Prof. Ørsteds Paastand om min Krønike i Almindelighed angaaer, at den er en giftig Vanskabning, som ei fortjener at lignedes ved vore andre Udtog af Verdenshistorien i *Konst*

&c. (S. 130) da vil jeg kun derom sige: om Smag og Behag kan Man ikke disputere, og om det end lod sig bevise, at vi havde mange slettere Udtog og kanskee slet intet bedre, var det ingen Konst for Prof. at snoe sig fra sine Ord, thi han |A:155 behøvede blot at sige, som sandt kan være, at han kiendte dem ikke. Hvis Efterverdenen finder det Umagen værd at ihukomme min Bog og Profs Dom, vil den vel mest upartisk afgjøre Spørgsmaalet, og den skal i det mindste ikke sige, at jeg med den Bog har beilet til Roes og Bifald eller bøiet mig for min Tids Afguder, eller smigret noget Partie eller nogen Mand, og det tør jeg sige er, hvad den ei vil sige om mange af Nutidens korte eller lange Verdenshistorier. Man vil vist og da forundre sig over at i en Tidsalder, da hardtad ingen Boglærd vilde indrømme at Guds Ord skulde forstaaes ordret, Man dog forlangde af et syndigt Menneske at *alle hans Ord* skulde kunne udholde den strængeste Prøvelse. Man vil spørge om det da aldeles var glemmt, at det er kun den *fuldkomne* Mand, der ei støder an i sin Tale, eller om jeg maaskee vandrede som den eneste Synder blandt en fuldkommen Slægt.

Jeg vil da gaae over til Ankerne paa enkelte Udladelser i Krøniken og kortelig giennemgaae dem.

I Krøniken (S. 282) har jeg sagt at hvor Chemie, Astronomie og Mathematik *ret blomstre*, behøves intet andet Vidnesbyrd om at det aandelige Træ er sin Udgang nær. Jeg har end videre sagt, at disse Kundskabsgrene endnu længere end Ordgranskning og Sagakyndighed, *forlyste vantroe Sjæle*, ei allene for Nyttens Skyld i det daglige Liv, men ogsaa fordi de lede snarere fra end til Religionen, da Legemernes Opløsning i deres usynlige Bestanddele bestyrker i Indbild|A:156 ningen, at Mennesket er kun et Legeme, der opløses ved Døden; Klogskaben paa Himmellegemernes Gang og Opdagelsen af store Phænomeners *nærmeste* Aarsager hjælper til at glemme Gud, og i Matematikens indholdsløse Uendelighed opdager Man et kiærkomment Billede af Sjælen med dens uendelige Fremhigen og fries fra Forestillingen om en Evighed, som forfærder alle Guds Uvenner. Jeg siger endelig, at naar man indseer, hvor nær beslægtet Sjælen i denne Kundskabskreds, Mathematiken, med sin ideeløse Tydelighed og anmassede Selvstændighed maae være med den menneskelige Forstand, naar denne stadfæster sig i hovmodig Vantro, da forstaaer Man, *hvor* meget Sandt der er i den Paastand, at Christendommen er Videnskaberne i Veien, og kan tillige kaste et mærkeligt Blik paa deres Stamtavle. Endeel af disse Kundskaber kan længe bevares igiennem Brugen, men den videnskabelige Syslen dermed holder snart op af sig selv, thi *selvstændig* kan Sjælen ikke være, og naar den formastelig prøver derpaa, bliver den flux Legemets Træl.

Over denne Tale udbredte og forivrede den physiske Professor sig i Recensjonen Lin. 426-561. Han tilstod at et ensidigt Studium af

hine Videnskaber havde vildledt Mange, men at det var Tilfældet med ethvert ensidigt Studium, og at det ikke laae i deres Natur at lede fra Gud, men at de tvertimod rettelig dyrkede maatte lede til Ham. Han nægter at det har været en almindelig Paastand i vor Tidsalder at Christendommen |A:157er Videnskaberne i Veien, men paastaaer at jeg indbilder den blinde Hob, at Videnskabernes Dyrkere hade Religjonen, han opkalder alle Venner af Sandhed og ægte Guds frygt til at stride imod mig og raaber: see I ikke det Baal gienreise sig, hvorpaa Vanini brændte? see I ikke det Fængsel paa nye optaarne sig, hvori Galilæi vansmægtede? Herpaa svarede jeg i min Tale mod den falske Prophet (S. 40-47) og viisde, at jeg ikke har sagt hvad Prof. bestreed, at hine Videnskaber i Følge deres Natur ledte fra Religjonen, men kun at de længst forlystede vantroe Sjæle og hjalp dem til at bestride Religjonen og glemme Gud. Jeg henvisde til Anmærkningen S. 386, hvor jeg havde vedkiendt mig den Vished at Alt, naar det rettelig kiendtes, maatte sees som *Guds Værk*, og kunde altsaa ei antage, at nogen Stræben efter Tingenes sande Erkiendelse ledte fra Gud, men jeg gjentog min Paastand at hine Videnskaber ere mere end de historiske Videnskaber skikkede til at forlyste dem der ønske at glemme Gud, og meende det var allerede klart deraf, at Ingen endnu havde fundet Forbindelsen mellem Religion og Mathematik: hine Videnskabers *Sjæl*. Jeg mindede om, hvilket Galskab det var at nægte, hvad der var saa vitterligt om vor Tidsalder, at den hardtad enstemmig havde paastaaet, at al positiv Religjon var Videnskaberne og Bibeltroen især de physiske i Veien, og jeg erklærede, at da Rec. havde paastaaet om den Christendom jeg prædikar, at den laae i Strid med Videnskaberne, skulde han selv |A:158være den, der sigtede Christendom som Videnskabernes Fiende, indtil han beviisde at min Christendom var uægte. Jeg viisde, hvor latterligt det var at anklage mig for Had til Videnskaberne, som jeg dyrkede fra min Ungdom af, og at sige jeg indbildte den blinde Hob at Videnskabernes Dyrkere hadede Religjonen, da jeg dermed jo anklagede mig selv tillige. Jeg erklærede det for et Nidingsværk at ville indbilde Folket, at jeg førde Mord og Brand i mit Skjold, og jeg gjentog min Paastand, at naar Videnskaberne vil være *selvstændige* da er Christendommen dem, ligesom de den i Veien.

Herpaa svarer nu Prof., mærkeligt nok, skiøndt ikke underligt, paa *to forskiellige* Steder. S. 82-89 og 137.

Han begynder med spottende at indrømme min Paastand om de physiske Videnskabers Virkning paa de vantroe Sjæle og en ligedan Tilstaaelse af, at jeg har erklæret al sand Videnskabelighed for Skridt til Guds Erkiendelse, og Meningen om Videnskabernes Dyrkelse som noget Uchristeligt, for Sværmerie. Sigtens mener Prof. at den spottende Tone skal hindre Læserne fra at see, at han her har maattet indrømme det Vigtigste, nemlig, at jeg, langt fra at

prædike Had til Videnskaberne eller paastaae, at de i deres Grund ere ugudelige, netop lærer det Modsatte, men jeg er vis paa at ingen Læser, som har Sandhed kiær, lader sig saa let forblinde. Jeg er vis paa at enhver saadan Læser **A:159**seer, at er det sandt, da er ogsaa Profs Beskyldning falsk, da er det et Nidingsværk at ville indbilde Folket, at jeg Prædiker Had til Videnskaberne og lægger an paa at tænde Baal og mure Fængsler til deres Dyrkere. Imidlertid regner dog Prof. paa, at hans Læsere have glemt hans Tilstaaelse, inden de naae S. 137, thi der gientager han Beskyldningen at jeg med Iver stræber at indbilde det lettroende Læserfolk, at Videnskabernes Dyrkere hade Religion og Sandhed, og at denne Iver om den fik Lov til ustandset at virke, omsider vilde gienopreise de Baal og de Fængsler, kort paa ny opvække de Forfølgelser, hvormed Man har beskæmmet Kirken og undertrykt Videnskaberne.

En saadan Adfærd dømmer sig selv, jeg vil derfor ikke spilde et Ord paa at male den med sine rette Farver, men kun henvise til Talen om den falske Prophet S. 43-47 og vende tilbage til Profs ny Udvikling af Videnskabernes Forhold til Religionen. Han paastaaer at det ikke var hans Skyld, om han misforstod Stedet i Krøniken som om jeg havde sagt at det laae i de physiske Videnskabers Natur at lede fra Gud og at der var meget Sandt i den Paastand at Christendommen var Videnskaberne i Veien og han pukker paa den Tone, der siger det Modsatte. Da Prof. her, ventelig med Flid udtrykker sig særdeles dunkelt vil jeg oplyse Tingen. I Recensjonen stod ikke som i Bogen: Man kan see *hvor* meget Sandt der er i den almindelige Paastand &c., men: *hvormedet* **A:160**Sandt, hvorved Stedet fik en Mening, som Prof. ønskede. Jeg anmærkede denne Feil i mit Forsvar S. 42, lod det staae uafgiort om Texten var forvansket med Villie eller ikke, men bemærkede, at først i sin Forvanskning sagde den, hvad Prof. vilde have den til at sige. I det ny Aftryk af Recensjonen har han restitueret Texten, men vil, nu med de henkastede Ord: selv *Tonen*, som Man her lykkeligviis kan bringe for Retten, troer jeg, taler for min Forklaringsmaade, indbilde sine Læsere, at han netop har bygget paa den rette Text, som ei var i hans Recensjon, og som netop vidner imod ham. Til Overflod vil jeg i Henseende til hin Tales rette Mening endnu bemærke, at Slutningen paa det kraftigste vidner om at jeg ikke troede nogen Videnskab i sin Grund var Religionen fiendsk; thi ligesom jeg i Begyndelsen har sagt, at de physiske og matematiske Videnskabers Herredømme i Frankerige forkyndte, at det aandelige Træ var sin Udgang nær, saaledes angiver jeg til Slutning Grunden hvorfor, fordi nemlig Sjælen, naar den vil være selvstændig, flux vorder Legemets Træl, hvorved al egenlig *videnskabelig* Syssel maae ophøre, om end adskillige Kundskaber bevares og forplantes for Nyttens Skyld i det daglige Liv. Var det nu *min* Mening at det laae i de physiske og matematiske Videnskabers *Natur* at lede fra

Religjonen, og at Christendommen var dem og al Videnskabelighed i Veien, da maatte det jo ogsaa være min Mening, at Videnskaberne ret maatte trives |A:161| og blomstre, naar de fik Christendommen af Veien, men nu paastaer jeg netop det Modsatte, og maae da enten have gjort mig skyldig i den groveste Selvmodsigelse, eller ganske alvorlig mene at hvor fiendlige end Videnskaberne i en vantroe Tid staae mod Troe og Christendom, er den dog deres Livs Aand, som de ei kan foragte eller bekjæmpe uden at grave deres egen Grav. Visselig, Efterverdenen vil have ondt ved at troe, at høilærde Mænd kunde udraabe en Mand for Had til Videnskaberne og Antagelse af et i deres Natur grundet Fiendskab mellem dem og Religjonen, som, ligefra han greb Pennen, umagede sig for at vise den nøie og nødvendige Forbindelse mellem Troe og Videnskab, at udraabe en Bog derfor, som i sin Fortale (XI-XVI) bestemt angiver det som sin Agt, giennem Historien at gjøre opmærksom paa hin Forbindelse, og som fra Begyndelsen til Enden aldrig taber denne Forbindelse af Sigte, ja som aldrig kunde blevet til, hvis ei dens Forfatter havde følt sig levende giennemtrængt af denne Forbindelses Vished og Nødvendighed. Dog, gid dette var det største Beviis paa deres Blindhed som sige: *vi see!* Da sagde det ei stort, om mine Bestræbelser miskiendtes, da kunde jeg rolig vandre, som det er min Lyst, i forbigangne Dage i Beskuelsen af Herrens underfulde Gierninger og de hensovne Herliges Levnet, sjunge med den Røst mig skiænkedes, |A:162| udsige hvorledes jeg hørde Dage tale med Dage om deres Herre, og rolig overlade det til dem der sysle, naar vi hvile, at dømme upartisk om min Færd, min Tale og Sang, adskille det Falske og tilegne sig det Sande; thi hvad vil det i Grunden sige, om jeg saa dybt eller ikke i Tidernes Speil, naar jeg dog saa Ham deri, som opfylder det Dybe og Høie, hvad vilde det sige, om jeg slog som Lærken eller kvidrede som Spurven i Morgenrøden, naar jeg dog lovede Herren og priste Hans Miskundhed med den Tunge Han gav mig, flagrede mod Himlen med de Vinger jeg havde. Ja, hvem tør vove at nægte, at hvis min Levetid var indfaldet hundrede Aar tilbage i Tiden, medens Man vedkiendte sig Troe paa Guds Ord og Had til dets Fiender, at da min Beskuelse af Tiderne og Sang om de Hensovne maatte avlet mig ligesaamegen Ære og Roes, som de nu føde mig Dadel, Vanære og Bitterhed. Dog, det er Godt hvad Herren vilde, det er lettere, naar Man er Christen, at bære Had, Vanære og Spot, end Roes og Hæder; Gud vilde, at jeg skulde leve i en vantroe Alder og vidne uforfærdet om Ham og Hans Ord, uden at see til Høire eller Venstre, uden at krympe mig ved det Verden kalder den høieste Ulykke, uden at skye Strid mod Sandheds Fiender, om saa end den ganske Verden fradømde mig, hvad der ene kan drive mig i Strid mod en Verden, hvis hørøstede Priis jeg kunde vinde blot ved at lade den uanfægtet, hvad der |A:163| ene kan skiænke mig Mod og Trøst i den, som det jo dog synes, tunge, farlige og enlige Stilling,

der blev min Lod, uhyklet Tillid til den ene mægtige Aandernes Fader og Hans Eenbaarne, uskrømtet Troe paa Hans Sandheds det vældige Ord, Kiærlighed til Ham og min Næste.

Jeg vil ikke prale, eller tillyve mig en Kraft jeg ikke eier, en saadan Dom over mig som en hjerteløs Hykler, en snedig Bedrager, et hovmodigt, ukiærligt Menneske, en saadan Dom, hvormed Professor Ørsted begyndte sit uværdige Angreb paa mig, hvormed han ender Bogen mod den store Anklager, den er mig tung at bære, thi jeg veed, at den troes af mange, som ei kan nægte at hans øvrige Beskyldninger ere falske, og det Modsatte lader sig ei med Ord bevise, jeg kan ei udrive mit Hjerte og kaste det iblandt mit Folk, og skiøndt jeg udøser det i Toner som maae finde Gienlyd i hvert elskende Hjerte, saa vil du jo dog ikke troe, at det slog oprigtigt og varmt i min Barm for Sandhed og Ret, for mine vildfarende, som for mine troende Brødre. Jeg var intet skrøbeligt Menneske, dersom en saadan Byrde ikke mangengang tyngede paa min Skulder, dersom ei saadanne Pile saarede mit Hjerte, og det vil jeg ikke skjule, det vil jeg bekjende frit og aabenbart, men det er mit Haab til Gud, et Haab som ei heller haver svigtet Hans sande Tjenere nogensinde, at Han fremdeles vil forlene mig det Troens Skjold som udslukker alle den Ondes gloende Pile, den Fred, som Verden |A:164|ikke kan give, og den Trøst, at engang, om end maaskee ei før jeg er blevet til Støv, hvoraf jeg er tagen, og min Sjæl har fundet Hvile i Frelserens Bolig, engang skal dog det Folk, af hvis Æt jeg er oprunden, og i hvis Midte jeg taledede, engang skal de dog erkiende, at jeg elskede Sandhed og dem, at jeg stræbde at forsage Alt, hvad et skrøbeligt Menneske ved Guds Naade kan, for at tale uforfalsket Sandhed, for at kalde dem tilbage fra den Afgrund paa hvis Rand de ravede, tilbage til Gud og vor Herres Jesu Christi hellige Troe, som ene kan skiænke Fred i Liv og Død, Salighed i Guds evige Rige.

Og saa, i Herrens Navn! lad dem spotte og bagtale, fnyse og forbande, naar kun Herren velsigner! Jeg skal ved hans Bistand vist udholde Kampen, ei segne under Byrden, ei forfærdes til Mistrøstelse, ei lade mig rokke et Haarsbred fra hvad jeg veed er Sandheds Vei, ei lade mig forføre til at nægte, hvor jeg har feilet, ei lade mig kyse til at troe, at fordi jeg er et feilende Menneske, skal jeg tie, skiøndt de andre som tale, ei ere fuldkomnere end jeg, og fare for det Meste vild i de Ting, hvor det er vigtigst at fare vel, og hvor jeg veed den rette Vei, som er Jesus Christus, thi Han er Sandheden, Veien og Livet, og der kommer ingen til Faderen uden ved Ham. (Joh. 14) See, derfor gientager jeg og uden Frygt min Paastand, at al Videnskabelighed som vil være *selv*|A:165|*stændig*, er uchristelig og ugudelig, og herved kommer jeg da igjen til Profs Tale S. 83-89.

Prof. søger her at indbilde sine Læsere, at det er en daarlig Paastand at Videnskaberne ikke maae være *selvstændige*, men skal være *afhængige* af Religjonen, men Christne overtaler han vist

neppe, og det er let at vise, hvad det er for en Sammenblanding, der for svage Øine giver hans Paastand Skin af Sandhed. At Videnskaberne bør være afhængige af Religjonen det mener jeg er klart, thi det er jo dog Religjonen der skal lære os Menneskets Vilkaar og Bestemmelse og Veien til at naae den, det er jo ogsaa den der skal styre alle vore Attraer, Tanker og Gierninger. Have vi nu altsaa en Religjon, have vi Troe paa en Lærdom som Sandhed om Livets Væsen, Maal og Førelse, da maae jo denne Lærdom først adspørges, førend vi tør søge nogen anden Kundskab, da maae jo denne Lærdom der skal følge og styre os i al vor Digten og Tragten og Syslen, staae os levende for Øine, mens vi sysle med Videnskaberne, og al Videnskabelighed maae da være afhængig af Religjonen hos den Troende, ingen Videnskab kan for ham staae som selvstændig, men maae staae enten som noget Afskyeligt eller som Religjonens Tjener. Om nu den Troende har Ret, det kommer an paa om hans Religjon er *sand*, thi er den det, da kan den ei forbyde ham at elske eller sysle med Noget, som *er af Sandhed*, da kan den ei heller hindre hans |A:166| Fremskridt i Sandheds Erkiendelse, thi ved at tjene den sande Religjon, tjene Videnskaberne og deres Dyrkere Sandheden, og Sandheden kan ikke nægte sig selv, men maae føre sine Tjenere til sin Erkiendelse. Det er altsaa Daarskab, naar Prof. siger at Videnskaberne ei skal være afhængige af Religjonen, at de (S. 85) kun skal være i *sympathetisk* Harmonie med hinanden, at en Troende (S. 87) langt fra at undertrykke, hvad der i det Enkelte modsiger hans Religjon, forfølger og uddanner Modsigelserne dristig, fordi han veed, at de i denne Retning maae tilintetgiøre sig selv. Hvad der giver dette Skin af Sandhed er, at en saadan sympathetisk Harmonie er den eneste, som kan finde Sted mellem *Videnskaberne indbyrdes*, fordi de ere ufuldkomne Erkiendelser af den samme Sandheds forskellige Sider, Physikeren skal derfor ikke afskrækkes derved at en af hans Bemærkninger synes at ligge i Strid med et historiskt Udsagn, thi det er ligesaavel muligt at det historiske Udsagn, som at hans Bemærkning kan være falsk, og det er ofte muligt at begge kan være sande, naar de rettelig forstaaes. Religjonen derimod er ikke en enkelt Green paa Kundskabstræet, men dets Rod, og ingen Green som river sig løs fra Roden kan bære Frugt, den kan en liden Stund prange med et Livsskin, indtil de stjaalne Safter ere fortærede, men da visner den og brat, og duer kun til at brændes. Uden Lignelse: naar Religjonen, som den |A:167| christelige, lærer at der er en fuldkommen levende Gud, som har skabt Himlen og Jorden og Alt, hvad der er i dem, Som styrer Alt, hvad der skeer efter sine vise Raad, da lærer den med det Samme, at naar vi kiendte Naturen og Historien fuldkommen, da maatte vi ogsaa i dem *erkiende* Gud som Skaber og Herre, og helliger derved enhver Stræben efter at erkiende Tingene i deres sande Væsen og Sammenhæng, og denne

Stræben er jo Videnskabelighed. Men, ligesaavist dette er, saavist er det ogsaa at Religionen, i det den helliger Videnskabeligheden, gjør den til *sin* Tjener, anviser den en bestemt Retning, hvorfra den ikke maae vige, et bestemt Maal, den aldrig maae tabe af Sigte, og enhver Christen maae være overbeviist om, at Alt hvad der *modsiges* Christendommen, hvad der ei kan være Sandt uden at den i det Hele eller Enkelte, skal være Løgn, det er Løgn, og langt fra at uddanne en saadan Modsigelse, forkaster og undertrykker han den, det gjør han, fordi han ellers selv modsagde og nægtede sin Troe, det maae han gjøre, fordi han veed, at *han* ved at uddanne Løgner kommer længer fra Sandhedens Erkiendelse, uagtet Løgner vist nok ved Guds Kraft vil nødes til at tjene Sandheden. Men skal da en Physiker intet Experiment gjøre uden at vide, til hvad endelig Oplysning det kan lede, skal han mistroe ethvert hvis Sammenhæng med Bibelens Sandheder han ei indseer? Det var som at spørge om Historikeren ingen Begivenhed skulde fortælle eller udforske eller troe, uden **A:168**han indsaae hvorledes den aabenbarede Guds Styrelse eller opklarede Bibelen o. s. v. Denne Mening vilde Prof. gierne tillægge mig for at faae Noget at befeide, som var let at overvinde, men jeg skal strax vise, hvori Feilen stikker. Der er i Videnskabernes Dyrkelse to Slags Arbeider der vel kan og tildels maae være forenede, men dog i sig selv ere forskiellige, det ene er *at samle* og det Andet *at ordne*. Vi ere alle Lemmer paa det samme Legeme, men vi have ikke alle samme Gierning, siger Skriften, Haanden er ikke Øie og Øiet er ikke Haand, men de ere begge lige nødvendige, men de maae ikke tee sig som Andet end hvad de ere, misunde eller foragte hinanden. Nu forholder Videnskabeligheden sig i det Hele til de andre Livets daglige Sysler som Øie til Haand, men i den selv er igien en ligedan Skilsmisse, *Erfaringen* er Haanden og *Indsigten* er Øiet. Ingen fortjener Navn af Videnskabsmand, som blot for at tjene det daglige Brød eller Rigdom og Ære, samler Planter eller Excerpter eller Gloser eller hvad det saa er, han er kun Videnskabernes *Daglønner* der trækker Vaad i Blinde. At ogsaa han kan være til Nytte er ligefrem, men det nytter ikke at sige, hvad han skulde have for Øie, thi han er blind for sin Gierning og seer kun *paa* de Ting han skulde stræbe at see *fra* og overlade Gud at sørge for. Derimod ere der Mange, som føle Drift og Kald til at samle for en eller anden Videnskab uden at have Øie for **A:169**denne Videnskabs Forbindelse med de andre til et Heelt, ja ofte uden at have Øie for i hvad Forhold deres Arbeide staaer selv til denne Videnskab som et Heelt; men ere de Christne gaae de derfor ikke i Blinde. Sjelden vil de befatte sig med en Videnskab, hvis Sammenhæng med Christendommen ei er klar, og det er Grunden, hvi f. Ex. Physik, Mathematik og Astronomie hidindtil mellem *Christne* aldrig har fundet saa mange og ivrige Dyrkere, som Historie og Philologie, Meget vil de samle og ansee for sandt, hvis

Sammenhæng med Christendom de ei indsee, men forkaste vil og maae de Alt, hvad de see eller troe strider derimod. Endelig komme vi til dem der ere Videnskabernes Øine, som vel og kan med egne Hænder samle, men som dog føle sig mest skabte og skikkede til at betragte og ordne, til at danne eller omdanne Systemer i en enkelt Videnskab, eller i Videnskaberne som et Heelt, i dem udtaler Tidsalderen sit aandelige Syn, i dem udtaler den sin Troe eller Vantro, de kan ikke være *Christne* og dog danne et System der *modsig* Christendommen, ja de kan ikke være Christne uden at danne Systemet efter en christelig Idee, thi er Tiden ikke kommet, da Erfaringerne i det Store ordne sig villig under en saadan, da indsee de, at Tiden ei heller er kommet til at danne et System, at *Hjørnestenen* endnu ikke er fundet. Prof. har altsaa meget Ret i at det ikke er Naturgranskningen, men en falsk *Naturphilosophie* der er Christendommen fiendsk, men jeg har [|A:170](#) derfor ikke mindre Ret i at ingen Videnskab maae ville være *selvstændig*, at alle Videnskaber skal være *afhængige* af Christendommen. Det er upaatvivleligt, hvad Prof. siger at Matematiken som Lære om Tal og Maal og Vægt har sin dybe Betydning, men først maae jeg bemærke, at som saadan er den ikke længere, hvad Man kalder den *rene og selvstændige* Matematik, da Maal og Vægt er utænkelig uden Legemer, og naar den sættes i Forhold til Gud er den ei *selvstændig*, men *afhængig* af Troen paa Gud. Jeg maae dernæst bemærke, at hvad Prof. fortæller (S. 89) om de Tanker, *hvorefter* Gud har ordnet Verden, som vare *førend* Lyset og ere et *Guds Billede* i os, smager mig formeget af falsk Naturphilosophie til at kunne smage mig, Talen er lidt dunkel og angreb jeg nu den Mening, om Muligheden som Virkelighedens Forgiænger, mig synes at ligge deri, tog jeg maaskee fejl, eller kunde dog ei spærre Udflugten, og vil derfor kun bede Prof. om, at, hvis dette skal være et Beviis for Matematikens Ret til Selvstændighed, han da vil udvikle det, saa Man ret kan fatte det i sin Styrke. Endelig maae jeg bemærke at der hører lidt mere til at indsee Matematikens Forbindelse med Religjonen end den Vished at Tallene og Størrelserne have som Alt deres Grund i Gud, ligesom der hører mere til Historiens Philosophie end den Vished at alle Begivenheder staae i Guds Haand, og Prof. vil da vel indrømme mig, at Matematikens christelige [|A:171](#) Philosophie, Indsigten i dens Sammenhæng med Christendommens Sandheder endnu er at vente, og at det er uchristeligt før den Tid at danne et matematisk System er ligesaavist, som at Matematiken tit, og det med Trods, har gjort Fordring paa *Selvstændighed*, trodset paa ideeløs Tydelighed, hvilket er, hvad jeg har paastaet.

Jeg er intet mindre end Matematiker, men dog vil jeg kortelig sige min Mening om Matematiken, thi duer den ikke til andet, duer den dog til at vise, at jeg ligesaalidt anseer den Videnskab som

nogen anden for at kunne være Christendommen fiendsk, naar den sees i sin Grund. At ansee *Skyggen* for *Legemets Forbillede*, det kan jeg nu engang ikke af foranførte gyldige Grunde, og det maae være vist, at Matematikens Former maae være Afbildning af noget Virkeligt, ligesom Modsigelsens Grundsætning er Afbildning eller Udtalelse af den *virkelige* Uforsonlighed mellem Sandhed og Løgn, og ligesom Talrækken i sin hele Uendelighed kun er en *Brøk af Eenheden*, saaledes maae alle Figurer være *Brudstykker* af *Cirkelen* og den maae være *Skyggen* af en Virkelighed, af den fuldkomne Legemlighed, af *Skønheden*. Spørge vi nu om Matematikens Øiemed, da maae vi først ihukomme hele Tilværelsens Øiemed, saavidt vi kiende det, og er det Skønhedens fulde Gienforening med Sandheden, Christi Legems Opbyggelse, da maae det og være Matematikens, men *hvorledes* den skal arbeide dertil, det er Spørgsmaalet, |A:172|Indsigten deri er dens Philosophie, kun paa den og ved den kan Matematikens sande System opføres, og ventelig er Opførelsen deraf *Jøderne* forbeholden, naar de engang vende om til Christi Kirke, thi derom spaae saavel dette Folks Vilkaar i det Hele, som Cabalistikens og Folkets mageløse Regnehoved. Saameget kan vi imidlertid forstaae, at Poesie og Matematik ere de to yderste Ender af den aandelige Virksomhed, hiin Begyndelsen, denne Enden, thi ligesom Poesien er i sig selv en Beskuelse af Skønheden, men i sin Afhængighed af Troen, Bestræbelsen efter at forene Sandheden med Skønhed, saaledes er Matematikeren i sig selv Beskuelse af den blotte Sandhed, og skal i Troens Lydighed stræbe at forene Skønheden dermed, Poesien er Aandens eller Indbildningskraftens, Matematikeren, Sjælens eller Forstandens stærkeste, mest ensidige Virksomhed, Troen skal forene dem, give Poesiens Billeder matematisk Nøiagtighed, Klarhed og Sandhed, Matematikens Former Poesiens Liv, Virkelighed og Glands, Poesien giver os *Indholden*, Matematikeren *Formen* for al sand Erkiendelse, thi Matematikeren i sig selv er Sjælens, Forstandens Beskuelse af sig selv i sin høieste Selvstændighed, synes at godtgjøre denne og afbilde en evig Indifferents, hvori alle Modsætninger forsvinde, en evig Mulighed, der kan omfatte Alt, men fører netop tilbage til Erkiendelse af Forstandens Afhængighed og de høieste Modsigelsers Uendelighed, i det den er en Anskuelse af Modsigel|A:173|sens Grundsætning, som Forstandens nødvendige Grundlov.

Dette var da den vigtigste Indvending mod min Krønike, fordi det var en Indvending mod min hele Betragtning af Videnskabernes Forhold til Christendommen, jeg troer at mit Svar maae tilfredsstille hver Christen, ja Enhver som ei har forsvoret at blive det, og som har nogen Forstand paa hvad her tales om; om de øvrige Indvendinger, der blot angaae enkelte Udladelser i Krøniken kan jeg fatte mig kort, da det ei siger stort, om Man mener jeg i dem har

feilet eller ikke. Errare humanum est, og hvo som er reen, kaste den første Steen!

S. 57 siger Prof. at jeg i min Krønike (S. 144) kalder *Platos* Philosophie Pantheisme og mener at dens Ankomst i Italien maatte gjøre den der herskende Vantroer hardtad ulægelig. Dette er en, som det synes frivillig, Misforstand, thi paa det anførte Stæd taler jeg ikke om *Platos* egen Lærdom, men siger: den platoniske Philosophie, som efter Konstantinopels Fald forjog den aristoteliske var saa langt fra at begunstige Christendommen, at den meget mere, som al Pantheisme, gjorde Vantroen hardtad ulægelig. Det er altsaa kun Spørgsmaalet, om *den* platoniske Philosophie, som blomstrede ved Academiet i Florents var *Pantheisme*, hvilket Marsilius Ficinus synes at røbe, eller rettere, hvad Prof. Ørsted knap skal vove at nægte. Min Anmærkning (379) som Prof. selv anfører satte jeg netop for [|A:174](#) at forebygge den mulige Misforstand af mine Ord, som om jeg vilde gjøre samme Beskyldning mod Plato selv, som mod hans falske Tilhængere, men det vil Prof. ikke see, han vil kun gjøre sig lystig over min Tilstaaelse, at jeg endnu kiender meget for lidt til gamle Plato, til at kunne fælde en ganske vis Dom over hans Lærdom, og han mener at jeg dog vel burde kiende Plato nogenlunde, naar jeg vilde skrive en Historie med ganske fortrinligt Hensyn paa den aandelige Udvikling i Almindelighed og Christendommen i Særdeleshed, da *Platos* Philosophie paa en saa udmærkende Maade har gjort Epoke i den menneskelige Aands Historie og har havt en saa overordenlig Indflydelse paa de Fleste (?) af den første christne Kirkes Lærere. Dersom jeg nogensinde har prøvet paa at udbrede mig over Grækenlands og den gamle Kirkes Historie, da har Prof. Ret, men er det lutherske Tidsrum det eneste jeg har prøvet at skildre, da har han vist stor Uret, thi at jeg maae samle min Kundskab stykkeviis, kan ikke paa eengang læse alt, hvad jeg ønskede at vide, og maae nøies med at have nøiere Kundskab om det jeg vil sige Mere eller Andet om end det almindelige, det blues jeg ingenlunde ved at tilstaae, da det udentvivl ei gaaer Prof. bedre. Han bie altsaa med at gotte sig over mit Ubekjendtskab med Plato, som han imidlertid nok seer igiennem et Forstørrelsesglas, indtil jeg udgiver min Krønikes ikke halvtredsindstyvende Foliant, men andet Octavbind, hvor han skal finde en Fremstilling af *Platos* Lærdom paa sit [|A:175](#) rette Sted, som han gierne maae lee af, hvis han kan. Hvad endelig det angaaer, at Man skulde tænke et flittigt Studium af Plato maatte netop føre tilbage til Christendommen, ved at vise at Fornuften kom selv paa nogle af de Lærdomme, som den til Sandseligheden klæbende Forstand mest opsætter sig imod, da er det ganske rigtigt, Man skulde tænke Sligt, men *just derfor* var det jeg anmærkede i Krøniken at Historien modsagde den Formodning, som da ei heller er saa underligt, naar Man tyer til Plato *for at* undgaae Christus, og Naturphilosophien giver god Oplysning om, at

Man kan spille med mange christelige Ideer og dog være længere fra Christendommen, end Mange, der forkaste dem, og det af den simple Grund, at Man, for at spille med Sandheden, maae have tabt Ærbødigheden for den, at Man, for at betragte og misbruge Christendommen som en Mythologie, maae have forloret den Oprigtighed og Ærlighed, uden hvilken der er ingen Sandhedskiærlighed.

S. 119-20 gjør Prof. sig lystig over følgende Ord i Krøniken (231-32) Han (Friderich den anden i Preusen) syndes forloren, og havde det været Guds Villie, at Russerne skulde forstyrre Europa, vilde al hans Tapperhed og snilde Anslag kun hjulpet lidt. Det var imidlertid ikke Guds Skyld, om han ikke saae og ærede den Almægtiges Finger, thi da hans Sag syndes mest fortvivlet, bortkaldtes Elisabeth og fik i den hol|A:176steenske Hertug Peter en Eftermand, som forguede Friderich.

Prof. spørger, hvoraf jeg saa bestemt veed Guds Villie, men jeg har jo kun sagt, hvad der *ikke* var Guds Villie, og det kan jo Enhver sige, naar Noget, der syndes rimeligt, dog ikke skeer. At Prof. siger, at dersom den berømte Konge ikke troede et Forsyn, som jeg mener, da var jo Elisabeths Død, som en Lykke for en Vantroende, snarere skikket til at forhærde ham i hans Mening, at alt var Tilfælde, end til at opvække hos ham Troen paa en høiere Styrelse. Prof. er langt fra at antage at Forsynet har havt enten den ene eller den anden af disse Hensigter, men han mener kun, at Man ikke skal anføre som Beviis for Guds Styrelse, Begivenheder, hvis Hensigt vi aldeles ikke forstaae. Først maae jeg spørge, om det ogsaa er en af mine gale Meninger, at Friderich i Preusen intet Forsyn troede, og dernæst, om det ei er upaatvivleligt, at Gud ved alle sine Velgierninger har til Hensigt, at vi skal kiende Hans Finger og bøies ved Hans Miskundhed, og om ikke den Mand der stoler paa egen Kraft og Klogskab, men sviges af dem og hjælpes saa ved en Omskiftelse, som hverken han eller noget Menneske bevirkede, om han ikke da paa det Stærkeste *opfordres* til at erkiende den usynlige Guds Styrelse, og blues ved sin daarlige Hovmod. Det er i det Mindste Skriftens Lærdom, og at den Vantro tit istedenfor at tilbede forhærder sig, og drømmer om et blindt Tilfælde |A:177der kan beskiæmme de klareste Øine, beviser dog vel ikke, at det jo var Guds behagelige Villie, at den Vantro skulde opladt sit Øie for Sandheden. Hvo som ei troer det, han troer ikke paa Gud, eller veed ikke, hvad der nødvendig følger af den Troe.

End videre opholder Prof. sig over, at jeg har sagt, at Napoleons Undertrykkelser var Guds *sidste* Kald til Europa, og hvis de nu ei vil omvende sig til Herren, beredes i Amerika en Tilflugt for Christendom og Videnskaber (Krøn. 279). Prof. spørger: ellers ikke? og jeg svarer, at naar Christendom og Videnskaber beholde *Tilhold* i Europa, behøve de jo ingen *Tilflugt* i Amerika. Han spørger videre

hvoraf jeg veed at hint Kald er det *sidste*, og dertil svarer jeg, hvad det kommer Prof. ved? Bliver det Sandhed, er det jo det Samme *hvoraf* jeg veed det, og Prof. har jo ikke et Ord at sige, førend han kan bevise, at det er slaaet feil.

Jeg har sagt om Philip den Smukke (S. 90) Ogsaa paa ham maatte Skriftens Trudsel opfyldes, at den Ugudeliges Navn skal raadne, thi ihvorvel han efterlod sig trende gifte Sønner, uddøde dog hans mandlige Afkom med dem. Ogsaa det finder Prof. latterligt og tilføier som en Mærkværdighed, at det anførte Bibelsted slet ikke taler om Afkom, men om godt Navn og Ihukommelse da der staaer Ordsp. 10. |A:178| en Retfærdigs Ihukommelse er til Velsignelse, men de Ugudeliges Navn skal raadne. Jeg vil ikke tvistes med Prof. om, hvorvidt som jeg troer, ogsaa i disse Ord siges at den Ugudeliges Slægt skal forgaae, men jeg vil bemærke, at jeg slet ikke har beraabt mig paa noget enkelt Sted, men paa Skriften, og anført dens Trudsel med Salomons stærke Ord, og at Skriften nu virkelig truer de Ugudeliges Slægt med hastig Undergang, det er saa vist som at der staaer Ps. 109 om visse Uguelige, *at deres Navn skal udslettes i den anden Slægt*, og saavist, som vi see denne Trudsel opfyldt paa saamange af Israels afgudiske Konger. Nu kan vi vist nok ikke sige, at det er et vist Tegn paa Ugudelighed, naar en Slægt uddøer, ei heller hvad det er for Uguelighed, der altid haver denne Straf i Følge med sig; men naar vi see en ugudelig Mand, hvis Slægt tegner til at ville blomstre og udbrede sig vidt, og den da pludselig udslettes, da er det vist, at Herrens Trudsel stadfæstes, saaledes dømde vore Fædre, saaledes dømmer jeg, og saaledes maae sikkerlig hver Christen dømme.

S. 121-22 paaanker Prof. min Beskyldning mod Engellænderne for Mangel paa ægte Religiøsitet, og beraaber sig atter paa Molbechs med Kundskab og Veltalenhed affattede Skildring. Her vil jeg Intet svare, thi er det vist at *ægte* Religiøsitet virker Kiærlighed, som kundgør sig i *Moralitet*, da er det vist ingen af mine Beskyldninger |A:179| mere indlysende, og for Blinde nytter det, som Molbech baade har anmærket og viist, ikke at pege. Derimod maae jeg med et Par Ord omtale Profs venlige Bestræbelse for at indbilde Folk, at jeg har villet snige mig fra en Paastand, jeg baade her og hvert Stæd er rede til at gientage, som for Engellands Øine just nu rædsomt stadfæster sig i hvad de kalde *epidemiske Convulsjoner*;³ og vil, om Gud det ei i Naade afvender, end grueligere stadfæste sig for hele Europas Øine. I Anledning af Molbechs Modsigelse har jeg sagt (Fort. til den nye Krønike S. X.) naar han ei kan bedre, lader han, som om jeg havde kaldt Europas andre Folkefærd religiøse, en Brøde som hver veed, jeg er fri for. Prof. mener det skal være en Udflugt, og at jeg dermed vilde fragaae mine klare Ord, at Storbritannien synes at høre til de vissest forlorne Lande, og at ingensteds i Europa er der mindre Christendom i Hjerterne end i

Engelland, men hvor har jeg lagt an paa en |A:180|saadan Udflugt? Fordi jeg minder Læserne om, at jeg ei, som Man af Mbs Afhandling skulde troe, har gjort Engelland til en Undtagelse, har jeg derfor paa mindste Maade fragaaet den Paastand, at Engelland hører til de ugudeligste Lande i Europa? Nei, mange Feil kan maaskee Prof. finde i mine Skrifter, men Kneb og Hælefægtning maae han have for sig selv.

Fremdeles nægter Prof. at de nordiske Sømænd ere de engelske i lige *Tal vidt* overlegne, og det faaer han selv afgjøre med vore Sømænd, men mig synes dog endnu, at de sidste Dages Historie er paa deres og min Side.

Jeg har sagt (Krøn. 284) Af alt Aandeligt er (i Engelland) som af Troen, kun en livløs Skygge tilbage, Bøger høre til Yppigheden, og at skrive blot taalelig er en sikker Vei til Roes og Rigdom, men alligevel fremkommer hardtad Intet som er værdt at nævne, Uld og Sukkerrør ere blevene besjungne i lange Digte, og saadanne Vers ere ligesaa sikkre Vidnesbyrd om Poesiens Død, som de udgiøre et værdigt Epos over Engellands Helteliv i de sidste Aarhundreder.

Dette vil Prof. afbevise ved at nævne Byron, Southley, Scott, Cambel og Crabbe der i de sidste 15 Aar skal have fornyet Engellands poetiske Hæder. Jeg har ikke læst Noget af disse Mænds Arbeider, men som det lader har Prof. ikke heller, han antager paa Nogles (hvilkes?) Ord at de ere gode, jeg antager, efter den |A:181|Gang Historien synes mig at aabenbare, at de ei have stort at betyde, og har fundet det bekræftet, hvor jeg i literære Noticer saae dem omtales, enten det saa var med Roes eller Dadel. Indtil andre Beviser kan føres, faaer det da vel staae uafgjort hvem af os der har Ret, og saalænge være det mig tilladt at troe, at ingen ret Digter opstaaer af et Folk, der roser sig af Heltedigte over Uld og Sukkerrør, og samler Kotzebues Skiønheder til en angennem Urtekost. Imidlertid tør jeg ikke paastaae Umuligheden af at en stor Digter kan reise sig i Engelland, thi skiøndt Poesien er uddød hos Folket, kunde den maaskee end fremtræde i en Enkelt, men vist er det, at han ei blev Engellands Yndling, og urimeligt maae jeg kalde et saadant Phænomen, naar jeg seer paa Shakspear og hans Efterfølgere. Benthams Værk over Lovgivningen og Stevards over Psychologien anfører Prof. ogsaa von Hørensagen som ypperlige, og jeg har ikke læst dem, men det maae jeg bemærke, at et Par saadanne Bøger gierne kan være taalelige uden at være mere end en Skygge af de berømte Værker Engelland om disse Gjenstande har fra forrige Tider, og jeg tør vædde ti imod een, at ingen af dem betragter deres Gjenstand fra en meer end empirisk Standpunkt.

Endelig rykker Prof. i Marken med de engelske Physikere, som han paa sin egen physiske Samvittighed erklærer for de herligste europæiske |A:182|Physikeres Ligemænd i Aand og Dybhed. Nu veed Prof. nok, at jeg anseer Physikens lidenskabelige Studium og høie

Vurdering, især den Experimentales, der ender sig i Mechaniken, netop for et Tegn paa Videnskabelighedens nære Død, da det, saa at sige, er deres Grav Videnskaberne syne og deres Ligkiste de tømre, samt at jeg netop har sagt at den mechaniske Retning i Videnskabernes Dyrkelse der overalt er saa synlig, i Engelland ret egenlig er hjemme. Jeg kan da ei have synderlig Lyst eller Kald til at aftrætte de engelske Physikere deres Rang, og at jeg ikke kiender dem af egen Læsning, behøver jeg vel neppe at tilføie, men et Spørgsmaal vilde Prof. dog tillade mig. Har nemlig foromtalt Physikere forsaaget den gode gamle engelske Skik, Lidet eller Intet at bryde sig om hvad Man sagde i Tydskland, ere de ikke ligesaa blinde for Naturens dybe Betydning, som den haandværksarbeidsomme Geometer (S. 89) for den hellige Sandhed, om hvor deiligt de mathematiske Former saae ud førend Lyset blev? Skulde nu det første Spørgsmaal maatte benægtes og det andet bejaes, kunde han jo dog ikke være bekiendt at sætte dem ved Siden af sig og andre store Physikere, der nedskue i Naturens Helligdom med utildækket Aasyn. Dog, det er da kun et Spørgsmaal.

Prof. gaaer nu (S. 124) over til Hollænderne og forsvarer dem imod mig som en ægte Hollænder, hvilket beviser, at han med sine an|A:183dre store Fortrin ogsaa besidder en let bevægelig Phantasie. Prof. siger at i Krøniken (S. 138) skal der staae, at Hollænderne, ikke saameget for Religjonsfrihedens Skyld, som for de Indgreb der skedte i deres borgerlige Friheder, *modsatte sig* Philip den anden. Dette klinger nu heel paradox, ja den ligefremme Mening heraf maatte endog være at Philip vilde paanøde dem Religjonsfrihed, men hvorfor har Prof. ikke holdt sig til hvad jeg har sagt, baade sandt og bestemt: det var mere Philips Skatteforordninger og Indgreb i deres borgerlige Rettigheder, end hans Samvittighedstvang, *der gav dem Vaaben i Haand*. Dette mener Prof. er giendrevet ved den Bemærkning i Litteraturtidenden, at den catholske Deel af Nederlandene omsider dog blev ved Philips Huus, den protestantiske derimod ei. Visselig, en egen Maade at giendrive et historisk Factum paa, thi er Schillers Historie om Nederlandenes Frafald sand, da er det et historisk Factum, at det var af verdslige Grunde der grebes til Vaaben, og det lader sig da ei afbevise ved en Bemærkning, der ovenikiøbet paa ingen Maade modsiger det. Fordi Hollænderne i det Hele ei havde Lyst at vove Stort for Troens Sag, er det dog meget begribeligt, at naar de først havde grebet til Vaaben, de da kiæmpede mere standhaftig mod deres legemlige Friheds Fiende, naar han tillige forfulgte deres Troe, og i Øvrigt var det aabenbar langt mindre ved deres Vaaben end ved heel |A:184besynderlig Læmpning af Omstændighederne, Gud frelsde Holland fra det spanske Aag, Noget jeg (S. 139) tydelig har bemærket, og som hver maae sande, der kiender Albas, Don Juans, Farneses og Spinolas Seiervindinger, og ei vil trodse mod den klare

Sandhed. Hvi nu Gud vilde frelse de protestantiske og ei de katholske Provindser fra Spaniens Aag, det mener jeg, Man uden at have siddet i Guds Raad ret godt kan forstaae.

Jeg har sagt (167) at den ostindiske Handel, som under den spanske Krig kom i Hollændernes Hænder, gav deres Stræben fuldelig en legemlig Retning, som snart maatte uddrive Troen af Hjertet, men ogsaa lade den blive staaende uantastet. En aandelig Stræben maatte vel yttre sig som Troens Datter, men dens kraftige Tidsrum var kort og frembragde ei stort Mere, end hvad almindelig Menneskeforstand ved Flid kan udrette. Ingen navnkundig Digter fremstod, ingen egenlig Historieskriver og ingen dyb Grubler over aandelige Ting. Dette giendriver nu Prof. paa en egen Maade, nemlig ved at indrømme og forsvare det. Han tilstaaer at Hollænderne have været særdeles opmærksomme paa Alt, hvad der hører til den udvortes Tilværelse, at Gierrighed er deres Nationallast, at de have holdt fast ved deres Kirketroe, at de af Naturen ere phlegmatiske, og at deres Digtere ei ere blevne navnkundige udenfor Holland. Derimod forsvare han deres Phlegma, og forsaa [A:185](#)vidt den ei yttre sig som *Ligegyldighed* for Sandhed og Ret og Sjæleadel, vil jeg derom ikke tvistes, men blot spørge, om Phlegma og Begeistring ere forenelige. Han mener at Landets Vilkaar og Beliggenhed nødte til Sparsomhed, og at endskiøndt Gierrigheden er saa hyppig iblandt dem, at den kan kaldes Nationallast, gik dog Sparsomheden *hos de Fleste* ei over den Grændse, Fornuften *med Hensyn paa Omstændighederne* kunde byde. Her synes at være en lille Selvmodsigelse, og, uden at indlade mig med den Fornuft, der læmper sine *Moralbud* efter Omstændighederne, maae jeg bemærke at Christendommen byder Alle kun at sørge for Guds Rige og Retfærdighed, og overlade Gud Sorgen for deres Ophold. At alle Hollænderne have været gierrige har jeg dog vel ikke paastaaet, og at Mange der i Livet rugede som Drager over deres Skatte, lode en Deel deraf, *efter deres Død*, henfalde til gudelig Brug, beviser, saavidt jeg forstaaer, netop den Attraa at ville tjene baade Gud og Mammon, hvilket efter Christi Mening ei skal due synderligt. At deres Kirketroe alt under Tidens Løb blev en blot Mundtroe anfører Prof. lidt haanlig, men nægter det dog ikke saa jeg kan spare Beviset, som vist heller ingen kyndig Læser vil affordre mig. At de hollandske Digtere, skiøndt de ei bleve navnkundige udenfor Holland, ei ere slette, og agtes af Hollændere, paastaaer Prof., og det Sidste er meget begri [A:186](#)beligt, men det Første maae nok være Følge af en Privatsmag hos Prof. og det bør da ikke undre mig, at han fradømmer mig Digtersyn, thi et hollandsk Digterøie har jeg rigtig nok ikke. Prof. nægter at den aandelige Virksomheds kraftige Tidsrum var kort hos Hollænderne, naar Man sammenligner dem med andre Folk, ei med mine Idealer, men at nægte er jo ingen Sag, og det er lige vist, at han intet Folk af

dem der vaagnede i Luthers Dage kan nævne mig, der brød sig i det Hele saa lidt om Videnskaberne og syslede i saa kort en Tid ivrig med dem, uden det skulde være Preuserne og Svenskerne, men de vaagnede da i Grunden ikke heller. At jeg har forbigaaet de store Naturkyndige Holland har frembragt er en Feil, som jeg ikke vil forsvare, men at deres Tilværelse ikke giendriver et Ord af hvad jeg har sagt om Hollænderne, men stadfæster meget mere min Tale er aabenbart. At min almindelige Forstand vilde have megen Flid nødvendig for at begribe, hvad mange af disse Mænd have frembragt, endsige til at levere Noget der udholdt en Sammenligning dermed, kan vel være muligt, og maaskee det gaaer Prof. ligedan, men dermed er det endnu ikke beviist, at de Mænd vare opvakte Hoveder eller udrettede Mere, end hvad almindelig Menneskeforstand ved Flid kan udrette, og Andet har jeg jo ikke sagt. Om Historieskriverne vil jeg ikke tvistes *med Prof.* og det bliver jo ligesandt at Holland ingen dyb Tænker frembragde |A:187| det hele lutherske Tidsrum, om det og er sandt at Tydskland ingen saadan frembragde mellem Luther og Leibnitz, skjøndt dette er kun Profs. Mening, og ikke min.

Hvorvidt nu Prof. med Føie kan paastaae i sit Hollænderie at min Skildring af det hollandske Folk ei ligner det mere end de engelske Carricaturer deres Gjenstande, det faaer Læseren afgjøre for sig selv, men jeg maae protestere.

Ved denne Leilighed har Prof. (S. 128) gjort en curieux Bemærkning og en naiv Anmærkning i Anledning af den Ukyndighed i Historien Man har beskyldt mig for. Han mener nemlig at det ei nytter Man har Læsning, naar Man ei veed at anvende den paa sit rette Sted, og uden i Øvrigt at sammenligne min Ringhed med hans Velbyrdighed, kan jeg rose mig af at have gjort den samme Bemærkning ved mangen belæst Mands Bøger, men jeg gad kun vidst, hvorledes Prof. vilde bære sig ad med at anvende den Sandhed paa mig. Dog det var kanskee kun et Præludium der ikke skulde have noget at betyde, og nu kommer det Egenlige: uforvarendes meget rigtigt har derfor en bekiendt Lovtaler sagt, at Grundtvig ved sin nye Krønike, ligesaa grundigt har giendrevet dem, der vilde frakiende ham Indsigt, som hin Græker giendrev dem der tvivlede om Bevægelsens Virkelighed, ved at gaae frem og tilbage. Først maae jeg anmærke, at her nok paa en af Siderne er indløbet et qvi pro qvo Ordet Indsigt istedenfor Kundskab, |A:188| og dernæst maae jeg spørge, hvorledes Man skal fralægge sig historisk Uvidenhed, uden ved at vise historisk Kundskab. Nu paastaaer Prof. rigtig nok at kun Bevægelsens sandselige men ikke dens absolute Virkelighed bevises ved en virkelig Bevægelse, og vil da vel dermed sige at Man ogsaa ved at vise historisk Kundskab, kun beviser dens sandselige, ei dens absolute Virkelighed, men er det ikke noget Galskab, da veed jeg ikke hvad det er, thi Kundskaben er jo dog ligesaa virkelig som Begivenhederne og de som Tilværelsen, og at et

Menneske ei har en guddommelig historisk Kundskab, ligesom et Støvlegeme ei har en guddommelig Bevægelse, er da ingen dyb Viisdom og synes mig her slettere anbragt, end jeg nogensinde har anbragt min ringe Læsning.

Dog det Hele er kun en lille Compliment Prof. vil sige mig, hvilket Man seer af det Følgende: hvor det heder, at det kan ikke være af Mangel paa Lærdom jeg feiler, da jeg ikke dømmer rigtigere om vore Dages Begivenheder end om de forbigangne.

Som Beviis anfører han hvad jeg har sagt om Napoleon: den udvortes Gudstjeneste har han igien oprettet og den udvortes Skikkelighed har han søgt at kalde tilbage ved Love, men Troen kan han ikke give sit Folk, og kommer den ikke tilbage, kan han selv opleve den Dag, da Kraftens Levninger ere fortærede.

Prof. mener at dette er afbeviist ved hans Tale om at det var Uretfærdighed som styrkede |A:189| Napoleon, at han længe vilde havt nok af den Kraft han brugde, at Mod ikke forudsætter Troe, siden Dyrene har Mod, og at Troe maatte formindske Tapperheden hos Folk der strede for en uretfærdig Sag; men med al den Snak var jo ikke eet af mine Ord afbeviist. Kun Fremtiden kan lære os om jeg har Ret i at Levningen af Frankerigs Kraft vil uddøe med den nærværende Slægt, hvis den ei gienfødes ved Troe, og Andet har jeg jo ikke sagt.

Endelig udbryder Prof.: dog, hvorledes skal Man vente, at et Menneske skal dømme rigtigt om det der er langt fra ham, naar han endog tillader sig de groveste Usandheder om det der er foregaaet under hans, saavel som under vore Øine, som f. Ex. vover at sige, at *Dødsfrygt* forvirrede Hovederne paa dem, som raadede i Axelstad under Beleiringen 1807.

Oprigtig talt, synes mig det er mere voveligt at nægte end at bekræfte dette, thi for Intet bleve dog vel de Raadende ikke straffede, og at Talen om Dødsfrygt skulde være en grov Usandhed, kan jeg ikke troe. Vel foregik hin Begivenhed ei under mine Øine egenlig talt, da jeg ei var i Hovedstaden, men jeg har ingen Grund til at mistroe et tusindtunget Vidnesbyrd, og naar Man desuden skal beskyldte Folk enten for at have solgt deres Fædreneland, eller at have svigtet det af Dødsfrygt, vil jeg, naar det staaer til mig, helst vælge det Sidste. Den grove |A:190| Usandhed kan da Prof. tage tilbage som sin udisputeerlige Eiendom, og bruge den efter Behag.

Endnu findes der to Anker som vedkomme Krøniken, nemlig Talen om Novalis (S. 42-43) og om Steffens (45-46) og, uagtet jeg her kunde henvise til mit forrige Svar og til Krønikens Gienmæle, vil jeg dog, for Fuldstændigheds Skyld anvende nogle Øieblikke paa at sætte disse Ting end mere i Lys.

Det var i Rec. (L. 255-280) at Prof. anførte Krønikens Tale om Novalis som Beviis paa, at selv dem, hvis christelige Troe jeg ikke kunde nægte, stemplede jeg tit af Ukiærlighed som hovmodige,

lastefulde og deslige. Han paastaaer at Novalis saavel religiøse som verdslige Arbejder aande *den inderligste Hengivenhed til Gud, den inderligste Troe paa Christus, den varmeste Kiærlighed*. Ham sigter du (sagde Prof. til mig) for Hovmod og Ukiærlighed? du Øienskalk! drag først Bielken ud som er i dit eget Øie, før du søger Skiæven i din Broders.

Jeg havde nemlig sagt i Krøniken (S. 297) ligesom Goethe paa en Maade var Naturphilosophiens rette Fader, saaledes maatte vel i dens Manddom (rettere Ungdom) alle tydske opvoxende Digtere vorde dens Børn, eller vare i det mindste nødvendig dens Frænder, og mellem disse ere Tieck, Hardenberg under Navnet Novalis, og Verner de navnkundigste. At Hovmod maatte hos dem frembringe tøileløs Uorden, forrykke |A:191|Hjernen og snart udtørre baade Kiærlighedens og Begeistringens (rettere: Kiærlighedens som Begeistringens) Væld, var ligefrem, men mange herlige Toner klang dog fra de overspændte Strænge, før de brast. Brustne ere de alt, Novalis døde, *som for at oplede sin Poesie*, der giennem Heinrich von Ofterdingens digteriske Liv forsvandt i Allegoriens Dunstkreds.

Nu tør jeg dristig spørge, om denne korte Skildring af Novalis røber fiendtlig Hu, og det tør jeg bevidne, at jeg ligesiden jeg lærde at kiende Novalis, har elsket ham og elsker ham end, og at Intet, uden Ærbødighed for Sandheden, kunde tvinge mig til at omtale hvor sørgelig han lod sig forvilde fra Sandheden. At Hovmod, jeg mener naturligviis, indvortes, aandelig Hovmod, er uadskillelig fra den naturphilosophiske Beskuelse af Tilværelsen, troer jeg at have beviist, og at den maae udtørre den rette, sande Kiærligheds Væld, fortære Kiærligheden til den sande objective Aande verden, som er Begeistringens Væld, følger af sig selv; men jeg sagde hvad der kunde og burde siges til for Mennesker at undskylde Novalis, nemlig at Dagene, i hvilke han fremstod, vare onde, at enhver ung Digter droges da hardtad uimodstaaelig til Naturphilosophien. Jeg yttrede og et venligt Haab om Novalis *som Menneske*, i det jeg sagde, at da hans Harpe brast saa brat ved hans egen Brøde, døde han, *som for |A:192|at oplede sin Poesie*. Visselig, var Novalis en naturphilosophisk Digter, da veed jeg ikke, hvorledes en *Christen* med Sandheden for Øie skulde vove at tale venligere om ham, da fortjener jeg vist ikke Profs. Bebreidelser og haarde Skieldsord. Hint negtede imidlertid Prof. og paastod at hans Arbejder aandede sand Guds frygt og Christendom, sagde at Novalis christelige Troe var unægtelig. I min Tale om den falske Prophet (S. 28) sagde jeg, jeg vilde ønske han havde Ret, thi ligesom jeg har sagt at herlige Toner klang fra denne Digtters Harpe, før Strængene brast, saaledes bekiender jeg villig, at Man i hans Sang bevæges ved enkelte dybe og christelige Toner, men naar Man seer nærmere til, da er det aabenbart, at *Christendommen stod for ham som en Samling af favre Myther*, mod hvilke han kun i Øieblikke bøiede sig med en

sværmende Troe, og ellers spillede med, indtil Aandens Syner aldeles forvirredes for ham, som Man seer af hans Aphorismer, hvor der, imellem enkelte herlige Glimt er som Man veed, meget der bærer Forrykthedens Stempel.

Prof. har ikke prøvet paa at afbevise det Mindste af hvad her er sagt, indrømmer selv at der findes Sværmerie og Overspænding i Novalis Skrifter, undskylder ham, netop som jeg, med den giærende Tidsalder, men nægter at hans Vildfarelse havde sin Grund i Hovmod, og at hans Skyld bestod i en rædsom Hengivelse til **A:193** det Onde. Det Sidste har jeg aldrig enten tænkt eller sagt, men det Første er vist, naar han hyldede Naturphilosophien, ja er det ikke i det Hele vist at al Vildfarelse og al Synd har sin Grund i Hovmod, eller troer Pf. at Gud lader noget Hjerte forføres fra Sandhed, saavidt det i Ydmyghed oplader sig for Hans Sandheds Aand. Graden i Novalis Brøde har jeg ladet aldeles ubestemt, da den beroer paa hvad i de fleste Tilfælde kun Gud og Mennesket selv veed, men det maae jeg kalde uchristeligt hvad Prof. siger, at den mindste Overdrivelse i den Deel Man tillægger et Menneskes *Villie* i hans Vildfarelser er allerede meget lastværdig; thi jeg gad nok vidst, om *ikke al Vildfarelse har ene og alene som al Synd, sin Grund i Synderens Villie?* Har den sin Grund i en af Villien uafhængig Forblindelse eller Omstændighedernes Indvirkning, da har den sin Grund i Gud, hvilket vel en Naturphilosoph men vist ingen Christen kan sige. Den eneste Undskyldning er, naar Synderen *ikke veed hvad han gjør* og den mindste Overdrivelse i *den Bevidsthed* Man tillægger en Vildfarende om hans Modstand af Sandheden, *den er lastværdig*, thi den er ukiærlig. At det vilde røbe liden Dømmekraft at betragte ethvert forvovent Tankeforsøg, Novalis Aphorismer indeholde, som *bestemt Deel* af hans *Tankesystem*, deri har Prof. Ret, thi det er netop Aphorismers Natur *ikke* at være *bestemte* **A:194** *Dele* af et *System*, men jeg har jo ogsaa kun anført de forvirrede Taler som Udtryk af forvirrede Tanker, og disse som Beviis paa forvirret Tænkning, og det skulde jeg mene de er.

Her kunde jeg gjerne slutte Talen om Novalis, men gjerne udkastede jeg en Skildring af dette store Hjerte som det udtaler sig i hans Skrifter, thi fordi jeg, af gyldige Grunde, maatte i et kort Begreb af Verdenskrøniken lade mig nøie med at sammentrænge mine Forestillinger om de enkelte store Mænd i een almindelig, der umulig kan være aldeles udtømmende, er det ikke desmindre min Lyst at dvæle ved Beskuelsen af hver herlig Aand og afbilde dens Færd paa Jorderig, saavidt mulig, i alle dens Retninger. Nu er her vel ikke Tid eller Sted til Saadant, men da jeg dog paa en Maade er pligtig til at bevise, at Novalis ei havde sand christen Troe, haaber jeg ved denne Beviisførelse at kunne aabne de Læsere, der ei kiende ham, et klarere Blik i hans Inderste giennem det Billede han selv malede i sin Skrift. Saamegen Lyst jeg end kunde have til at udbrede

mig over Henrich von Ofterdingen, dette i sit Anlæg, i enhver Henseende *gigantiske* Værk, og saavist som det er deri Man ret kan beskue den mægtige, vildfarende Aand, maae jeg dog lade det fare, deels fordi min Udvikling maatte vorde en heel Afhandling om Poesie, hvad den er, hvad den kan, hvad den skal og hvad den vil, naar den vil være selvstændig, men jeg kan dog ei undlade at anføre |A:195|Følgende herom af Tieck, Digterens fortrolige Ven⁴: intet synes Digteren modsigende eller fremmed, da han har fattet sin Kunst i dens Væsen og Middelpunkt, for ham ere alle Gaader giættede, i Phantasiens Tryllebaand kan han sammenknytte alle Verdner og Tider, alle Underværker forsvinde, i det Alt forvandler sig til Underværk. Mere træffende kan neppe Novalis Øiemed udtales og saaledes udtaler han det selv naar han synger

Naar Tal ei længer og Figurer
Indslutte alle Creaturer,
Naar den som sjunger og som spøger
Er visere end alle Bøger,
Naar Verden har gienvundet Livet,
Og sig i Verden hjem begivet;
Naar Lys og Skygge skifte Navne,
Og sig i ægte Klarhed favne,
Naar man en evig Verdenssage
I Digt og Fabel kan opdage,
Da for et Løndoms Ord saa brat,
Bortflygter alt Forvendt, Forsat.

Kort sagt, *den blaa Blomst*, Paradisets Kiærminde, den vilde Novalis finde og favne, ei som en Grædemøe, men som Livets Dronning, og paa en Skyvogn svæve med hende evig over alle Verdener i vemodig Vellyst; Lys og Mørke, Sandhed og Løgn skulde kiærlig favne hinanden |A:196| den evig lyse Nat. En dyb Længsel efter Hvile og Harmonie, et dybt Blik i Naturens Indre, en brændende Kiærlighed til det Store og Skønne, disse Ting vare hos Novalis som hos Faa, men Kiærligheden udartede til ureen Elskov, den besmittede hans Længsler og forvirrede hans Syner, og Forvirringen stræbde han at retfærdiggjøre ved Sophismer, det var hans sørgelige Lod, derfor stod han saa smertefuld, derfor tonede kun afbrudte Lyde fra hans Harpe, derfor maatte Strængen briste, og nu, Gud tilgive ham! hvo der ei fælder en Taare ved hans Kiste, kiender ham ikke, eller kiender ikke Kiærlighed, men Sandhed maae elskes høit over ham, thi den er den sande Kiærligheds evige Ord. Glæde for Danmark at hun har fostret en Søn i de Sorte Ridderes kjærlige Skjald, som er Broder til Novalis, men som i Guds frygt frelsdes fra hans Vildfarelse og synes beskikket til at afbilde det Naturens gaadefulde Tempel, Novalis stirrede paa, afbilde det som

en sand Guds Kirke, hvor Morgenstjernens Sang gienlyder i hellige Toner, hvor bag det flygtende Mørke, Morgenrøden forkynder det evige Lys, som brødes paa Korset, men sprængde Dybets Lænker, fordunklede Solens Skin og lyser evig ene i det nye Jerusalem. Ja, et Omrids har han alt i Havkirken tegnet, hvis Mage endnu Ingen saae fra Skjaldskabs Pensel, Gud bevare ham i Ydmyghed og barnlig Hengivenhed, og stadfæste ham i Jesu Christi Sandheds Troe! *da skal han |A:197see større Ting end disse*, og vorde den kommende Tids *Seer* i Naturens Speil, som han alt var dens *Herold*; da skal Harmoniens fuldbaarne Tone klinge liflig i hans Øre fra det Fjerne, han skal opgive den daarlige Forventning at høre den fra Dybet, at høre den i denne Verden, men desvissere skal han skielne dens brudte Lyde fra Sirenestemmerne, desvissere skal han høre den klarlig i sig og om sig naar han som en forklaret Støvharpesvinger sig til det forjættede Land, hvor Tonen som Længslen har hjemme, og giennemklinger Evigheden som en Jubelsang for den Gamle af Dage, som en Brudesang om Sønnens evige Bryllup i Faderens Huus, om Sandheds og Skønheds evige sammensmeltende Formæling, som en Takkesang af Bruden til den sande Hercules, der hengav sig i Døden for at udrive hende af Plutos Vold og Mørkets Fængsel.

Dog, tilbage til Novalis; tillod Rummet det, oversatte jeg helst hans femte Hymne til Natten, thi ligesom disse Hymner var hvad han selv ansaae for sit mest fuldendte Arbeide, saa kundgiøre de og alle hans Beskuelse af Tilværelsen, hans store men forvirrede Syner, og i den femte har han afbildet sin Beskuelse af Historie og Christendom, og saaledes givet os Nøglen til det underlige Værelse, hvor dybe, christelige Toner klinge ved Siden af en tilløiet Selvstændigheds afgudiske Tempelsang. Dog Rummet tillader kun et Udtog, og her er det "Fra Arilds |A:198Tid, saa begynder han, herskede en Jernskiebne i sin tause Vælde over Menneskenes adspredte Slægter, og et tungt, et dunkelt Bind omvandt deres bange Sjæl." Der var nemlig, midt i den hedenske Poesies lystige Herlighed, een Tanke, eet Drømmebillede som forstyrrede den,

For Gildesbord det rædsom stædtes ind,
I Gru indhylledes det bange Hjerte,
Selv Guderne for det beklemte Sind
Ei vidste Raad, ei Trøst for tunge Smerte.
Forborgent var Uhyrets dunkle Traad,
Som ei formilledes ved Skiænk og Graad,
Han som med Kval med Gru og Graad afbrød
Det muntre Glædeslag, hans Navn var *Død*.

Den gamle Verden, heder det, hældede mod Graven, og det kolde, livløse Øde i den af Guderne og Phantasien forladte Verden, skildres

i faa men store og rædsomme Træk. Hos et Folk, bliver han ved, som var foragtet af alle, modnet *for tidlig*, og havde trodsig udrevet sig af Ungdommens salige Uskyld (det skal betyde: *Jøderne*) der aabenbarede den nye Verden i en hidtil useet skikkelse, fødtes i den poetiske Armod's Hytte som en Søn af den *første Jomfru og Moder*, som den uendelige Livsfrugt af lønlige Favntag (en mythisk Jesus, som Man seer). Østerlands ahnende frugtbare Viisdom blev først den ny Tids Begyndelse vaer, og en Stjerne veiledte den til Kongens ydmyge Vugge, hvor de i den fjerne Fremtids Navn hyldede ham med Glands og Duft: Naturens største Klenodier. I **A:199** Eensomhed udfoldede det himmelske Hjerter sig til den almægtige Kiærligheds Frugtbæger, vendte sig mod Faderens høie Ansigt og hvilede op til den alvorlige, i Ahnelse salige Moders kiærlige Bryst. Med forgudende Inderlighed stirrede det blomstrende Barns *Spaadomsøie* paa de kommende Dage, og ledte om sine Elskelige, sin Gudestammes unge Skud ubekymret for sine Dages jordiske Skiebne. Underfuld grebne af inderlig Kiærlighed samlede sig flux om Barnet de barnligste Gemytter, og et nyt fremmed Liv spirede som Blomster hvor han gik, uudtømmelige Ord og det lysteligste Budskab faldt som Gnister af en Guddomsaand fra hans venlige Læber. Da kom en Sanger, født under Hellas milde Himmel fra fjerne Kyster til Palæstina og gav Underbarnet sit hele Hjerter og sang:

Du est den Yngling, som paa Graven stod
I dybe Tanker, fra de gamle Dage,
Nu, hvad os gjorde udi Hu saa mod,
Med søde Længsler monne til sig drage,
Et evigt Livs Herold skal Døden hede,
Du Døden er, kun du os kan helbrede.

Gammensfuld og med Hjertet af Kiærlighed sødelig beruset, drog Sangeren til Indostan og udgiød sit Hjerter under milden Himmel i glødende Sange, saa tusinde Hjerter bøiedes til ham, og tusindgrenet voxde Gammensbudet. Brat efter Sangerens Afskeed blev det dyrebare Liv et Offer for Menneskehedens dybe Fordærvelse, han døde i Ungdommens Aar, bortreves fra *den A:200 Verden han elskede*, fra den grædende Moder og sine forsagende Venner. Den kiærlige Mund tømte unævnelig Smertes dunkle Bæger, under gruelige Veer nærmede sig den ny Verdens Fødselstime, haardt droges han med den gamle Døds Rædsler, tung og trykkende laae den gamle Verden paa hans Skulder, endnu eengang kastede han til Moderen et venligt Blik, da kom den evige Kiærligheds forløsende Haand og han sov hen. Kun faae Dage rugede endnu et tykt Slør over det brusende Hav og den skiælvende Jord, utallige Taarer fældte de Elskede, see! da brødes

Hemmelighedens Seigl, himmelske Aander væltede den ældgamle Steen fra den mørke Grav; hos den Slumrende sad Engle, spundne af de fine Drømmetraade, opvakt i ny Guddomsherlighed, opsteeg han i den høie, nyfødte Verden, begrov med egen Haand det gamle Liig i den forladte Hule, og væltede derover med almægtig Haand den Steen, som ingen Magt opløfter.

Her vil vi standse, her vil jeg slutte min Tale om Novalis dennesinde, thi hvo som ei alt har seet, det var ei slig en Christendom Apostlene forkyndte, ei den, for hvilken Martyrerne blødte, ei den som Verden hader og befæider, ei den som byder: elsker ikke Verden, men tager Korset op og fornægter eder selv! ei den som giver sine Børn i Liv og Død den Fred som Verden ikke kiender, ei den som jeg med Herrens Ord i Luthers Fjed forkynder, ham kan jeg |A:201|ei bevise, at jeg med Rette nægter den sværmende Digter Christennavnet, at jeg med Rette beskylder ham for, at have i Hovmod forvildet sig fra christelig Enfoldighed, og ladet sig giække af Hovmods onde Aand, som haver Magt i Luften. Jeg vil kun til Slutning bemærke, hvor mærkeligt det er, at medens de hellige Taler om Herrens Fødsel og Østerlands Vise misbruges til et luftigt Spil, lades dog Talen i Roe om de enfoldige Hyrder der hørde det hellige Budskab af Himlens jublende Hærskare, hvorfor Frelseren takkede sin Fader da Han sagde: jeg priser dig, at du haver skjult Dette for de *Vise og Forstandige og aabenbaret det for de Umyndige*.

Nu endelig om Steffens at tale, da er det heel mærkeligt, at i Anledning af Krønikens Tale om ham, har Molbech beskyldt mig for at være hans Lovtaler, og Ørsted anklaget mig for at tillægge ham Ugudelighed og det er da, som skrevet staaer: deres Vidnesbyrd kom endda ikke overeens. Hvad jeg har sagt om denne store, men ogsaa vildfarende Aand i min Krønike og dens Gienmæle vil jeg ei med flere Ord forsvare før det anfægtes som Usandhed, men naar Prof. S. 45-46 siger at jeg uidentivl mener der har stukket hemmelig Ugudelighed i Steffens Lære, fordi jeg har sagt, at det var *godt*, at kun faa forstode noget Sammenhængende af hans Tale, da maae jeg svare, at visselig mener jeg der stak megen Ugudelighed i hans Lære, saa|A:202|vidt den var Naturphilosophie, men hvad jeg troede om ham, *som Menneske*, har jeg tydelig udsagt i Krøniken med disse Ord (353-54.) "I Tydskland havde han antaget endeel af Schellings Meninger, men den halvnordiske Natur skinnede igiennem i en langt mere uskrømtet Høiagtelse for christelig Troe og Levnet. Bort maatte han i Guds Navn, men vilde han udgiære til en ret, rolig Christen, maatte vel Dannemark og Norge kappes om at hjembyde denne deres fælles kostelige Fostersøn."

Naar endelig Prof. anfører hans Tale som et Beviis for at der ved min Fremtrædelse var en christelig Stemning i Dannemark, da maatte jeg lee, dersom det ei var saa alvorlige Ting, her

omhandlede, men nu vil jeg tie. At hans Tale saavel som hele Naturphilosophien i Guds Haand var og er og skal være et stort Redskab til Hans Kirkes Opreisning, det har jeg oftere sagt og fristes aldrig til at fragaae det, men at dens Retning ei maatte følges, men *aldeles forlades* naar Man vilde hjem til den sande Christus det er vist, om saa Prof. tigange nægter det.

3

En Art af Besættelser, hvoraf engelske Blade have sagt, at mere end 4000 Personer i Cornval lide, da de under heftige Krampetrækninger jamre sig i Fortvivlelse om Salighed. Jeg veed jo vel at Tiden anseer dette netop for et Beviis paa overordenlig og umaadelig Religjøsitet; men hvo som kiender Gud veed bedre Beskeed, og at Kvækere og Methodister længe nok have stilet efter en saadan Tilstand veed Man.

4

Novalis Schriften 1ter Th. S. 222.

|A:203

Spaadommen om Antichrist.

At jeg i Fjor udgav en mig ubekjendt Mands Forklaring over Spaadommene om Antichrist som findes i Bibelen er blevet bekiendt nok, især ved det Overfald af Professor Ørsted hvortil den maatte give Anledning, og det er godt, thi ene for at den skulde blive bekiendt udgav jeg den, overladende til Fremtiden at vise, hvorvidt den skulde stadfæstes eller ikke. Herom er det da unyttigt at tvistes, i min Tale om den falske Prophet har jeg beviist, at jeg uden at være forvirret baade kunde udgive hin Forklaring og ansee den for mærkelig, samt at Fortolkeren som Christen havde Ret til at giætte paa de udvortes Omstændigheder, under hvilke Spaadommene skulde opfyldes, samt at jeg havde Lov til, uden Hensyn paa Fortolkerens *Mening* om Navn og Aarstal, at holde mig til *Begivenhederne* han saae udfolde sig. Intet af dette har Prof. afbeviist, og jeg kunde da gierne ved Tavshed ende en Tvist, hvoraf der neppe kan komme mere ud, end hvad der alt er kommet, den mærkelige Tales Vitterlighed i det ganske Land. Da det imidlertid er ret mærkeligt at see, hvorledes Prof. har snoet sig i denne Sag, og han, naar jeg tav, vilde lade som om han havde afbeviist hvad han ei engang har berørt, maa jeg vel end forlænge Talen et Lidet.

Prof. har i sit sidste Skrift indrykket mit Forsvar, (dog S. 57 og 58 undtagen) for som han |A:204siger, at Læseren skal, saavidt muligt, have alle Documenterne i Hænde, og det lader meget

redelig, men maa jeg spørge om Læseren ikke ogsaa kunde have min Bog i Hænde, og mon det ikke, uagtet al Profs. Actmæssighed, skulde være temmelig nødvendigt? Jeg vil end videre spørge om Læseren ikke havde været bedre tjent med, at Prof. havde giennemgaaet mit Forsvar og afbeviist det, end at han lader aftrykke hvad de kunde læse hos mig? Dog jeg maae svare mig selv: men Prof. var bedre tjent med det Sidste, der lod saa redeligt og kostede intet Hovedbrud.

Prof. siger (S. 106) at jeg Intet har fremført til Forsvar for min Spaamands Forstand paa verdslige Ting, men kun stræbt at forsvare ham som Fortolker, og at derved falder det Meste af hvad der er sagt i den første Trediedel af Forsvaret bort. Det er mig en heel dunkel Tale, thi deels tykkes mig, at jeg (L. 64-71) har tydelig viist, at det var intet Galskab af Fortolkeren i Frederik den Andens Dage at see Forbud paa Antichristens Komme, og deels har jeg jo, i den første Deel af Forsvaret, nægtet Recs. Paastand, at den Gamle havde læmpet sin Forklaring efter Friderich den Anden, beviist hans og min Ret til at see fjerne Tider speile sig i Spaadommen om Antichrist, hvilket Rec. havde kaldt Daarskab, beviist at Talen passede en god Deel mere paa Napoleon og Frankrigs Aand end Rec. paastod o. s. v. Ting, som ei faldt bort, men staae fast, naar Prof. ei nedriver dem. Prof. |A:205|indrømmer at han har *tviivlet om* at Dan. 11te skulde forstaaes om Antichrist, men han faaer vel indrømme hvad han har sagt (L. 770) *Daniels Ord* hentyde *slet ikke paa Christendommen*. Prof. tilstaaer at han har sagt den Usandhed at det *Meste* af Spaadommen er taget af Dan. 11. men fortæller at han *meente* noget Andet, hvorpaa Man ei kan svare Andet end hvad jeg ved en ligedan Udflugt alt har sagt. Han mener det har kun lidt at betyde, at ogsaa *Luther* forstod Dan. 11. om Antichristen, fordi det var Tidens Aand at forklare Propheterne vilkaarlig, men det er jo derfor lige vist, at *Luther*, der streed saa ivrig for Skriftens ordrette Fortolkning, og dømde dem som Kiættere der i Lærdommen afvege fra Bibelens Ord f. Ex. *Zvingel* og *Oicolampad*, at han har tilladt sig en saadan vilkaarlig Forklaring af Spaadommene, som Prof. kalder en Ødelæggelses Vederstyggelighed, hvorved Man lægger sine egne Griller ind i Bibelen o. s. v. Det har Prof. ogsaa følt, og derfor anstrænger han sig ogsaa (S. 107-10) for at bevise at *Luthers* Forklaring er langt mere *sindrig* og *opbyggelig*, men det er jo klart, ei derom stride vi, men om hvorvidt det er Forbrydelse mod ægte Skriftfortolkning, og Tegn paa Forvirring og Daarskab at hentyde de gamle Spaadomme med deres Gaadenavne paa nærværende og tilkommende Tider. Nægter nu Prof. det, da har han uretfærdig beskyldt den Gamle og mig, paastaaer han det endnu, da er *Luther* |A:206|og *Vitringa* og *Nevton* og *Bengel* og *Guldberg*, og hvo kan nævne alle Spaadommenes berømte Fortolkere i samme Fordømmelse, om saa deres Forklaringer vare nok saa sindrige, det

mener jeg er klart. At Prof. derimod, naar han havde taget Hensyn paa den skjulte Betydning af EDOM og Moab og Juda o. s. v. som han selv maae tilstaae, han ikke har, gierne kunde sige at den Gamles Forklaring var *urimelig* uden dermed at dømme Luthers Forklaring er ligefrem, men jeg havde ogsaa Lov til at være af modsat Mening, og Tiden maatte vise, hvem der havde Ret. At Prof. Ørsted kunde faae i Sinde at dømme mig fra Forstanden derfor, det er intet Under, da Man jo midt i Jerusalem kaldte selv den spaaende Jeremias *gal*, men at han i saa Fald, skulde lade Christendom og Luther ude af Spillet er vist. Jeg føler forresten heller ingen Drift til at criticere Luthers Forklaring, min Mening om den har jeg sagt, men at det ei er mindre vilkaarligt at hentyde EDOM, Moab og Ammons Børn paa Martyrer, Confessorer og uskyldige Børn, end paa christne Riger der skulde frelses, indsees let.

S. 112-13 anfører Prof. nogle af mine Indvendinger mod hans Paastand at Forklaringen slet ikke passer paa Napoleon og Frankrigs Aand, men lader som Indvendingerne hævedes ved at nævne dem. Jeg maae da vise det er ikke saa. Hvad jeg, heder det, har sagt i Recensjonen L. 692-94, "Spaamanden vil, at hans Tyrans Stammeland skal være protestantisk, hverken Frankrig eller Corsika er det" søger han i det her aftrykte Forsvar 88-101 at giendrive ved en Forklaring af Spaadommen L. 22-26, men glemmer ganske de umiddelbart derpaa følgende Linier 26-30; jeg beder Læseren eftersee alle tre Steder. Det maae Prof. have haabet Læseren alligevel ikke gjorde, thi da maatte han jo see Prof. foer med Usandhed. I Forklaringen staaer nemlig: dette Riges Beboere bekiende sig ei til den *Papistiske* Religjon, thi da bliver det *næsten ubegribeligt* hvorledes det samme Rige er det, som skal ødelægge Regimentet (Pavedømmet) Es. 19, hvilket dog skal gøres af dette Rige Apoc. 17. 16. Det bekiender sig til den Protestantiske Religjon, *thi* naar Jerusalem eller Guds Kirke i de sidste Tider skal antastes, da skal ogsaa Juda eller et til Kirkens Lærdom sig bekiendende Folk være blandt dens Fiender Zach. 14. 14. 12. E. 19. 17. Nu sagde jeg i Talen om den falske Prophet (S. 50) Det er ikke sandt, at Fortolkeren har sagt, Tyrannens Land *ubetinget* maatte være protestantisk, naar han nemlig siger: dette Riges Beboere bekiende sig ei til den *Papistiske* Religjon, *thi da bliver det næsten ubegribeligt*, hvorledes det samme Rige er det der skal ødelægge Regimentet (Pavens), da seer Man jo tydelig, at han ei *tolker* sit Syn, men *betænker* det, og slutter nu at Riget maa være *protestantisk*, fordi han ingen Forestilling havde om, at et forhen christnet Riges Beboere kunde, *som Frankrigs i vore Dage*, aldeles afskaffe Christdommen, og fordi ham syndes, at et *protestantisk* Rige skulde være iblandt Guds Kirkes Fiender. Har jeg her ikke ligesaavel taget Hensyn paa den Gamles Ord, at Riget skulde være *protestantisk*, *fordi* et protestantisk Land (Juda) skulde feide paa

Kirken, som paa de Ord: at det vel ei kunde være *Papistisk*, siden det ødelagde *Pavedømmet*? Rec. havde triumpherende sagt: at Fortolkerens Ord om Antichrist, at han ingen Kiærlighed skal have til Fruentimmer, (L. 8.) træffer neppe ind med Napoleon, og kan neppe heller anvendes paa Frankrigs Aand. Jeg anførte herimod (S. 51) at det i det mindste var Luthers Mening, at Talen her ikke var om den *utugtige* men den *ægteskabelige og tugtige Kiærlighed*, saa at Tyrannen skulde foragte *Ægtestanden*, og spurgde blot, om *det ikke heller* kunde passe? Af den Klemme mener Prof. at slippe ud, ved at sige: naar en Fortolker anfører et prophetisk Sted i sin Fortolkning, uden videre Bemærkning, giver han derved tilkiende, at han tager det *ordret*. Dersom der nu stod (Dan 11. 37.) han skal ingen Kiærlighed have til Fruentimmer, da veed jeg ei hvad Prof. vandt, thi naar Skriften *laster* hos en Mand, at han ingen Kiærlighed har, mener den dog vel derved ingen *liderlig Elskov*; men til end mere Uheld for Prof. |A:209 hænger Tingen anderledes sammen; der staar nemlig Dan. 11. 37. han skal ikke vare paa yndelige Kvinder, og Fortolkeren har da ikke anført Sproget *ordret*, men *udtolket* det ved Kiærlighed til Fruentimmer, og at nu Fortolkeren ved at anføre dens Mangel mellem Antichrists *Laster*, har lastet ham, fordi han ikke havde ureen Elskov, det paaligger Prof. at bevise.

Endnu har jeg, siger Prof., et Par Anmærkninger. Jeg beder Læseren at eftersee Spaadommen Lin. 46-48 Rec. Lin. 717-25 og det her aftrykte Grundtvigske Forsvar L. 131-36. Læseren dømme selv. Atter den compendieuse Giendrivelse, der skal kaste Læseren Sand i Øinene. Fortolkeren havde sagt: Italien skal for alle Ting finde hans haarde Magt, dens Rigdom skal falde i hans Hænder, da er det, at Paven skal forstyrres, Rom ødelægges. Derom sagde Rec. (L. 715-19) at Italien har følt Napoleons haarde Magt er sandt, og kan omtrent anvendes paa alle franske Erobrere. Om Paven skal forstyrres og Rom ødelægges ved Napoleon eller de Franske er endnu uafgjort, men, tilføier han (719-25) at Spaamanden ikke har tænkt paa en fransk Erobrer, sees deraf, at hans Antichrist, kort førend dette skeer, skal aabne sig Veien til Italien ved at bemægtige sig og forene med sit Rige 3 af de gamle Riger i Europa, alt søndenfor hans Lande og tillige catholske. Dan. 7. 8. 20. 24. Hertil svare |A:210 de jeg (Rb. L. 125-46) at de forrige franske Erobrere kun havde baadet lidt i Italien, og ingenlunde, *som Napoleon*, faaet dens *Rigdomme* i Haand, at det er vist, at N. har *forstyrret* Pavens Regiment og tilintetgjort Rom, som saadan, om ogsaa, hvad jeg ansaae for meget muligt, baade Rom og Pavemagt skulde endnu engang opreises før den endelige Undergang. Jeg anmærkede tillige, at om end Fortolkeren har tænkt sig de 3 Riger, liggende imellem Tyrannens og Italien, var det kun en egen Forestilling, der ei syndes hjemlet ved Daniels Spaadom, hvortil han henviser. Herpaa svarer nu Prof: Læseren see efter og dømme selv! og jeg har Intet derimod. Jeg

beder fremdeles, heder det, eftersee Spaadommen Lin. 116-19. Rec. L. 698-701. Gs. Forsvar L. 117-23. Man glemme derved ikke, at der i Spaadommen tales om et Hof, der *ligger sydenfor* Tyrannens Lande, ikke om et Hof der har en *sydligere Beliggenhed* end hans. Man erindre sig at Napoleon ikke blev romersk Keiser, og endnu mindre efter *Frants*, som sildigere frasagde sig den romerske Keiserværdighed.

Herved maae jeg anmærke: i Forklaringen staaer der (L. 117-18): Han skal efter en haard Krig med et *for hans Lande liggende Sydligt* Hof svinge sig paa Keiserthronen og det tør jeg end paastaae N. har gjort. Der staaer (L. 16-17) Han kommer til den Keiser|A:211lige Værdighed efter den *syvende* Familie, og det mener jeg end, N. kom, thi han sagde jo tit nok at det var *Carl den Stores* Rige og Værdighed han vilde fornye, han var jo *Roms* Herre, blev jo kronet af *Paven*, tvang dog vel ikke uden Hensigt Keiser Frants til at frasige sig den *romerske* Keiserværdighed.

For nu end videre at vise, det ei var underligt at tænke paa Napoleon ved hin Forklaring, vil jeg minde om, at Alt, Lin. 1-10 passede bogstavelig paa ham, at Ordene (L. 11-13) Hans Fædrenerige ligger i det *gl. Romerske Monarchies Grændser*, baade vise, at Fortolkeren ei stedse stirrede paa Preusen, og passe paa Frankrig; at dette Land og (som der staaer L. 16-17) kunde siges i *visse Maader* at høre til Keiserdømmet Tydskland, at Napoleon virkelig (efter Lin. 52-53) indsatte ny Konger, som sine Vasaller; at Ordene (L. 119-21) Han skal bemægtige sig 3 af de gamle Riger i Europa; kaste Regenterne af Thronen og disponere over Landene efter eget Tykke, uden Tvang lade sig anvende paa N. der omstyrtede Spaniens, Portugals og Neapels gamle Throner o. s. v.

Jeg vil end videre minde om hvilken den eneste rette Synspunkt for Hentydninger af Skriftens Spaadomme paa Fremtiden monne være. De kan og maae ei ansees som nye |A:212Spaadomme, thi deres Forfattere tillægge sig jo ikke Inspiration, men maae ansees som Giætninger om Spaadommens Betydning. Det røber altsaa enten Vankundighed eller Ondskab, naar Man fordrer at saadanne Giætninger skal *bogstavelig* indtræffe, hvilket jo er umuligt, naar de ere et ufuldkomment Menneskeværk. De skal tages og agtes for hvad de ere, Henviisninger og Fingerpeeg paa de Egne hvor, og de Omstændigheder, hvorunder, Spaadommene skal opfyldes, og veilede nu disse Fingerpeeg os rettelig, opvækkes vi derved til en Sammenligning mellem Skriftens Spaadomme og Tidens Tegn og Begivenheder, som stadfæster Prophethernes Sanddruhed og guddommelige Oplysning, da maae vi agte og hædre de Mænd, ved hvilke vi veiledtes, som Mænd der havde Forstand paa Guds Syner, og ingenlunde gaae i Rette med dem, fordi de tænkte feil, om de Mænds Navne og Levetid de skildre, de Begivenheders bestemte Skueplads og Følge, de udvikle. Det er jo ikke om deres Kløgt og

Priis, men om Guds Ords Stadfæstelse og de Troendes Størkelse under Trængsel det her giælder. Anvendelsen paa det nærværende Tilfælde er saare let. Vi have en Samling af Spaadomme i det Gamle og Nye Testamente, som klarlig forkynde en stor Strid og Seier, hvori Christi Kirke skal trænges og forherliges henimod Dagenes Ende. Vi have her en Forklaring som siger at Europa vil blive Stridens Skueplads, at der vil opstaae **A:213**i det gamle Romerske Monarchies Grændser, en klog og ugudelig Tyran, der omstyrter Pavevælden, gjør sig næsten til hele Europas Herre, stræber at ødelægge Christendommen og indføre et Afguderie, forbyder Skriftens Læsning, afskaffer de christelige Fester og den christelige Tidsregning, har falske Lærere i Ledtog med sig, som gjøre løgnagtige Tegn, og hyldes hardtad af alle Folkefærd; men at der i det nordlige Europa skal være *to* eller halvtredie Riger, som skal frelses, at Christendommen skal blomstre der, og Tyrannen, skiøndt han kalder Tyrken og andre Vantroer til Hjælp, der finde sin Undergang.

Nu spørger jeg: dersom Dette skeer, hvad enten det saa er i vore eller vore Børns Dage, enten Tyrannen heder Napoleon eller Hulaku, enten han regierer først i Preusen eller Frankerig, i hvilken Orden saa end hans Erobringer og Anordninger følge, er det da ikke ligefuldt en yderst mærkelig Tale, som beviser dyb Indsigt i Guds Raad og Ord, som lærer de Christne at give Agt paa Tidens Tegn, som aabner deres Øine for Prophetierne og leder dem til, alt som Begivenhederne udvikle sig, at see, hvor nøiagtig de ved Guds Aand ere forud afbildede.

Nu faldt denne Forklaring mig uformodenlig i Haand paa en Tid, da hver Christen kan see at Antichristsens Time nærmer sig med stærke Skridt, da en Mand sad paa Frankrigs Throne og udstrakke sit Jernspir over hardtad hele Europa, som, saavidt Mennesker kan dømme, indvor**A:214**tes lignede den beskrevne Tyran meer end nogen i Christenheden før haver, hvis Hændelser og Bedrifter havde den forunderligste Lighed med de hist afbildede, som alt længe af Mange, der agtede paa Skriftens Spaadomme var anset for Antichrist, som tillod at Man kaldte ham *almægtig*, som ikke fortav det Ønske at sammensmelte alle Religjoner, som, uden at vække Forundring kunde tiltaget sig Guderang som Roms Cæsarer, for hvis Støtte Millioner i en vantroer, feig og egennyttig Tid bestemt vilde knælet, saasart han havde befalet det, paa hvis Vink tjenstagtige Aander bestemt vilde været rede til at forvirre og forføre Folkene med løgnagtige Mirakler, der netop nu, formedelst de physiske Videnskabers Tilstand, og den almindelige Sløvhed, ere mulige. Nu spørger jeg, om det var andet muligt, end at mit Øie og mine Tanker maatte under Forklaringens Læsning falde paa Napoleon, om jeg som Christen ei maatte i Talen see et af de Midler, hvorved Gud vilde advare og styrke sine Udvalgte, om jeg ikke maatte ansee det

for min Skyldighed at kundgiøre den, saasnart enten Fædrelandets Forhold til Napoleon forandredes, eller naar den Time kom, da det lød: Man bør adlyde Gud mere end Menneskene, naar nemlig Napoleon begyndte aabenbar at befeide Christendommen og gjorde derved min *Formodning til Vished*. Timen kom, da Fædrelandet erklærede sig for Napoleons Fiende, jeg biede ikke til det var afgjort, hvo der skulde seire, thi jeg troede det vilde blive Napoleon, thi **IA:215** ikke min Sikkerhed, men de Christnes betimelige Advarsel, og min Adfærds Ulastelighed var det jeg havde mest for Øine. Nu synes Lodden kastet og Faren forbi, men at det er saa, troer ingen betænksom Christen. Endnu hersker den samme Vantroie i Landene, endnu færdes der en feig, kraftløs og overmodig Slægt, som elsker Verden og de Ting, som ere af Verden, som er rede til af Frygt og andre verdslige Hensigter at forgude de Verdens Herrer, som have Magten, og holder sig skadesløs ved at haane dem der have mistet den, ved at nægte og trodse den Herrernes Herre og Kongernes Konge, Som haver *al Magt* i Himmelen og paa Jorden. Og nu skulde en Christen tænke, at *Verdens Riis er brudt*, at Smerterne ere tilende, at Plagerne ere bortvegne? Nei, nei, der staaer skrevet: *naar de sige her er Fred, her er ingen Fare, da skal Fordærvelsen hastelig falde dem over, som Pinen en frugtsommelig Kvinde, og de skal ikke undflye*. Prof. maae gjerne kalde mig Spaamand og hvad ham lyster, men det siger jeg, ei som Prophet, men som *Christen* med Bibelen og Tidens Tegn for Øie, at skeer der ei en snar Omvendelse i Landene til Gud og Hans Christus, Noget der, desværre, er langt fra at være rimeligt, da vil den samme Slægt, der nu jubler og trodser, komme til at bløde og hyle under Sværd og store Plager, da vil der i dens Dage igienkomme en Tyran, der spænder dem i Aag, og **IA:216** reiser Afgudsaltre iblandt dem, saa de skal, midt i den Alder de bespottelig have kaldt Oplysningens, knæle for Menneskeværk, og troe de groveste Løgne som Gud udskikker til Sandheds Foragtere. Hvad nu det Verdens Riis og Djævelens Redskab skal kaldes med Navn, det er Smaating, og neppe tør Nogen sige, han veed det tilvisse, men det vil jeg ikke dølge, at jeg mener de Elendige komme endnu til at knæle for den Napoleon, de nu foragte, til at lovsynge og forgude ham, hvis Uretfærdighed og Ugudelighed de selv saa høit have bevidnet, og da skal hver Christen takke Gud for Advarselen Han gav dem, fornemmelig i Sit eget Ord, men og ved den Gamles Tale, hvem Daarer kalde en Dosmer.

Slutte vil jeg nu med et Ord om hvad Prof. kalder min Indbildning om prophetisk Aand (S. 135-37) Ei vil jeg her gientage hvad jeg har sagt i mit Forsvar (S. 36) ei vil jeg gennemgaae Profs elendige Spotterier over hvad han ikke forstaaer eller ikke vil forstaae. Jeg vil kun sige, at jeg har aldrig enten havt eller yttret sværmerisk Indbildning om prophetisk Aand, men jeg har, naar jeg

begeistret stirrede paa Herrens Ord, indskuede i de forbigangne Dages vidunderlige Speil, og agtede paa Tidens Tegn, da har jeg følt mig drevet til at udsige Ord om kommende Dage, hvis Sandhed jeg ikke for Andre kunde bevise, men hvorfor dog en mægtig Rørelse, en upaatvivlelig Vished i mit Inderste, syndes mig at borge. Jeg dømmes Ingen, fordi han kan mene, jeg lod mig bedrage af en **A:217**skuffende Indbildning; thi det er rimeligt, men selv den visse Spot burde jeg ei agte; Ingen har Ret til at spotte mig, fordi jeg gjør hvad der er Skjaldeviis, udsiger Ord om Fremtids Dage, og jeg indseer ei at det er nogen Brøde, at jeg selv troer mit Syn, om det end ei er sædvanligt hos Skjalde. Skeer det som jeg saae, da vil der dog vist findes Ord i min Tale derom, som ikke bogstavelig opfyldes, og det er det visse Kiendemærke paa at jeg ei var Prophet, men Skjald, som med det Øie Gud forlenede, saae ved Hans Ords Lys, Glimt og Lignelser af det Uvordne, som kunde fryde og styrke mig selv paa min Vandring, oplive mit Mod i den tunge Strid, forlyste andre Troende, for hvis Øie de tykdes sandsynlige, lære de Christne at Timen er kommen, da en Troende, kan ved at beskue Guds Husholdning i de forrige Dage, mærke, hvilke store Omskiftelser der vente i de Følgende. Saaledes sang jeg i Roskilde Riim (S. 113-14.)

– naar Saga sidder from
Med de sammenlagte Hænder,
Stirrer paa Guds Helligdom,
Hvor den klare Lampe brænder,
Underligt i Nord det glimter,
Dunkle Lignelser hun skimter,
Hvor med Mørket kiemper mat
Glimtet i en Nyaarsnat.
Ei forvoven tør hun spaae,
Men ærbødig tør hun giætte,
A:218Hvad de Lignelser hun saae,
Synes dunkelt at forjætte.

og end videre S. 257.

– et Forhæng Gud lod sænke
Dybt sig for den Dag i Morgen,
See vi Lyset bag det glimte,
Kan og Lignelser vi skimte,
Øine skuffe, Straaler blænde,
Lignelser sig brat kan vende,
Tyde Sandt og dog fornægte
Hvad at giætte vi kun mægte,
Altid er den Dag i Morgen
Dog for Øiet halv forborgen.

Mon det er en Mands Tale der vil ansees for Prophet? Det er i det mindste vist, at han ved saadan Tale frasiger og berøver sig al Æren, om hans Syner sandes og hans Giætninger løse Gaader.

Jeg kan og vil ikke nægte, at enkelte store Ting, saasom en nær tilstødende Trængsel og Fristelse paa Jorderige, gammel Christendoms Gienfødelse i Dannemark og Norge for den Slægts Øine, som alt er oppe, Tvillingrigets kiærlige Gienforening i de samme Dage, Dannemarks og Sjette Frederiks Hæder og Priis blandt Folkene, og Sverrigs dybe Fald, disse Ting har jeg omtalt som aldeles visse, men det Første erkiender jeg som en nødvendig Følge af Guds klare Husholdning og Propheternes Tale, og de store Syn om Fædrelandet har jeg seet i dets Krønikes Forbilleder og hørt stadfæste giennem Propheternes gaadefulde Taler; Verden giøre mig til Løgner om den kan! men jeg maae sige som jeg sang af Hjertens Fylde, der jeg tilegnede Tvillingrigets Drot mit Roskilderiim i en hellig Julenat.

Det skal skues i de sidste Tider
Om med Løgn jeg Dannerkongen sveeg,
Jeg har sjunget, hvad jeg aldrig vidste,
Men jeg saae og Staven maatte riste,
Bævende frembærer jeg min Sang,
Men det leger i mig ved dens Klang.

O! foragt ei denne sære Stemme!
Det er underligt at være Skjald,
Røsterne fra Oven vi fornemme,
I det hemmelige Tonefald,
Hvad vi sige, selv vi ikke vide,
Men, o vee den Skjald, som vilde stride!
Herren Selv maae Sine Ord forstaae,
Han har skabt hvad Skialdeøiet saae.

Vil Nogen see et Glimt af den danske Krønikes Forbilleder, han læse og betænke min Roskilde-Saga! Vil Nogen oplade Øiet for Thorkild Danskes Kamp i Forening med de sorte Riddere (Historiens Aand) og Viduvelts Seier, han skal see, at en anden Skjald, uden at tænke derpaa, har forkyndt Christendom og Dannemark samme Triumph som jeg! Vil Nogen vide hvad en gammel [A:220](#) Christen dømde om Saadant, læse en Passe-Tems in der *Schneiderstunde* af gamle Claudius.⁵ Maaskee han da fik Lyst at læse flere af denne, nu i Fred hensovne Guds Mands kostelige Taler, og det vilde foruden mange andre Fordele bringe ham den, at han bedre kunde dømme om min Lærdoms og hele Færds Lighed og Ulighed med hvad en ædrue og forstandig Luthers Ven kaldte Christeligt.

Slutning.

Prof. Ørsted har anvendt de sidste Blade (S. 131-38) til at gientage sine Beskyldninger om Hovmod, Selvtillid og Ukiærlighed og til under en halv Gienkaldelse ligesom af Kiærlighed, at forstærke dem om skammelig Snedighed og Hyklerie. Hvad han heraf ret vil vedkiende sig, har han udtrykt i følgende Ord (S. 136-37) Jeg siger da endnu som før, at i Grundtvigs Skrifter *hersker Hovmodens Aand*, der overalt yttre sig ved en *skammelig Ringeagt mod andre Mennesker*. Jeg siger dette til Læsere, hvoriblandt de Fleste ogsaa kiende Gs Skrifter, og jeg *frygter ikke* for at Nogen i sit Hjerte skal beskylde mig for Uretfærdighed. (!!!) Jeg siger, at hans Hovmod er parret med en blind og fremfusende *Eensidighed*, der udtømmer sig i *grundløse* Beskyldninger mod hans Næste, og i urimelige Paastande over videnskabelige Gienstande, og |A:221| jeg *tænker* at han ikke skal have andet at sætte imod mine Beviser herfor end tomme Declamationer, og elendige Udflugter. (!!!) Jeg har betegnet denne hans Fremgangsmaade som *Mangel paa Kiærlighed*, og jeg troer at Beviset ligger i Sagen selv. Tilføie maae jeg endnu, at jeg tvivler paa, at hans Skrifter har avlet sand Kiærlighed i *noget Hjerte*, eller gjort noget Menneske *glad* i Gud.

Jeg har nu i det Foregaaende søgt at rede for mig i de Stykker som med Ord kan afgiøres, og jeg tør troe, at den sandhedskiærlige Læser ei skal kalde min Tale tom Declamation. Til Slutning havde jeg i Sinde at tale om de Beskyldninger, der ere stiledede mod mit Hjerte, og maatte, naar de vare sande indskyde hos alle Veltænkende dyb Foragt og Afskye for min Færd; men Hjertet har alt fordret sin Ret, jeg talde af dets Fylde og til den Tale og mit forrige Forsvar vil jeg henviser. At Prof. kalder det *tom* Declamation er følgerigt, men at Sandheden vil kundgiøre sin Kraft i hvert uforhærdet Hjerte, derpaa er jeg vis, derved og fremforalt ved min Samvittigheds Vidnesbyrd er jeg rolig. Vel søger min Modstander at tillukke Hjerterne for min Forsvarstale, ved at sige, at jeg selv, i ubegribelig Forvirring ei veed hvad jeg selv siger eller hvad der rører sig i mit Inderste og driver mig i mit Værk, men om end Læserne skulde antage dette for Modstanderens Alvor, haaber jeg, at den Rolighed og Betænkksomhed, hvormed jeg ogsaa her har giennemgaaet hver Beskyldning |A:222| og udviklet Grundene for mine Domme, skal overtyde dem om, at jeg tænker og taler med fuld Bevidsthed, og maae da enten være Sandhedens eller Løgnens,

Guds eller Djævelens villige Tjener, og nu dømme Gud i Sine Børns Hjerter, hvilken af Delene jeg er! Kun Det kan jeg sige, som for Guds Ansigt, at saalidet jeg, som et skrøbeligt Menneske, tør eller kan tillægge mig ublandet Ydmyghed og Kiærlighed, saa veed jeg dog med mig selv, at jeg føler mit Intet for Gud og ei vil ophøie mig over noget Menneske, at jeg stræber at elske min Næste *som mig selv*, men maae *just derfor* befeide og fordømme det Samme hos ham, som jeg befeider og fordømmer *hos mig selv*. Jeg veed ogsaa at det ei vilde koste mig megen Overvindelse at fortie mine haarde Domme; men at det tit koster mig meget at udsige dem, hvorved jeg forud veed at jeg fortørner Mange, bevæbner Verden imod mig, forspilder eller vover selv de timelige Ting, der for mig som et skrøbeligt Menneske, have mere Vægt og Værd end de burde have i en Christens Øine; men just derfor veed jeg ogsaa, at jeg ei gaaer letsindig til Værks, Hjertet kan vaande sig og bløde, naar stundom Venner forene sig med Fiender i at bebreide mig Haardhed og Uretfærdighed, men forstyrre mig i mit Værk kan *det* ikke, thi naar vort Hjerter ikke fordømmer os, da have vi Frimodighed til Gud. 1 Joh. 3, og om end Hjertet maatte briste, maatte jeg dog **A:223**sige: i Guds Navn! jeg kan ikke Andet, Gud styrke mig til at fuldkomme Løbet og stride den gode Strid, Amen! Herren være lovet, Som gav mig den Vished, at Ordet fra min Læbe dog har bevæget nogle Hjerter i sand Kiærlighed og gjort Nogle glade i Gud, det skal min Modstander neppe turde sige om det Ord han taler, men det var ei heller *mit* Ord jeg talede, det var Herrens, Ham hører Æren til og os vore Ansigtens Blussel, thi Kraften er Hans, og vi gjorde kun *Lidet* af hvad vi skulde og *Intet* ret *som* vi skulde.

Nu har jeg, saavidt jeg veed, svaret paa Alt, undtagen paa det om Oehlenschläger og mine mythologiske Arbejder, hvorpaa jeg anseer et videre Svar end det jeg har givet for aldeles overflødigt, thi Ingen som kiender Noget til Sagen kan mene, at jeg har borget mit Syn for Nordens Myther hos Oeh., eller at han, førend de *Nordiske Digte* har i *et eneste* Digt kundgjort nogen dybere Beskuelse af Nordens Myther, der kunde avle min, eller at Læserfolket i *Almindelighed* yndede ham, før de læste hans Axel og Valdborg. Tingen er i Øvrigt ubetydelig, uden forsaavidt jeg derved skulde gøres til en Partihøvding der pralede med fremmede Fjere, og foragtede Fuglen fra hvem jeg stjal dem, thi ellers har jeg jo mere end eengang bekiendt, hvad Intet skal friste mig til at fragaae, at jeg skylder Oehlenschläger langt Meer end mit Syn for Nordens Myther, **A:224**thi ved hans Sang begeistredes jeg, og ved hans Sang oplodes mangt et Øre til at høre paa min Tale om de guddommelige Ting. Vil Prof. ogsaa kalde dette en Yttring af Hovmod og Lyst til at ophøie sig paa Andres Bekostning, det faaer han, men jeg tør dog mene at Sligt pleier at yttre sig anderledes.

Hvad der maaskee kan mishage nogle retsindige Læsere, er den

Tone, hvori den første Deel af dette Forsvar er stemt og jeg har selv været tvivlraadig om den Ting, men jeg har fundet at til sine Tider kan ogsaa den være passende, naar Man kun ikke derfor glemmer Beviserne, og jeg haabede tillige, derved at dæmpe Prof. Lyst til at vende sine komiske Vaaben imod mig, saaledes som i den genialske Sammenligning mellem Don Qvixote og mig. (S. 111-112) Hvad ellers denne Sammenligning selv angaaer, troer jeg rigtig nok at mangt et Træk kunde været lystigere og klarere, men jeg vil ikke skrive en Ilias post Homerum, og kun om det allerførste Træk vil jeg bemærke, at en meget fiin Tact har ledet Prof. til at finde Noget hos mig der lignede Don Qvixottes Kamp med *Veirmøller*, thi Man behøver kun istedenfor den Gamles Bibeltale at sætte Professor Ørsted, for at see gyldig Grund til den billedlige Sammenligning, saavelsom til Begyndelsen af denne lille Bog, thi hvad kan Man i en saadan Kamp gjøre klogere end at *blæse*? Skulde jeg imidlertid nogensinde have anseet benævnte for en *Kiæmpe*, da bekiender jeg, det var en Vildfarelse; og skal stræbe at undgaae |A:225| den herefter til min Undskyldning maa tjene at jeg er lidt nærsynet.

Nu, sandhedskiærlige Læser! vil jeg tage Afskeed med dig for dennesinde. At jeg nødig har grebet Pennen for at fortsætte en Strid, der, da Modparten fragaaer Sigtelsen for falsk Lærdom, ei synes mig stort bevendt, derfor borger dig vel min lange Nølen, thi at den ei havde sin Grund i Frygt for den pudseerlige Goliath, haaber jeg at have beviist, og for at bevise det, var det egenlig jeg greb Pennen. Jeg har imidlertid under Arbeidet grebet Leiligheden til at udvikle Adskilligt, som jeg haaber skal ikke være dig uvelkomment, men formilde hos dig som hos mig det ubehagelige Indtryk enhver personlig Tvist i Verden maae gjøre paa os, naar vi elske Fred og agte Kiærlighed for det Høieste. Jeg tør ikke haabe, at alle mine Udviklinger skal finde dit Bifald, jeg bør maaskee ikke engang ønske det, thi jeg kan jo have feilet; men det veed jeg, at er du sandhedskiærlig, da finder og Sandhed Gienlyd i dig, og det veed jeg tillige at Intet uden Sandhed ønsker jeg Indgang. Det vil jeg kun bede dig om, lad det ei forarge dig, om du synes at min Tale om Christendommens Erkiendelse i Modsætning til den falske Viisdom Man byder os, klinger synderlig og fremmed! meen for Guds Skyld ikke at jeg vil spille med de høie Sandheder eller at jeg vil forvandle Troens Hemmeligheder til *blotte* For|A:226|nuftideer, til et Tankens Legetøi, fordi jeg viser at de have en ogsaa for Fornuften klar Side. Troe mig, du kan ikke lægge mindre Vægt paa Saadant end jeg, og derfor borger dig min hele Bestræbelse, som er at kalde Menneskene tilbage til den sande, eenfoldige, *kraftige, levende Hjertets Troe* paa Guds Ord, som besjælede og saliggjorde vore troende Fædre i Hytten som i Paladset. Jeg kan ikke tit nok sige det, denne gammeldags, enfoldige Troe er den eneste Vei til Guds Rige, er Det, der ene kan skienke os Samfund med Gud, den sande,

levende, treenige Gud: Fader, Søn og Hellig Aand, Som er *Hver for Sig* og Eet i Kiærlighed. Al blot Erkiendelse er kun en Skygge, er kun et *Kort over det forjættede Land*, som kan forlyste Øiet, som kan give os et Slags *Begreb* om dets Skikkelse og Beliggenhed, saa vi erkiende Fuskerværket og Misvisningen paa de Kort Fornuften paa sin *egen Haand* har stemplet, men *føre* os til det forjættede Land, det mægter Kortet naturligviis ikke, det kan Kiærligheds Vinger alene, og de udvoxe ei af Forstandens Sandsning eller Fornuftens Dom, men kun af det *troende Hjerte*.

End vil jeg bede dig, naar du hører mig bagtale som en Misdæder, da gør dig en ret klar Forestilling om Verdens Gang og Tidens Vilkaar, og om den Vei jeg peger paa, og om den Løn jeg høster, og finder du da, at Vantro og Ondskab er megen i Verden, at Menneskene, naar de fulgde |A:227| mit Raad, vilde vorde troende, retfærdige, kiærlige, finder du videre, at enten maae jeg være vanvittig, eller drives af Kiærlighed til at kaare Had og Spot, Fattigdom og Vanære; og maae du slutte, at den der taler betænksomme Ord og kun formaner til Gudfrygt og Dyd, er ikke vanvittig, da bryd dig ikke om Skraalet, men beed Gud forlene mig Kraft og Ydmyghed og Viisdom til at vandre den tornefulde Bane der er mig beskikket! Finder du, maaskee ikke sjelden, Noget i min Tale, som mishager dig, da maae du for min Skyld gierne tænke, hvad der jo er saare muligt, at noget Menneskeligt er mig vederfaret, men for Sandhedens og for din egen Skyld vil jeg bede dig, tænk ei altid, ei for stivt og ei for hastig saa, men tænk, at du er og et Menneske, at og hos dig kan Feilen ligge, og at det vel var muligt, jeg stundom kunde see hvad du ei saae, og at det ikke just er rimeligt, at jeg, omleiret af Fiender og Lurere, letsindig giver mig blot, og giver dem Leilighed til ligesom at skade Sandheden ved at tilregne den min Brøde! Følger du dette Raad, da skal vi snart enes, saavist som det er Sandhed om de guddommelige Ting jeg forkynder, saavist som den *levende* Sandhed sidder hos Faderens Høre.

|A:228

Rettelser.

Side	4	Lin.	8	vore l. vor Tids.
—	5	"	16	Veien l. Veiende.
—	23	"	8	efter Ordet: <i>sprunget</i> l. Videre siger Prof.
—	66	"	3	i l. :

–	67	"	14	om l. men
–	69	"	7	Blad l. Bind
–	–	"	16	i l. :
–	72	"	24	da l. dann
–	89	"	12	germetrisk l. geometrisk
–	91	"	14	Sandheden l. Sundheden
–	104	"	31	Grundvolden l. Grundværelsen
–	112	"	24	der bevirkes, det veed jeg ikke, l. som derved aabenbares, det er en anden Sag.
–	114	"	17	om l. hos
–	116	"	28	Lov l. Liv
–	124	"	23	er Augustinus l. hvem er Augustinus
–	133	"	30	forsmaaer l. forstaaer
–	172	"	14	Sandhed l. Sandheds Billede
–	–	"	17	Mathematikens l. Mathematiken
–	–	"	19	Troen l. Konsten, det troende Hjertes, Kiærlighedens Kraftyttring.